המספרים שעשו את השבוע

2.7%

10:0

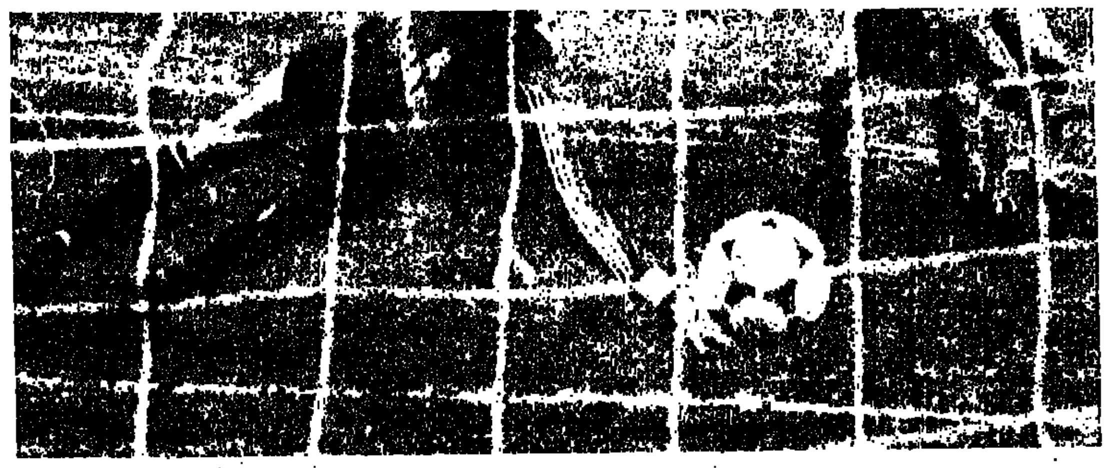

48°

והמספר הנוסף לשבוע הבא:

52,000,000

כתובת המערכת:
"על המשמר", רח' חומה ומגדל 2, ת"א
העורך הראשון: בצלאל לב ז"ל
עורך: יעקב לזר
עורכת משנה: תאיר זבולון
מזכירות: רוני גופר
עיצוב גרפי: ארנון אבני
ביצוע גרפי: שושנה זילבר

הפעם:

כתבות

■ הניצוץ האחרון
ראובן ביטרמן, אחרון חברי "דרך הניצוץ" שבחוץ
מאת שלמה סלוצקי 4

■ רצח שומר היער
תעלומת הירצחו של יוסף ספדי, שומר היער בהר מירון
מאת גוגה קוגן 5

■ והמשכיל בעת ההיא יידום
חמורים הערביים פוחדים להעלות את נושא האינתיפדה
מאת יהודה צור 8

■ במקל ורימון
ארבעים שנה לחטיבת "גולני"
מאת ישראל זמיר 10

■ את"ר ברעננה
רינה ברטל, מועמדת שניה במחלוקת לראשות העיר רעננה
מאת עמירם כהן 12

■ מקור ראשון
סולימן שקור, בני משפחתו והעיתון שהוא עומד להוציא
מאת טלי ברזילי־זוננפלד 14

■ הקולנוע של המצוקה המוסרית
שני סרטים הדנים בנושא המעורבות הפוליטית
מאת יעל ישראל 18

■ צור וירושלים
מחזה ישן בהעלאת בכורה
מאת חנה רוזנטל 20

מדורים וטורים

■ שלום־בית
מאת חיה יוסף 17

עודד ליפשיץ – 2; ג'גו – 2; אלי הכהן – 2; זאב צחור – 3; עלי אלון/ יובל דניאלי – 3; גיורא מנור – 16; שמואל בונים – 16.

■ כליום
(עיצוב: רחל דביר) 22־27

■ בשער: דבר תועבה

מלה רעה

על ספר, אבן ואדמה

כך אנו אוהבים לבנות את עצמנו. השבוע החזיר צה"ל עשרות בתי־ספר בגדה לידי בעליהם, עם חידוש הלימודים שם. רבים מהמבנים שימשו כבסיסים זמניים לכוחות שעסקו בדיכוי ההתקוממות בשטחים, והוחזרו לאחר שהמבנים נפגעו, הספרים, ציוד לימודי והריהוט הושחתו, ובנוסף על ההשחתה — נמרחה צואה לאורך ורוחב המבנים. בצדק אמרה ח"כ סרטני, שזהו ביזיון וכשלון לצה"ל. אפשר רק להוסיף שהוונדליזם הברברי הזה הוא ביזיון וכשלון למדינה כולה.

אין זו הפתעה שאלה שקוננו על השחתת בתי־כנסת ומבני־ציבור בתקופת השלטון הירדני בגדה, ברובע היהודי בירושלים או בבית־הכנסת היהודי "אברהם אבינו" בחברון, שעל חורבותיו הוקם בית־שימוש, לא נזעקו הפעם.

אילו נותר במערכת הביטחון ולו שמץ של בושה, אז אחרי שנגרם הנזק, היה מישהו טורח לשלוח את האחראים לו לתקן אותו. ליחידה האחרונה שפינתה כל מבנה ומבנה, וטרחה לזהמו בצורה מבישה, יש שם וכתובת. העונש החינוכי ההולם היה לשלוח את החיילים שחירבנו בבתי־הספר לנקות את הטינופת, ואם הם חיילי מילואים שהשתחררו — לגייסם בצו מיוחד לצורך הניקוי. אחר־כך צריך היה למצות את הדין עם אלה שזיהמו את שמה של ישראל.

מה נאמר כשיתחילו להופיע בעולם תמונות הביזיון הזה? שלחרבן בבתי־ספר זה צורך ביטחוני? שהמתח שנבע מהשירות בשטחים גרם לחיילים לשלשל? שהתקשורת היא אנטישמית?

תלמידות ביה"ס בשועפאת ב"קיוסק" של ביה"ס, ביום חידוש הלימודים.

אבן והגנה עצמית

רק לאחר ביקורת ציבורית קשה החליטה השבוע הפרקליטות הצבאית שלא להעמיד לדין את מונירה דאוד מביתא, שיידתה אבן ברומם אלדובי, לאחר שהרג את אחיה ופצע את בעלה — באשמת הריגת תרצה פורת.

בכך נעשה רק חצי־צדק, וחצי־צדק דינו כדין חצי־אמת, שלא פעם היא גרועה משקר. מונירה דאוד תועמד לדין על יידוי אבן וגרימת חבלה חמורה לרומם אלדובי, ועל עבירות אלה, במערכת המשפטית הצבאית בשטחים, היא עלולה להיענש בשנות מאסר רבות.

זהו עיוות־דין חמור, ביחוד כשרומם אלדובי אינו עומד כלל לדין.

עד כמה מעוותים מושגי הצדק של אנשי המשפט בשטחים ניתן ללמוד מטענותיהם שלהם: סרן רונן קצף, נציג התביעה שדרש להעמיד לדין את מונירה על גרימת מותה של תרצה פורת, טען שהאבן שיידתה מונירה גרמה לפליטת כדורים מנשקו של אלדובי, שפגעו במספר אנשים, וככל הנראה גם לגרימת מותה של תרצה פורת.

כזכור, מאותו צרור נהרג גם תושב ערבי מביתא. אם סרן קצף חשב שמונירה אשמה בהריגת תרצה פורת, היה עליו להאשימה גם בגרימת מותו של אותו צעיר ערבי ופציעת אחרים, אלא־אם־כן, לדעתו, הריגת יהודים היא פשע, ואילו הריגת ערבים אינה עבירה.

שכנים וימות המשיח

ימים טובים באו לישראל: שר החקלאות נחמקין מבקר בכפרים ערביים ליד נצרת ומציע להחזיר לתושבים אדמות שהופקעו ולא נוצלו, כדי שיוכלו לבנות בתים ולנטוע זיתים.

כל ימיו אריק נחמקין הוא איש נהלל, שכן לכפרים עין־מאהל ומשהד שבהם ביקר השבוע. אדמות הכפרים הופקעו כבר לפני שתים־עשרה שנה, והוא מכהן כשר חקלאות מזה ארבע שנים. בכל השנים הארוכות האלה לא נשמע קולו בזכות החזרת אדמות שהופקעו, ולא נעשה בהן שימוש, לבעליהן. יתר־על־כן: השנה, פעל מינהל מקרקעי ישראל, הכפוף לשר החקלאות, לכיוון ההפוך: תבע מתושבים שעיבדו אדמות שהופקעו להפסיק את העיבוד.

מהיכן, אפוא, נובע אותו התקף עז של אחוות עמים ואהבת שכנים שממנו סובל כרגע שר החקלאות? האם הגיעו ימות המשיח, או שהגיעו ימי הבחירות?

● עודד ליפשיץ

רשות דיבור

לפרופסור אליס שלו, יו"ר שדולת הנשים

"הציבור יפעל לניתוק בין הדת למדינה"

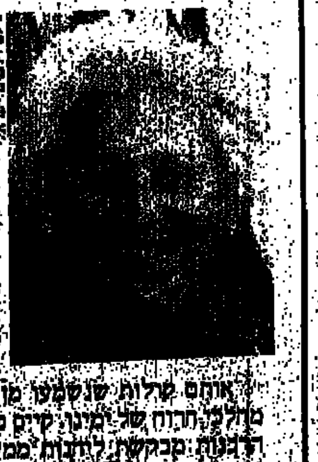

פרופסור שלוי, בשנים האחרונות היית פעילה מאוד בנושא קידום מעמד האשה הן במימסד החילוני והן במימסד הדתי. הייתי מבקש לשמוע את תגובתך בהחלטת בג"צ בנושא שיתוף נשים, במועצות דת דווקא בשל היותך שומרת מצוות.

אני מאוד שמחה שבית המשפט העליון תיקן סוף סוף את העיוותים והעוול. אני מצטערת שלאה שקיאל מירוחם חיכתה שנתיים ורבע לתוצאה זו. אולם מוטב מאוחר מאשר לעולם לא. יש לשמוח על החלטת הבג"צ ולהצטער מאוד על תגובת הרבנות.

בהקשר זה נשמעו בימים האחרונים קולות מן המימסד הדתי הקוראים להרים, הן בירוחם והן על נשים בגוף הבוחר לרבנות בתל־אביב.

אותם קולות שנשמעו מן המימסד הרבני מוכיחים ומראים עד כמה רחוק המימסד הרבני [illegible] מן הרוח של ימינו. [illegible] החשיבה של המימסד הדתי [illegible] הרבנות מבקשת לחזור ממעמד ממלכתי [illegible] אני רוצה להזכיר בהקשר זה [illegible]

[illegible] ואם יחריםו את חשתתפותכן, מה תעשה?

[illegible] לפעול למען הפרדה מוחלטת בין דת למדינה. המימסד הרבני גורם לכך שהציבור יפעל לניתוק בין דת למדינה, אם הם בכל זאת יחרימו, [illegible] אין לי ספק שרוב הציבור, כולל אנשים שומרי מצוות [illegible]

[illegible] בנשים לתפקידים במימסד הדתי הפסקות נוספים מארץ כבר [illegible]

[illegible] מגמה לעודד נשים להציג מועמדות. חברותינו בכל הארץ פועלות בנושא [illegible] מאוד חשוב שנשים יציגו מועמדות ולא יוותרו על זכויותיהן המלאות על פי החוק.

● אלי הכהן

עם סגולה

רומן רוסי על ציפורי צל

ארץ־ישראל התחילה והסתיימה בעמק יזרעאל. ירושלים יוק.

מאיר שליו הוא עכשיו הכי הכי. טלוויזיה, רדיו, עיתוני סוף שבוע, הכל מדברים על הרומן הרוסי שלו, כמו שניחשנו כאן (חותם 29.4) עוד קודם שהספר הגיע למדפינו. אמרנו שמקומו באמצעי התקשורת מובטח מראש. חברים טובים כבר יעשו לו את כל מה שדרוש בשביל תהודה ותפוצה. אכן, זה מה שאירע, אבל, בניגוד לכמה סלבריטיס שחברים עם מיקרופון עשו לטובתם כיסוי על ספר ללא־כיסוי, הפעם הכיסוי עם כיסוי.

קשה להבין איך כולם כבר הספיקו לקרוא את הספר, מכל מקום בשיחות הסלון של יום שישי האחרון, אחרי ההשוואה ל"מאה שנות בדידות" של מארקס, אומר מישהו בקי שהרומן הרוסי הוא קו ההתחלה החדש של הספרות העברית. ההנחה שבשורש הטענה היא שהעלייה השנייה היתה הגורם המעצב של כל מה שיש כאן, לטוב ולרע ושמאיר שליו בנה סאגה על שלושה דורות במושב, בעמק, שיש בה הסבר ספרותי מעולה לעלייתה ונפילתה של תנועת הפועלים הארצישראלית.

אנשי העלייה השנייה הקימו את מה שנראה היום מתפורר: קופת חולים, קואופרציה, בנק הפועלים, תנועת המושבים (אגב, הקיבוץ, למרות דגניה וכפר גלעדי, אינו יצירה של העלייה השנייה. הסיפור המורכב של תולדות התנועה הקיבוצית עוד ממתין לחוקר, או, מוטב, לסופר). אומן המתעד אותם מתייצב, לכאורה, בתחנת המוצא של הדרך אל כל מה שלא הגענו. ובכל זאת שליו לא כתב ודומני שלא התכוון לכתוב את "חלף עם הרוח" של ארץ־ישראל.

ההשוואה המתאימה היא דווקא לספרו של דן בניה־סרי, "ציפורי צל". הציפורים הרזות כל כך הן כאילו ההיפך מהרומן הרוסי, המתפרץ ברחבות גועשת, חובקת כל. ובכל זאת הספרים וגיבוריהם דומים. בניה־סרי מתאר, בשפה מרהימה באותנטיות שלה, הוויה מנותקת של קבוצת שוליים מזרחית בירושלים שלפני המדינה. יש בספרו תיאור רגיש ודקדקני של אורח חיים בשכונה רחוקה מאוד מהאמצע, והפלגה לעבר המיסטיקה והדמיון בעקבות גיבורים שלא מהעולם הזה. למרות המרחק העצום שבין שכונת העוני הירושלמית וגיבוריה הספרדיים, לבין המושב בעמק וגיבוריו הרוסיים, הסיהם שורש העניין עצמו, או יותר נכון שני השורשים שהתחברו למה שצמח בביצה. ביצה, שלפי שני הספרים, אי־אפשר ליבשה.

הרבה שנים חשבנו, בטעות, שהעמק, ואנשי העלייה השנייה, הם האמצע של התהליך ואילו "שכונת הבוכרים" וזקני המוגרבים הם השוליים. הטעות אינה מקרית, היא נשתלה בתוכנו בכוונת מכוון. הרוסים מהעמק היו חדורי תחושת שליחות, והם תיעדו את עצמם באינטנסיביות. סימני הדרך שלהם משתרעים למן מוזיאון השומר בכפר גלעדי ועד ארכיון בן־גוריון בשדה בוקר. אחד מגיבורי הרומן הרוסי הוא משולם, שמקדיש את חייו להקמת ארכיון שבו הוא רואה מפעל הנצחה ותנאי קיומי. החוט המקשר של העלילה הרוסית הוא "בית עלמין לחלוצים" שבו מבקשים אנשי העלייה השנייה להיטמן באמצע המשק ובכך הם מנוונים את המטע שנטעו ומונעים מעצמם ומהבאים אחריהם מנוחה. לאחר שחיו כאנדרטה הם מבקשים למות מבלי להרפות מאחיזתם בתודעת הדור הבא.

לעומת הרוסים הללו, גיבוריו המזרחיים של בניה־סרי אינם זקוקים למלוי מתמיד של מצברי ההיסטוריה. לדידם, מגילא מישהו ממעל מכוון את הדברים. רג'ינה מנסורה מקבלת בעצב שליו את מה שאי־אפשר. אמנם לאחר מותה היא עדיין ממשיכה לצמוח, אבל אין לכך קשר לנחישות. חלוציות ונכונות להקרבה אינם רלוונטיים. המיקום שלה בחיים ובמוות נקבע בשמים ולא יעזור אפילו רופא אשכנזי. בירושלים משלימים עם הגזירה, בעמק מבקשים להבקיע אותה. הסוף של אלה, כמו של אלו, דומה.

בגלל האגרסיביות של הנחלת התודעה ההיסטורית גדלנו עם סיפורי הביצות ("היו ביצות?") והאנופלס, ואילו "עוגיות המלח של סבתא סולטנה" נרחקו לאיזור הפולקלור. ארץ ישראל התחילה והסתיימה בעמק יזרעאל, "מבית אלפא עד נהלל". השירים היו משלונסקי ועד נתן יונתן, והגיבורים מזייד ועד מאיר הר־ציון. ירושלים יוק. זוהי, אולי, אחת הסיבות לכך שבשעה שאלה שיצאו מהרומן הרוסי הצמיחו את שלושת ראשי הממשלה הראשונים של מדינת ישראל, משכונות ירושלים צמח יצחק נבון כמזכיר של אחד מהם. אגב, אפילו האמנים שצמחו בין גיבוריו של בניה סרי בירושלים, כמו יוסי בנאי, רבקה מיכאלי ויהורם גאון, שרו את מה שחיברו צאצאי גיבוריו של שליו.

אחר כך באה הפרספקטיבה. מה שהיה קשה מנשוא הפך לנוסטלגיה ומה שהיה חלום הפך לקלישאה. בתוך כך התברר שיהושע מצא מירושלים אינו שונה בהרבה מיגאל הורביץ, שנולד בנהלל. מאיר שליו כותב על ההר הכחול המשקיף על העמק, דן בניה סרי כותב על עכברים בסימטאות ירושלים. שניהם כותבים ספרים קסומים על ימי הרת עולם, רגע לפני. והקורא ברגע שאחרי, בשנת ה־40 למדינה, נשאר עם ההר שהוליד עכבר.

● זאב צחור

בקוים מקבילים

"נער פלסטיני, באחד הכפרים
ניגש לחייל, חשף את חזהו
וצעק: "חירה בי!"
מספורי החיילים

עקדה אישמעאיל

אחר הדברים האלה
ויאמר אללה לאיברהים:
קח את בנך, את יחידך, אשר אהבת,
את אישמעאיל
והעלהו לעולה באחד הכפרים
אשר אומר אליך:
וישכם איברהים ויחבוש את חמורו
ויקח את אישמעאיל בנו
ויאמר: אבי
ויאמר: הנני בני
ויאמר: ואיה השה לעולה, אבי
ויאמר: אתה בני, בני
ויחשוף הנער חזהו מול הרובה
והאיל
בושש לבוא.

עלי אלון

יובל דניאלי

הניצוץ האחרון

"כל חבריו שם בגן, הוא לבדו עומד כאן". ראובן ביטרמן, הגרפיקאי הנחבא אל הכלים של "דרך הניצוץ", היחיד מבני החבורה שנשאר מחוץ לתאי המעצר, מוצא עצמו, בכורח הנסיבות, בעמדת מפתח: דובר הקבוצה, מנהל מערכת ההגנה, מפעיל ומתאם פעולות למען העצורים. ביטרמן: "ההר הוליד עכבר"

כתב וצילם שלמה סלוצקי

ראובן ביטרמן תפס פיקוד. הגרפיקאי השתקן, צעיר צנום ומסתגר, שהיה מגיע רכוב על אופניו כל בוקר למשרדי השבועון בספריית "אורורה", כדי לעבוד שעות על גבי שעות מבלי להוציא הגה מיותר מפיו, הפך — גם אם בעל כורחו — לדובר המוסמך האחרון של "דרך הניצוץ". עיתון שמעטים הכירו והיום נישא שמו כפי כל, בארץ ובחו"ל.

ביטרמן, הגרפיקאי של "דרך הניצוץ", היחיד מבין חברי מערכת העיתון שלא נעצר, מנהל היום לבד, ממשרדי העיתון שבירושלים, מסע מטורף, גדול הרבה יותר מרוחב שולחן העבודה שלו ואולי ממידותיו הוא, למען חבריו הכלואים.

כחייל פשוט ונאמן, מתוך פלוגה שכל אנשיה נפלו בשבי, לקח ביטרמן פיקוד כאשר נעצר אסף אדיב, לפני שבוע. ביום בו הודיעו שיעקב בן־אפרת ואסף אדיב יצורפו לכתב האישום שהוגש יום לפני־כן נגד רוני בן־אפרת ומיכל שוורץ, הגיע ראובן באיחור לפגישה שקבענו לצורך הראיון. אחד מבני משפחות העצורים, המחכה אף הוא לביטרמן, דואג לשלומו ומתחיל לחשוש שיש פה שידור חוזר של היעלמותו המסתורית של יעקב בן־אפרת, שעד היום לא ידוע היכן, מתי וכיצד נעצר, עד להופעתו בתא עצורי השב"כ בתחנת המשטרה בפתח־תקווה.

הפעם מדובר באיחור טכני, עוד לפני ישיבת הבוקר בביה"ש המחוזי בעניין אסף אדיב, הספיק ביטרמן לפגוש את עורכי־הדין של חבריו וכמה עיתונאים, לסגור פרטים בקשר לכינוס הכ"ל שמארגן "פורום הפעולה למען חופש העיתונות בישראל" ב־2 וב־3 ביוני ולדבר עם משפחות העצורים המבקשים אינפורמציה שאין בידיו למסור. איש עסוק. גרפיקה כבר אין לו ממילא היכן לעשות.

במדינה שבה לא מתקיימת, כמעט, פעילות פוליטית רצופה שאינה מבוססת על פעילים בשכר, קשה מאוד לתאר את אופי העבודה הפוליטית של חברי "דרך הניצוץ", שתפסה את רוב זמנם. ליד "עבודות חוץ" שביצעו לשם הבטחת קיום מינימלי ביותר — עסקו בעבודת שטח מעמיקה בכפרים ובמחנות פליטים בשטחים. הם הביאו משם עדויות קשות, שהגיעו לידיעת הציבור דרך עיתונים וזרוך עיתונים אחרים, אינפורמציה אשר, אגב, הוכיחה את אמינותה פעמים רבות.

סוג פעילות זה איננו המצאה ישראלית, הוא קיים במדינות מערביות רבות וכהיקף רחב יותר — גם באמריקה הלטינית, ובמיוחד בארגנטינה, ארץ מולדתו של ביטרמן, ממנה עלה ארצה ב־1970, בהיותו בן 13. גם חברו, יעקב בן־אפרת, עלה מארגנטינה בגיל 18 באותה שנה. ראובן ביטרמן סיים את לימודי התיכון שלו כ"ילד חוץ" במוסד חינוכי בקיבוץ. שירת בנח"ל והגיע — כמו רבים מחבריו, לקיבוץ "כרם שלום", המתפלג של מחצית שנות השבעים. שם פרצו החרצה חוויכוחים הפוליטיים הראשונים שהביאו אותו — יחד עם אסף אדיב ואחרים — לעזוב את הדרך הקיבוצית, לפנות ל"אבנגרד" ולהדר מלאת פילוגים, החל בפילוג מ"אבנגרד", הקמת קבוצת "הניצוץ" ב־77, והוצאת העיתון "דרך הניצוץ" מאותה שנה ובמתכונות שונות, עד לפברואר השנה. איחוד ופילוג עם "מצפן" בסוף שנות ה־70 ותחילת ה־80, ולבסוף גיבוש הקבוצה במתכונתה העכשווית שלוותה את בכניסה תחת שרות תגג של חד"ש, תוך קבלת מצע המשותף הקורא לוועידה בין־לאומית אש"ף והקמת מדינה פלסטינית ליד ישראל.

ראובן ביטרמן: "את תחילת הקליטה שלי לקצה צידה השמאלי של הקשת הפוליטית, אני רואה בזעזוע הכללי שעברה החברה הישראלית במלחמת יום כיפור. בעצם, עד לעשור הזה לא היה מקום מכים ומובנו שמאלה משמאל, מתנה למפלגה הקומוניסטית.

ביטרמן: יש אנשים שמפחדים יותר ממלים מאשר מפצצות

מאז אותן שנים עברו על קבוצת "הניצוץ" הרבה שינויים. נדמה לי שהצלחנו ללמוד מהניסיון הלא־מוצלח של השמאל הישראלי עד תחילת שנות ה־80 — כולל אותנו — ולהפנות את דגש הפעולה שלנו מזריקת סיסמאות כלליות, לעבר מטרות מוגדרות ובנות־השגה. במרכזן, הצורך בפתרון הבעיה הפלסטינית דרך הקמת מדינה כנרה וכרצונה בהנהגת אש"ף, נציגו הלגיטימי של העם הפלסטיני".

הצד הישראלי אחראי למצב

מי שינסה להתחקות אחר ההבדל חדק בין מטרות הקבוצה לאלו של קבוצות אחרות בשמאל הישראלי, יוכל להצביע למשל, על העמדה הייחודית, שאיפיינה אותם בעת מלחמת לבנון. אז, בניגוד ליתר קבוצות השמאל שתמכו בצורה זו או אחרת בסירוב, דגלו אנשי "הניצוץ" (במקביל להתנגדותם למלחמה), בצורך "להיות עם החיילים", הווי אומר, לשרת בלבנון. הפרק הקצר הזה ראוי לשיכחה בעיני אנשי "הניצוץ" דהיום, אשר טוענים, כדברי ראובן ביטרמן ש"כל השמאל הרדיקלי צדק, ואנחנו טעינו". נושא לא פחות חשוב בפרק ההבדלים, הוא העובדה, ש"הניצוץ" רואה את האחריות על המצב בצד הישראלי, שהוא הצד החזק והכובש, ומכאן שעליו לעשות את הצעד הראשון של הכרה באש"ף כפרטנר למו"מ. אש"ף של ערפאת, על פי תפישתם, כבר עשה צעדים גדולים בכוונות לקבל את החלטות האו"ם ואף להקים מדינה פלסטינית ליד מדינת ישראל, תוך הכרה דה־פקטו במדינת ישראל בגבולות 67.

מכאן גם נובע הצורך שרואים חברי הקבוצה בהבאת העוול שנגרם לפלסטינים בשטחים לתודעת הציבור הישראלי, וכתוצאה מכך תפישתם את העיתון, עיתון שיהיה מבוסס על מידע עדכני ואמין ולא ביטאון גדוש סיסמאות, כלי פוליטי ממדרגה ראשונה, שבו השקיעו את מלוא מירצם וכשר עבודתם.

ביטרמן, מעמד וגרפיקאי, שכתב מאמרים כעושה בנושאים כ"ל כאשר נותר לו זמן אינו יכול להסתיר את הגאווה מהמוצר התקשורתי שהוציא תחת ידיו, הן מבחינת התוכן הן מבחינת המראה. עיתון שלדבריו שכה את מוסכמות העלונים בעלי המראה העלוב שהוציא השמאל עד אז, ועורר כנראה בשל כך את משהו של תוקף מעשטבם השב"כ לגבי אופי המקום שלנו.

"כנראה שחוואתמה נראה לשב"כ עני במיוחד, אם זה העיתון וזוהי המערכת שלדבריהם הוא מממן" — אומר ראובן ביטרמן כאשר הוא מצביע על שולחן גרפיקאי קטן ועליו הציוד המועט ששימש אותו לעימוד "דרך הניצוץ", המוצב בפינת המטבח של המשרד בירושלים.

"התווכחתי לא פעם עם יעקב (בן־אפרת) שנפסיק להדפיס את העיתון בדפוס של בית חנינא שהתוצאות שלו קילקלו את העבודה הגרפית שלי, אבל הוא אמר שאין כסף, ושהדפסה בחצי מחיר, גם במחיר של שימוש בנייר טיוטה וצילומי ביניים דפוקים, עדיפה על סיכון העיתון בגלל בעיות כלכליות".

ביטרמן לא עסק ברישום ההכנסות וההוצאות של העיתון, ואת ספרי החשבונות המסודרים אינו יכול להראות היום, מאחר שאלו הוחרמו על־ידי החוקרים. בראיון עם "על המשמר" הציע כבר בתחילת פברואר מו"ל העיתון, אסף אדיב, שיבדקו את ספרי החשבונות שלו, לפני שהשלטונות יממשו את איומם לסגור את העיתון, כך ייווכחו לדעת שכל ההוצאות של העיתון והעמותה שמאחריו, כוסו על־ידי הכנסות כחוק, ממנויים, מכירת עיתונים ותרומות זעירות של חברים ואוהדים.

באותו ספר חשבונות אפשר היה גם למצוא את סעיף המשכורת של רוני בן־אפרת בסך 580 ש"ח, ומאז סתיו 1987, גם סעיף משכורתו של ראובן ביטרמן בסך 529 ש"ח. לגבי ההדלפה ב"חדשות", בדבר ציטוט שיחה בין יעקב בן־אפרת לפייסל אל־חוסייני בדרישה לתשלום 3000 דולר לאחר פרסום כתבה אודותיו, מגיב ביטרמן בזעם: "ההדלפה הזו, מעבר להיותה בלתי מבוססת, באה לפגוע ביושר העיתונאי ובאמינות של 'דרך הניצוץ', אמינות שצויינה גם בפי עיתונאים ואישי ציבור שבגלוי לא מסכימים עם דעותינו".

השיחות הטלפוניות של "דרך הניצוץ" זכו לא רק בתשומת ליבם של "המקורות הביטחוניים" שהדליפו ל"חדשות". כבר לפני חודשים מספר נעזרתי לצורך כתבה במידע שנודב לי במערכת "דרך הניצוץ" והופתעתי מהחופשיות בה דיברו חברי המערכת על נושאים רגישים. בתשובה לשאלה ענו אז, כפי שענה ביום ג' ראובן ביטרמן: "אנחנו יוצאים מהנחה שאין לנו מה להסתיר. אם מדובר במידע מהשטחים שליקטנו בעבודה בשטח, הרי שאנו מעוניינים לפרסם אותו בעיתון לאחר שעבר צנזורה. אם מדובר על פעולות של הקבוצה או חבריה, הרי שכל פעולות הקבוצה נעשו וייעשו במסגרת החוק, ומכאן שלא דאגנו להסתיר דבר, לא בשיחות טלפון, לא בפגישות אישיות ולא בפעילות הציבורית הגלויה למדי שלנו".

עד כדי כך לא ניסו להסתיר, שנאותו לקבל במשרדם את נציגי האימפריייליזם האמריקני בדמות שני אנשי הקונסוליה האמריקנית ממזרח ירושלים, אשר ביקשו לקבל פרטים על מספר הפרות של זכויות האדם בשטחים כפי שתועדו על־ידי חברי המערכת. הללו התעניינו במיוחד במידע הקשור בהפלות של עוברים בשלבי הריון מתקדמים, כתוצאה מהיחשפות לפגיעה של גז מדמיע, תוצרת ארה"ב.

מידת עכבריותו של ההר

לטענה שמקורות המידע של "דרך הניצוץ", גם אם הם אמינים, אינם תוצאה של עבודת תחקירנות ועיתונאות שטח מעולה, אלא נובעים מקשרים עם הציבור הפלסטיני ואירגונים אלה ואחרים, מציע ביטרמן הצעה מתגרה לעיתונות הישראלית: "אני בהחלט חושב שכל אחד יכול לעשות זאת. פשוט צריך להשקיע שנה־שנתיים של עבודה בשטח, של הליכה לכפר או מחנה פליטים לאחר שהסתיים בו העוצר או לאחר ש"נעשה סדר" על־ידי כוחות צה"ל, ולתעד. לאחר תקופת־מה, כאשר התושבים יראו שהדברים מתפרסמים בעיתונות העברית, שהרי בעיתונות המקומית בערבית הצנזורה מונעת כל אפשרות לעשות זאת, הם יחלו בעצמם למסור אינפורמציה, יהפכו למקורות שלכם, כמו שהיו מקורות שלנו. אם תעשו את זה, נבוא אנו על שכרנו".

על כתב האישום נגד חבריו ועל תוכנו, אסור לראובן ביטרמן לדבר. בתגובה ראשונה להשמעת כתב האישום נגד רוני בן־אפרת ומיכל שוורץ הגיב במשפט הקצר "ההר הוליד עכבר". כאשר אנו מבקשים ממנו להסביר את עכבריותו של ההר, אומר ביטרמן: "אינני מבין מה לטרור — כפי שמשתמע מכתב האישום — לתוצאת עיתון, ולאנשים הכותבים ועורכים עיתון. טרור זה פצצות, ועיתונאים עוסקים במילים. אלא שיש לי הרושם שיש אנשים שמפחדים יותר ממילים מאשר מפצצות.

"אני מבין שכתב האישום — בסופו של דבר — מדבר על הוצאת עיתון ולא על הקמת זרוע מחתרתית מזוינת. אם אני משווה את ההדלפות המכוונות לפני הגשת כתב האישום לאלו המופיעות בכתב האישום עצמו, הרי שאני מגיע למסקנה שההר הוליד עכבר. אם כאמת ימצאו מתחת לבלטות שעליהם אנחנו יושבים מחסן נשק, אז אולי אשנה את דעתי".

על האפשרות שאכן תוכח בבית־המשפט חברות בארגון עוין וקיום מגע עם סוכן של ארגון עוין אומר ביטרמן: "כאן כדאי לחזור על מה שאמר ל"מבט" פרופ' יהושע אריאלי, אביה של מיכל שוורץ: "אם יוכח שההאשמות נכונות, אז יהיה צורך לבדוק את מידת הנזק שגרמו הנאשמים למדינה ולפעול עליפי זה". פרופ' אריאלי לא הסתפק בדברים שציטט ביטרמן. "הדבר היחיד שבו יכלו לפגוע" אמר באותה הזדמנות אביה של הנאשמת מיכל שוורץ, "הוא פקעצנוס ולאומי".

רצח שומר היער

בלילה של ה־17 ביולי 1955, חדרה חוליה לביתו של הדרוזי יוסף ספדי, על הר מירון, ורצחה אותו בשנתו בידי מנשק אוטומטי. המעשה נשאר בגדר תעלומה עד עצם היום הזה, איש לא הועמד לדין. האם היה ספדי מרגל ישראלי שפעל בסוריה והסורים שמו קץ לחייו, או שמא אירע הרצח על רקע נקמת דם ישנה, ואולי סתם משום שהפריע לחוליית פדאיון למצוא מקלט בהר? חלק בנקודת המוצא של המסכר: אגדת שומר היערות מהר הג'רמאק

כתב וצילם גוגה קוגן

הנרצח יוסף ספדי — גבר בגברים, שפם אדירים, תמונה מן הימים ההם

מי היה יוסף ספדי האגדי, גבר שבגברים, אשר הטיל חיתיו על שיירות המבריחים שנעו בשבילי ההרים על גבולות לבנון, סוריה וארץ־ישראל, שדד כספם, ירה ושלף פגיון בתגובה לכל התגרות ולכל רמז של פגיעה בכבודו?

הדעות חלוקות. האיש שנוי במחלוקת. בדרך כלל בהתאם למוצא משפחתי והשתייכות פוליטית. יש כאלה שאומרים במפורש כי האיש היה־מרגל בסגנון שנות החמישים, קצת שודד, קצת איש־שוליים, וקצת הרפתקן. בניו, לעומת זאת, מתארים אותו כרובין־הוד של מורדות החרמון, מושיע ששדד מהעשירים ונתן לאביונים, גיבור הראוי להערכה והערצה.

כולם מסכימים בנקודה אחת: יוסף ספדי היה איש מרשים, אשר הופעתו ויופיו הגברי, שפמו האדיר והליכתו המלכותית, משכו תשומת לב כללית. עבראי במלוא מובן המלה. אי אפשר היה להתקרב אליו בלי לחוש פחד סמוי.

יוסף ספדי נרצח בשנתו, על־ידי חוליה מסתורית שחדרה לביתו, בית שומר היער על הר הג'רמאק, הוא הר מירון, בלילה של ה־17 ביולי 1955. תעלומת מותו נשארה בלתי פתורה עד היום. ייתכן שבאיזה ארכיון ממשלתי אפל, שמור תיק הנושא את השם ספדי, ואשר באמצעותו יוכלו איפעם לפענח את פשר הרצח ולשפוך אור על הדמות.

מה שיש היום הם הסיפור והאגדה.

שומר היער

אם תעלו על הר מירון, תלכו ממגרש החנייה ימינה, על כתף ההר, תגיעו בסופו של שביל עפר לבית שומר היער, הצופה אל המרחב הגדול של יערות האזור. אנשי המקום יספרו כי בבית ההוא, לפני 30 שנה, גר איזה "דרוזי אשר עבד איתנו ולכן נרצח על־ידי הקומנדו הסורי".

בדיקת המקום, דרכי הגישה אליו והמרחקים לגבול לבנון או לסוריה, מעלים תמיהה מדוע בכלל היתה צריכה חוליה, בהשראה סורית, לחצות מרחקים כאלה רק על מנת לחסל שומר־יער בודד?

במג'דל שאמס חיים עדיין שני בנים של יוסף ספדי. הצעיר, חסיין ספדי, שהיה תינוק בן 11 חורשים, שמע את הסיפור מפי אימו:

"באותו לילה, אבא הגיע עייף מהעבודה הביתה. הוא ביקש לנוח, התרחץ ושכב לישון. בינתיים אמא הרתיחה חלב ועשתה כביסה. לא היה חשמל בבית, רק מנורת נפט, ואני שכבתי לידו ושיחקתי. בסביבות תשע בלילה, כך אמא מספרת, הכל היה סגור, כל הדלתות, והיא פתחה את הדלת על מנת לשפוך את המים החוצה. באותו רגע פרצו לתוך החדר חמישה אנשים, נשק אוטומטי בידיהם, והחלו לירות לכיוון משכבו של אבא.

"מעוצמת הירויות כבה הפנס, אמא נפלה בין רגליהם תוך צעקות רמות, אבל אבא לא הוציא הגה. הירויות היו כה מדויקות עד שהוא לא הספיק אפילו להגיב, הוא נהרג בשקט.

"הרוצחים ביצעו את המעשה, יצאו מהבית ונעלו את הדלת מבחוץ. אמא ספרה לי שאני, התינוק, פרצתי בבכי בגלל המהומה והחושך ואז הם פתחו שוב את הדלת. אחד מהם נכנס כאשר אדם שני עמד על מפתן הדלת. זה שנכנס הדליק גפרור וחיפש את הפנס. הוא הדליק אותו, הנמיך מאוד את האש, אמר משהו שלא יפגעו באישה, סגר שוב את הדלת מבחוץ והם נעלמו.

"אמא זכרה שאיזה אור אדום שיחק לפניה באפלולית וכאילו עזר לה לשכוח מה התרחש משך כל הלילה עד עלות השחר. אז האור נעלם, ועמו מצב ההיסטריה שלה, והיא ראתה כי יוסף שוכב מת.

"היה הרבה דם מסביב מפני שיוסף היה אדם גדול וחזק. היא קמה על רגליה וכיוון שחלונות הבית היו גבוהים והיא היתה סגורה בפנים, אספה את כל כוחותיה, פתחה את החלון וזרקה ודרכו את המזרונים שהיו בבית, אחר כך זרקה אותי דרך החלון על המזרונים וקפצה אחרי. כאשר היתה בחוץ החלה לצעוק לכיוון הכפר בית ג'אן. משם לא שמעו אותנו, אבל הפלאחים שהיו בשדה וישנו שם, כי זה היה בזמן קציר החיטה והם שמרו על יבולם, באו והועיקו

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

אנשים אחרים. התאספו הרבה אנשים, לקחו את הגופה לבית החולים בחיפה ולאחר מכן קברו אותו בבית ג'אן.

„המשטרה פתחה בחקירה ועצרה כמה אנשים, אבל אף אחד לא נשפט. היו משפחות דרוזיות שליבו את היצרים והאשימו אנשים מסוימים על רקע של נקמת דם, משום שיוסף, בצעירותו, פגע בהרבה אנשים. אבל אנחנו עד היום לא מאמינים שדרוזי ביצע את הרצח..."

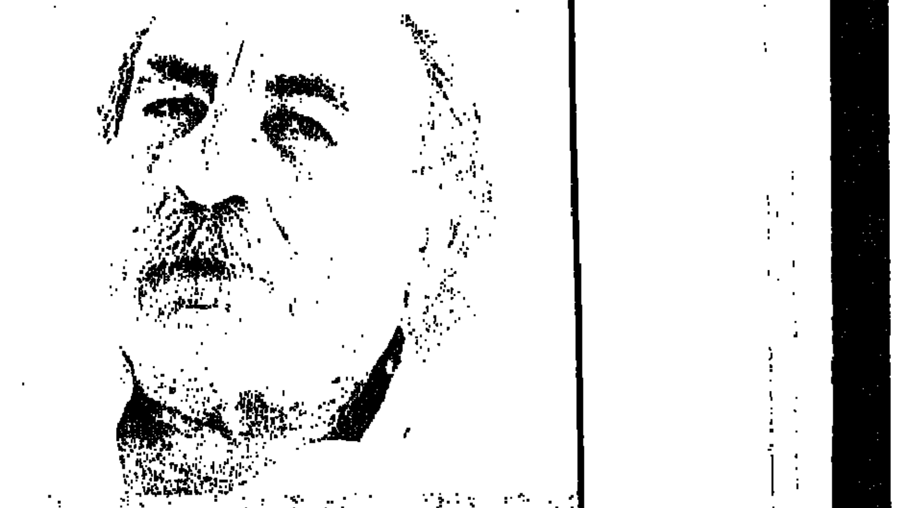

טורקי עג'מי, ראש מועצת מג'דל שאמס: „יוסף נרצח על־ידי המודיעין הסורי. זה ברור."

כולם פחדו מהכוח שלו

בכיכר המרכזית של הכפר מג'דל שאמס אמר לי דרוזי מבוגר שהיה בחור צעיר בתקופת הסורים: „מה אתה מתעניין על האיש הזה. הוא היה רוצח, שודד, וכך הוא גמר. אני ראיתי בדמשק, כשהייתי חייל, על אחד הקירות, שהיה כתוב על פתקים כי עלי חרבוש הרג אותו, במו עיני ראיתי".

מי היה עלי חרבוש? „פלסטיני שעבד בשביל הסורים..."

חסיין ספדי עדיין חושש מכל מיני הסתבכויות שעלולות לצמוח מריבורים על אביו כאיש מעורב בריגול, לכן גירסתו שוללת מראש כל זווית אפשרית המצביעה לכיוון המסוכן של שיתוף פעולה, במיוחד עם ישראל.

„אבא, כאשר היה צעיר, רצח כמה אנשים על רקע של כבוד. הגבורה שלו היתה מפורסמת בתקופת הצרפתים והוא נלחם תמיד לצידו של העני. מאוחר יותר עשה חשבון נפש והתרחק מאנשים, לכן הלך להיות שומר יער...

„הוא היה גבר מרשים ונדיב מאוד. לכל אחד כאן יש סיפור עליו. הוא נלחם באנשים שלקחו וניצלו את הפלאחים. כיוון שהיה אמיץ, היה שומר בשדות מסביב. למרות שעברו 40 שנה, עדיין בוכים עליו כאשר נזכרים בו. באותה תקופה היינו בשכנות עם כפרים מוסלמים אשר תמיד הזיקו לחקלאות של הדרוזים. לא היה אחד מלבד יוסף ספדי שהיה מוכן לשמור על הפלאחים. כאשר הוא היה מסתובב בשטח, כולם פחדו מהכוח שלו. הוא אפילו לא היה צריך לצאת מהבית כדי לשמור. מספיק שידעו שהוא השומר, כדי שלא יתקרבו לאנשים להזיק להם. אף אחד לא העז להטיח לפניו מלת גנאי.

„כאשר היה מתהלך ברחובות חיפה, אנשים היו מצלמים אותו בגלל הופעתו המרשימה. אמרו עליו שהוא היה עושה מארבים למבריחים ושודד את כספם, אבל זה לא נכון. במארב אנשים נהרגו, אבל יוסף לא היה מעורב בזה, הוא היה אדם של כבוד שלא עסק בדברים כאלה.

„אחרי הרצח אני ואימי עברנו לגור לצידו של האח החורג בעין אל־אסד. באו מהמשפחה שלנו מחורפיש ולקחו את אמא אליהם, ובחסותו של שייך אמין טריף דאגו לנו לבית, וגרנו עם משפחת פארס בחורפיש כ־5 שנים. הקרובים שלנו בבית ג'אן דאגו לנו, אמא קיבלה קיצבה זעירה שהספיקה לנו בקושי, ואני למדתי בחורפיש. בינתיים הגיע קרוב משפחה ממג'דל שאמס שהיה בן־דורו של אבא, ואמא הסכימה להתחתן איתו כדי שמישהו ידאג לנו. המשכנו לגור בחורפיש עד מלחמת ששת הימים, ואז כאשר נפתח הגבול מצאנו לנכון לבוא לכאן לראות איפה גדל אבא ובגלל זה נשארנו לגור כאן, בין המשפחה שלנו. אמא נפטרה בשנת 82 בלי לדעת מי באמת רצח את אבא, והיא גם לא רצתה לשאול יותר מדי..."

אפשר להבין את חששו של חסיין ספדי, ל'שעבר פקיד בנק והיום סוחר, להדביק לאבא שלו שמץ מהילת המרגלים. הרחוב במג'דל שאמס אינו אוהד את ישראל ואין זה נבון להיחשב היום כמקורב לשלטונות. יש בעיות בין המשפחות השולטות בכפר, יש חשבונות מהעבר, יש חברויות שהצטננו עם הזמן עקב הניגודים הפוליטיים. ובעיקר, העין הגדולה של האח הסורי פקוחה על המקום וכל מלה מיותרת מועברת לצידו השני של הגבול ומתויקת במקום המתאים. לכן נזקק חסיין לסיוע והוא מביא, אחרי התרוצצות קדחנית ברחוב, את אחיו הבוגר והחורג סלימן, שהוא, כמורה להיסטוריה בביה"ס התיכון, יכול להמציא עדות יותר מוסמכת.

האיש המבוקש

סלימן, יליד 1932, בנו השני של אשתו הראשונה של יוסף ספדי, דומה, כנראה, לאביו, קול חזק ואישיות מקרינה סמכות. הוא אומר כי יספר את קורות אביו „באמינות שלא שנויה במחלוקת".

„יוסף, שנקרא אבו־מלחם, על שם בכורו (עליו יסופר מאוחר יותר) היה בנעוריו גיבור, בעל תושייה אומץ לב ונכונות להרגים מעשי התנהגות גברית בכל הזדמנות. בחברה שלנו, בה הגבריות היא הנחשבת, היה יוסף גבר לצידם של חלשים ואדם נדיר מאוד, אם לא המיוחד מכולם. אנשים סיפרו עליו בלילות, כמו שסיפרו על חסן ת'אבת, פואד עלמי או עיסמאיל אבו חאק, גיבורים שמעשיהם היו מופת לכולם.

„החבורה הזאת היתה אורבת למבריחים ולוקחת מהם כופר, ואת הכסף היו תורמים למשפחות העניות. כזה היה יוסף. אבל באותה תקופה, כאשר היה בן 30, אירע מקרה שממנו הסתייגו כל החברה שלנו. סיפור חברתי שכרוך בו עניין של כבוד המשפחה ואני לא רוצה לנקוב בשמות. האיש שפגע בכבוד, נרצח על ידי הקרובים של הנפגע, כנקמת כבוד ובהשראה של כל נכבדי העדה ובראשם הסולטאן אל עטראש, שתמך אישית ברציחתו של האיש.

„האנשים שרצחו נידונו למוות אצל הסורים. זה היה בשנת 1946. המשטרה הסורית לכדה אחד מהמעורבים ברצח, ואנשי הכפר החליטו לשחרר אותו בכל מחיר. יוסף ספדי היה הראשון שלקח על עצמו את משימת השחרור. אבא פתח באש על פטרול המשטרה שהובילה את האיש, אבל האיש לא רצה לברוח והוא נשאר בין השוטרים. אז נודע כי יוסף ירה על המשטרה והוא נידון, שלא בפניו, ל־15 שנות כלא.

„הוא ברח להרים והמשיך לארוב למבריחים. שם התחילה האגדה עליו. המעשים שלו נחשבו לכבוד גדול ואנשים מאוד היללו אותו על כך. עבודה זאת נחשבה למסוכנת, אך מכובדת.

„אז פרצה מלחמת 48. נשיא סוריה דאז, שוקרי אל כוואתלי שלח, באמצעות המנהיג המקומי איסא קאנג אבו סאלם ז"ל מכתב לאבא שלי וביקש ממנו לפעול לצד הצבאות שנלחמו בפלסטין. אבא נענה לקריאה וירד לפלסטין יחד עם אבא של אישתו הראשונה, נאיף מרעי, שהיה אחד הלוחמים הגדולים נגד הצרפתים. הוא נלחם באיזור הגליל ויצר קשר עם ג'עבר מועדי, שהיה אז פטריוט גדול נגד הישראלים. הוא היה קשור אליו עד שכל הגליל נכבש על־ידי הישראלים ואז אבא שלי החליט לסגת לכיוון לבנון.

„ג'עבר מועדי ידע שלסורים יש חשבון עם יוסף ספדי, וגם תלוי נגדו גזר־דין של 15 שנות מאסר, וביקש ממנו שיישאר איתו בישראל, מחשש שהסורים יתפשו אותו. אבא סירב, כי אמר שיש לו מכתב מנשיא סוריה שיכול לחון אותו. וכך הגיע לביתו של הסולטן אל־אטראש בג'אבל דרוז.

„המימשל הסורי ביקש מהסולטן שיסגיר את אבא, כדי שיעמוד למשפט, ויותר מאוחר יחנו אותו. הסולטן המכובד הסכים לעיסקה, אבל אבא מאוד רגז על שאל־כוואתלי לא כיבד את ההתחייבות שלו. כיוון שאבא נשבע שלא ייכנס אף פעם לבית סוהר, עזב את ביתו של הסולטן וחזר למג'דל שאמס.

„בדרך חזרה לשם, עבר דרך הכפר ערנה השוכן מזרחית למג'דל שאמס ושם נתקל בסיור משטרתי סורי. היות שרמותו היתה מוכרת, רדפו אחריו כדי לעצור אותו. אבא שלף את נשקו ובירייה הראשונה הרג את מפקד הסיור.

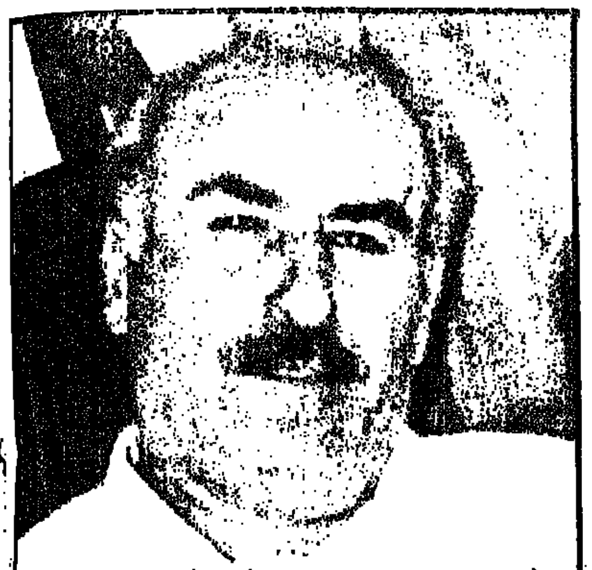

סלימן ספדי, הבן הגדול: לא היה שום קשר לריגול. לא נשקוט עד שתיוודע האמת.

חסיין ספדי, הבן הצעיר: „אמא נפטרה בלי לדעת מי באמת רצח את אבא. גם לא רצתה לשאול יותר מדי."

„אז נשארה לו רק דרך אחת למילוט, והיא — לכיוון ישראל. הוא הסתגן לבית ג'אן, שם התגורר אצל משפחת אל־אסאד, אשר מאוחר יותר השיגה לו את העבודה בקרן הקיימת, לשמור על היער שבאותן שנים שתלו שם. לא היה לו שום קשר עם ריגול, הוא שנא ממשלות, והשאלה למה הרגו אותו לא נפתרה עד היום. אנחנו, אחי ואני, נמשיך לרדוף ולחפש את האמת," אומר סלימן, לא משכנע עד הסוף, אבל מחוייב להגיד זאת. „כדי להשכין שקט בנפשנו. לא נשקוט עד אשר תיוודע האמת המוחלטת, מי היה הרוצח ונקום את דמו. אם לא בחיינו, אז נעביר את המסר לבנינו..."

החוליה המסתורית

עלי חרבוש, פדאיון מהתקופה שלפני הפת"ח הזוכר כמי, שרצח את יוסף ספדי. חסיין אומר כי המודיעין הישראלי טען, חמש שנים מאוחר יותר, שבעקבות חיסול חוליה שפעלה באיזור סיפר אחד הפצועים בחקירה שהם הרגו את יוסף ספדי, מכיוון שהפריע להם למצוא מסתור על הר מירון. הוא פגש אותם והזהיר אותם שלא ייכנסו לאיזור הזה שהוא שומר עליו.

החוליה של עלי חרבוש ידעה כי יוסף הוא מכשול רציני לפעילותם, והם רצו לסלק אותו מהדרך. לכן המתינו על ההר עד שהוא יחזור הביתה ושם חיסלו אותו באישון לילה, ברגע שידעו כי הוא ישן.

איך ייתכן כי אדם שלא עסק בריגול, ולמודיעין הסורי לא היה חשבון איתו, חוסל בצורה כה מקצועית ובעומק השטח הישראלי? חסיין וסלימן דבקים בגירסתם כי אביהם לא היה מעורב בעניינים כאלה. זאת היתה נקמת־דם פשוטה ולא היו שם שום מזימות... במציאות של היום, לדבר על מרגל במשפחה זה כבר לא מכובד.

חברי, יוסף

את הדמויות הבולטות, אשר פעלה באותן שנים באיזור הדרמודומים של המאבק בין סוריה לישראל, הוא ראש המועצה המקומית של מג'דל שאמס, טורקי עג'אמי. הוא הכיר את יוסף ספדי היטב, אבל סיפורו מגלה טפח ומסתיר טפחיים, כי זה טבעו של האיש, שתקן שאינו מסגיר סודות. למה לקרוא לדובים מהיער?

טורקי מספר: „הכרתי את יוסף בשנת 44 ומאז היינו חברים והלכנו ביחד. בשנת 1946 האשים השלטון הסורי, אותי ואותו בשוד. אנחנו טענו שידינו לא היו במעשה. הסורים רצו לקחת אותנו לכלא, אבל אנחנו לא מסרנו את עצמנו וברחנו לג'אבל שייך (החרמון) ושמה גרנו משנת 46 עד 48. בלילות היינו יורדים לכפר להצטייד במזון. בסוף 48 אמרתי ליוסף כי אנחנו צריכים לעזוב את המקום ולחפש משהו אחר והוא לא הסכים. בהתחלת 49 עזבתי אותו והלכתי לישראל והתגייסתי לצבא, לגדוד 300 בפיקודו של טוביה לישנסקי.

„בשנת 1950 אמר לי מישהו מחיילי היחידה, שהיה מבית ג'אן, שיש לו ד"ש מיוסף ספדי, שהוא ראה אותו בכפר והוא רוצה לראות אותי. אני הייתי אז במשמר הנגב ובאתי מייד לבית ג'אן ושם מצאתי את חברי. שאלתי אותו איך הוא הגיע לשם והוא סיפר לי על התקרית בערנה, איך ברח לישראל וקיבל עבודה על הג'רמאק.

„אני, בשנת 54, היה לי רצח לאחר קטטה עם אחד מפקיעין. אותו יום ניגשתי ליוסף על ההר והוא מאוד כעס עלי שאני דקרתי את האיש. הוא אמר לי: ‚אנחנו ברחנו מסוריה כדי לחיות בשקט, אז מדוע רצחת את הבן־אדם? אתה טעית מאוד...'. ‚זה מה שקרה', אמרתי לו וירדתי לחורפיש אחרי יומיים. חשבתי לעזוב את הארץ ללבנון, אבל ראיתי שאין לי ברירה ואין לי מקום אחר לחיות מחוץ לישראל ומסרתי עצמי למשטרה. בבית־הדין שפטו אותי ל־4 שנות מאסר. שלושה חודשים אחרי המשפט קיבלתי הודעה בכלא שחברי יוסף ספדי נרצח על הג'רמאק וזה היה בשנת 55. זאת היתה אחת ההשתעות הקשות ביותר בחיים שהיו לי..."

אז מי רצח אותו? שאלנו את טורקי. אחרי כמה רגעים של מחשבה טורקי עונה בפסקנות: „הוא נרצח על־ידי המודיעין הסורי, זה ברוק". על־ידי מי? „על־ידי הגורמים שמסרו לי", הוא אומר ונעטף בשתיקה...

לאחר לחץ נוסף טורקי מפרט: „בשנת 33 היה לו רצח במג'דל שאמס, גם בקטטה, וישב על כך בכלא אחמרייה, בדמשק, 10 שנים, ובגלל זה היה לו עבר ותפשו אותו. באותה תקופה המודיעין הסורי היה מחסל הרבה חשבונות על פחות מזה. החוליה היתה של עלי חרפוש, ערבי מערביה על יד סכנין, ומפלח סאלם מציפורי, אותם שלחו בתור פדאיון. החוליה הזאת, חודש מאוחר יותר, ירתה על אוטובוס בגליל, והתברר שהכדורים היו מאותו כלי נשק שהרג את יוסף ספדי. רק לאחר 8 שנים תפשו אותם ואחד הפצועים סיפר את הכל...

„יוסף היה אישיות גדולה וחזקה, לא תמיד מוצאים אנשים כאלה אצלנו, לא, הוא לא היה מרגל..." מסיים טורקי עג'מי את סיפורו.

רשת של מרגלים

לפני מספר שנים התפרסם קיומה של רשת ריגול דרוזית אשר פעלה שלוש שנים אחרי קום המדינה ומסרה לישראל מידע חשוב על תנועות הצבא הסורי. הרשת היתה בניהולו של רפאל גרבלי, שהלך לעולמו בשנת 82. ברשת נכללו מספר אנשים הנמנים על משפחת ספדי. חמוד ספדי וסלמאן סיד אחמאד, מתו מעינויים בכלא תדמור. סלימן יוסף ספדי, שהיה הסייר של החוליה, נתלה. ארמותיה של המשפחה הולאמו ואנשיה הוגלו לארץ גזירה בגבול סוריה־טורקיה.

תפישת הרשת הסבה נזק כבד למודיעין הישראלי ומאז, אומרים יודעי דבר, שנאו הסורים את אנשי מג'דל שאמס והיו מפלים אותם לרעה בכל הזדמנות.

האם ליוסף ספדי היה קשר לאותה רשת? נאסיב בדר, מחורפיש, היום עובד בבי"ס שדה הר מירון הכיר את יוסף משום שהם מאותו גזע משפחתי, ממנו יצאו כמה ענפים: משפחת ספדי, משפחת פארס ומשפחת בדר.

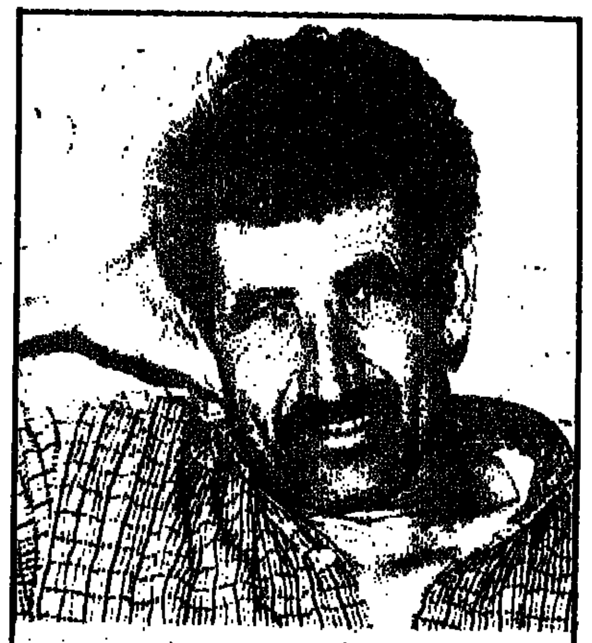

נאסיב בדר, חורפיש, עובד בי"ס שדה בהר מירון: משוכנע שיוסף עבד בשביל המודיעין הישראלי.

גם זהו מספר את עלילותיו של יוסף באותו נוסח אבל, בשינויים קלים, בעיקר ביחס למקום בו אירעה ההיתקלות עם הסיור הסורי, שם הרג יוסף את קצין המשטרה. אבל נאסיב מוסיף עוד פרט: הבן הגדול של יוסף, מלחם, עבר בריגול לטובת ישראל וברח מאוחר יותר לשטחנו, גר בעין אל־אסאד, והתחתן עם בחורה ממשפחת בדר. אחרי ששת הימים חזר מלחם למג'דל שאמס, קיבל ארמות למרעה סמוך לגבול, ושם הוא עלה על מוקש ונהרג. בן שני, סלימן ספדי, היה בכלא הסורי 30 שנה, גם בגלל ריגול לטובת ישראל. אם אלה היו בעסקי ריגול, איך ייתכן שהאבא לא נגע בעניין?

נאסיב משוכנע שיוסף עבר בשביל המודיעין הישראלי, משום שכל המשפחה הסתבכה בזה. לדבריו הוא היה חודר ללבנון ומביא משם את הידיעות שבנו אסף. אחרת, מי היה נותן לו מאוחר יותר לעבוד בקרן הקיימת על הג'דמאק? רק בגלל העיניים היפות שלו?

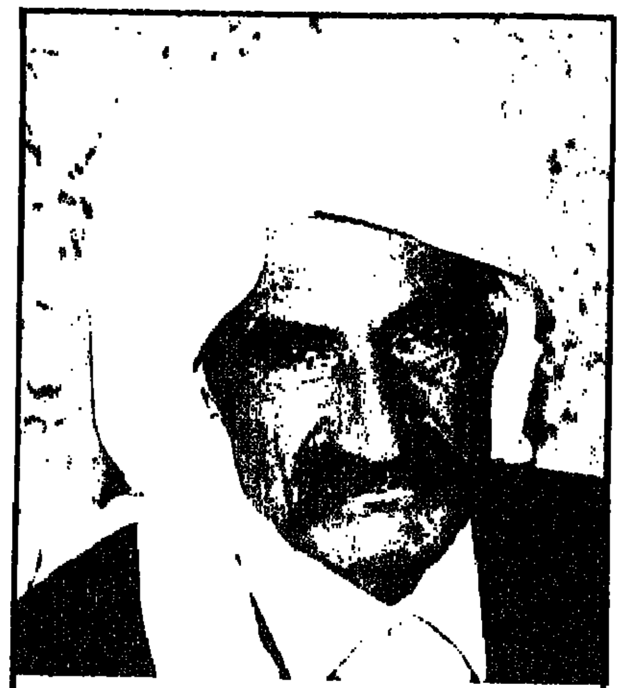

בדר בדר, חורפיש: בזכות בנו קיבלו היהודים את יוסף יפה ונתנו לו את משרת היערן.

לחדר בו אנו משוחחים נכנס בדר בדר, קשיש דרוזי, אשר במשך שנים רבות שימש משגיח על הפועלים ששתלו את היער על הר מירון מטעם הקרן הקיימת.

בדר דבק בגירסה שיוסף קיבל את העבודה של שומר היער בגלל קשרי המשפחה עם השלטונות בישראל. הוא אינו פוסל את האפשרות שעזר פה ושם למודיעין שלנו, אך הוא מוסיף: „זה היה מלחם שעבד בשביל הממשלה. לא אגיד לך בדיוק במה, כי זה לא נעים, אבל בזכות בנו קיבלו אותו היהודים יפה כאשר הסתנן מלבנון. לא רק זה, אלא שיותר מאוחר, הוא הסתנן חזרה ללבנון והביא משם אשה, את זרעיפי, איתה התחתן וממנה היה לו הבן הקטן, חסיין, שהיה איתו ברגע מותו.

המאבקים בתוך העדה הדרוזית, בין אלה ששיתפו פעולה עם ישראל לבין אלה שחייבים בנאמנות לשלטון הסורי בגלל קשרי משפחה או אינטרסים אחרים, משתקפים בהתייחסות לפרשת יוסף ספדי. כאמור, היום לא נעים להודות שאחד מבני המשפחה היה קשור עם ישראל בעסקי ריגול.

לכן לא הזכיר חסיין ספדי את אחיו החורג מלחם ספדי ועיסוקו הלא־שיגרתי. גם סלימן ספדי שכח לציין את הסיבה שהביאה אותו לשבת בכלא הסורי במשך 30 שנה, הוא פשוט יצא מרפי ספרי לימוד ההיסטוריה בבי"ס התיכון המקומי. והחוליה של עלי חרפוש לא באה במיוחד לחסל את יוסף אלא רק רצתה לסלק מכשול מהדרך, מישהו שהפריע להם למצוא מחסה במורדות הג'רמאק.

בנקודה אחת יש הסכמה: יוסף ספדי היה אגדה עוד בחייו, ובמותו קיבלה האגדה מימדים מיסטיים. את פענוח כתב החידה נטל עמו ספדי אל הקבר.

בית שומר היער על הר מירון. הבית שופץ ומתגורר בו עתה עידן שלם, יערן ופקח של רשות שמורות הטבע

והמשכיל בעת ההיא ידום

ס ערת רוחות פקדה את ועידת ארגון המורים העל־יסודיים שנערכה לפני כשבועיים. הסערה פרצה לא מפני שראש הממשלה, וגם ממלא מקומו פרס, הודיעו שאין בדעתם להפגין נוכחות באירוע, אלא מפני שמורה דרוזי, חסון האתם מבית הספר התיכון בשפרעם, קם והטיח כנגד ארגון המורים דברים שאין הדעת סובלתם.

האתם חסון האשים את ארגון המורים בכך שהוא מתעלם מהאירועים בשטחים. הוא מתח ביקורת חריפה על כך שהארגון לא הגיב כאשר תלמידה מדיר אל־בלאח נהרגה בידי מורה יהודי מנווה־דקלים. „לא ייתכן שתלמידת בית ספר תיהרג על־ידי מורה והארגון לא יגיב על נושא כזה" טען האתם. „יש זרם שוטף של ידיעות על אובדן חיי־אדם. זרם של אלימות שוטף את כולנו. האם מסוגל המחנך להתנתק מהמתרחש סביבו? האם הוא בא מפלנטה אחרת?"

מסתבר שכן. עמיתיו היהודים טענו כלפי האתם שהוא מחדיר פוליטיזציה לארגון ומביא את השנאה לדיוני המורים. כשמורים ערבים אחרים עמדו על זכותם להתייחס לנושא, קמה קבוצת מורים יהודים ועזבה את האולם לאות מחאה.

כמה ימים מאוחר יותר מסביר האתם: „אמרתי זאת לא מטעמים פוליטיים, אלא רק מפני שמדובר בנושא חינוכי ממדרגה ראשונה".

בן 38, אב לשלושה, למד בעירוני א' בחיפה, שירת שלוש שנים בצה"ל, למד באוניברסיטת ירושלים לשון עברית והמזה"ת, מורה ומחנך בבי"ס התיכון בשפרעם, שהיא עיר ממש על פי מספר

חומת האיבה והאלימות ההולכת ומתגברת בין יהודים לערבים. האתם: „המורה הערבי מתחמק מלהתמודד עם הבעיה בשטחים לא רק עכשיו אלא מאז שהיא קיימת, ומשום כך נתפס בעיני התלמידים כפחדן.

אין היום התמודדות עם האקטואליה בבתי הספר הערביים. המורה יוצא מתוך הנחה שאין לו מספיק הגנה מצד השלטונות, גם אם הדבר אינו נכון ובפועל משרד החינוך מאפשר ומעודד דיונים אלה. יחד עם זאת, משרד החינוך לא נותן כלים להתמודדות. המורה מפחד אישית. הוא רוצה למצוא חן בעיני כולם: המעסיקים, התלמידים, ההורים. הוא פלסטיני אך אזרח ישראלי. המורה הערבי מתחמק כי הוא רוצה ב„שקט תעשייתי", שירדו ממנו וישאירו אותו להמשיך את חייו בשקט. מאז שהתחילו המהומות בשטחים אני מדבר עם התלמידים כמחנך י"ב ומנסה להיות אובייקטיבי. אני מרגיש כי זאת לא התמודדות רצינית, כי אני מדבר במונחים כלליים מדי על כך שיש לפתור את הבעיה ללא אלימות ובלי לפגוע בחיי אדם.

לפני חודש ימים ערכו התלמידים תהלוכה בחצר בית הספר להזדהות עם הפלסטינים. המורים השקיפו על הנעשה דרך החלונות ואף אחד, לא לפני ולא אחרי, לא ניסה לעורר את הנושא בכיתה. לי יש השקפת עולם ברורה — רק פתרון פוליטי יכול להפסיק את האלימות, אני לא יודע אם הפתרון יהיה מדינה פלסטינית, יישות פלסטינית, או כל דבר אחר שיענה על מאוויו של העם הפלסטיני. אני מדבר כאזרח נאמן למדינת ישראל הרוצה בקיומה ושגשוגה

לי כי יהודים מבינים שיהודי יכול להזדהות עם בני עמו בגולה. לערבי בישראל אסור לחוש כאב ולדון בבעיותיו של בן עמו [illegible] כמה קילומטר מעבר לגבול הקרוב. לי יש קשרי משפחה [illegible] תושבים בשטחים. זאת לא סיסמה פוליטית. לכן אני כואב מאוד [illegible] כאבם".

גימל גנטוס מכפר סחנין, סגן מנהל בית הספר התיכון [illegible] כמורה בכיתה י"ב למעלה מ־30 שנה.

„אנחנו בני אדם", הוא אומר. „כמובן שהמורים מרגישים מרירות בגלל מה שקורה בשטחים. כואב לנו מאוד. שם מדובר באחים הפלסטינים שחלקם הם גם קרובינו בדם. אני נוהג לדבר [illegible] תלמידים לא באופן ישיר, כי למרות כל הסיפורים על אישור [illegible] למיניהם יש לי סיבות לחשוש. למשל, אם אני מדבר על היסטוריה של ארה"ב אני נוהג להשוות את מצבם של הכושים שם עם מצב הערבים בישראל. התלמידים אינם מסתפקים בכך. אם זה היה תלוי בהם היינו מדברים הרבה יותר בשיעורים. התלמידים הם אלה שמארגנים את העצומות והשביתות. האמת, אני אישית לא דיברתי בשיעורים שלי על המאורעות בשטחים. עד כמה שידוע לי בבית הספר שלנו רק לעיתים רחוקות מדברים בשיעורי המחנך. לדעתי לא כל המורים מעוניינים לדבר בענייני פוליטיקה. הם מפחדים מחקירות, במשטרה ובש.ב. גם אני, גם המנהל וגם מורים אחרים הוזמנו לא פעם לחקירה, בכל פעם שהנושא שהעלינו לא מצא חן בעיני השלטונות. כמובן שמפחדים מלהעלות נושאים השנויים במחלוקת. אם אתה שייך לרק"ח או למתקדמת בשביל השב"כ [illegible]

במערכת החינוך הערבי בצד הזה של הקו הירוק, רק מורה שהוא חבר מוצהר של רק"ח, או „המתקדמת", וממילא אין לו מה להפסיד, מעז לדבר עם תלמידיו על מה שמתרחש היום בשטחים. השאר מפחדים, ויש להם כנראה סיבה

מאת יהודה צור
צילם בועז לניר

תושביה המתקרב ל־20 אלף נפש, דרוזים מוסלמים ונוצרים יחדיו.

„אני באמת רוצה שארגון המורים יישאר א־פוליטי", אומר האתם „אבל לא ייתכן שמורה אשר שוחרר בערבות עד לעריכת משפטו, כי יואשם בגרימת מותה של צעירה תלמידת תיכון — ימשיך ללמד בשדרות בתיכון דתי, כאילו דבר לא אירע. לא מדובר כאן בחשדות, כי הנסיבות ברורות. אך חמור יותר, לא ייתכן כי המורים בכלל לא מתייחסים לפרשה מהאספקט החינוכי. מורה הורג תלמידה ועמיתיו לא רק שלא מזדעזעים, אלא עוברים על כך לסדר היום. דברים אלה הם בנפשה של החברה הישראלית. התנפלו עלי עוד לפני שגמרתי לומר את דברי. הם לא היו מוכנים לשמוע דבר שחורג מתקונסנזוס המזויף. אני איני רוצה להפוך זאת לעניין פוליטי, אלא לסוגיה מוסרית־ערכית של החברה הישראלית. ציפיתי דווקא מן המורים הדתיים, שהיו הצעקנים הגדולים כלפי, ליותר הבנה, כאמונים על ערכי המוסר של התנ"ך ועל קדושת חיי אדם".

האתם חסון יודע לספר שכלפיו אמנם הרימו המורים את קולם ברמה אך בלחש אמרו דברים דומים כנגד שר החינוך יצחק נבון בעת שזה נאם בוועידה בזכות סובלנות. „כאשר הוא דיבר על אירועי כפר ביתא ועל הצורך לגלות הבנה לבעייתם של הפלסטינים אותם המורים שצעקו כלפי וישבו לידי, לחשו ביניהם בגנות דבריו של נבון, תוך שהם מדגישים שאסור לשר החינוך להביא נושא כזה להסתדרות המורים".

האתם גורס שהסתדרות המורים עושה שגיאה חמורה כאשר היא מתעלמת מן הבעיה החינוכית של המאורעות בשטחים, הוא רואה בדאגה סימני הקצנה דווקא בקרב המורים, אשר בסקר שפורסם לפני כחודשיים מסר כי 40% מהם אינם מוכנים להעניק זכויות מלאות לערבים בישראל. הוא מציין שלא יתכן שצעירים יהודים ניצבים מול צעירים ערבים, הורגים זה את זה והסתדרות המורים אינה מוצאת לנכון לחוות דעה. „עלי לציין שלאחר שהשתתקו הצעקנים וחלקם יצא מן האולם השלמתי את דברי. ציינתי שאני נגד כל שפיכות דמים הן של ערבים והן של יהודים ומגנה כל גילוי של אלימות, יהיה היוזם מי שיהיה".

אין התמודדות

ב יותר לצפוי, אין למורה ערבי ניסיון של התמודדות ממשית עם אירועי האינתיפאדה, עם מותם וסבלם של פלסטינים [illegible]

וכואב על כך שמחנכים נרתעים ונמנעים מלטפל חינוכית בקונפליקט שנוצר. ובראש וראשונה עם המורים הערבים שלא מתמודדים".

הזמנה מטעם השב"כ

א ליאס נסרללה אחד המורים הוותיקים בבית הספר, בשפרעם רכז חברתי ומורה לאזרחות, סבור גם הוא שאין כמעט התייחסות בתוך כיתות הלימוד לאירועים בשטחים. „התמודדות ישירה אין כמעט. גם התלמידים לא מעלים את הדברים בכיתה. למעשה, מועצת התלמידים היא היוזמת. יש כאן, לדעתי, פחד היסטורי מצד המורים שאין לו היום משמעות גם אם יש סימנים של איומים מצד השלטונות. רשמית, משרד החינוך מעודד התמודדות. עובדה היא שהוא אישר לימוד של האמנה הפלסטינית. היו לנו שני ימי עיון בנצרת, אך הדבר לא דרבן את המורים הערביים לפתוח בדיון. גם המציאות, למרבה הצער, מצדיקה אותם לפעמים. לפני כמה שבועות, במסגרת יום עיון בעניינים אקטואליים בבית הספר, הירצה אצלנו חשייח מערי, ראש ועד היוזמה הדרוזית. לא הספקתי להגיע הביתה לאחר ההרצאה כאשר צלצל אלי מנהל בית הספר. הוא לא נכח במפגש, אך סיפר לי בהתרגשות שכמעט בסיומו של המפגש הזמינו אותו שירותי הביטחון לבוא למחרת לדון בהופעתו של השייח מערי. דיברו איתו כמובן יפה ואמרו לו להימנע להבא מלהזמין אישים המקורבים לחר"ש. כלומר, תוך פחות משעה, אנשים שאין לי ספק שהיו שתולים בתוך האירוע בין ההורים, המורים והתלמידים, הספיקו כבר לטלפן לש.ב.

אני, אישית מעלה בשיעורי האזרחות את בעיית השטחים. הבט אני אזרח ישראלי שהמדינה שלו לוחמת נגד עמו הפלסטיני. זאת דילמה קשה. אני רוצה שהתלמידים יטפחו אזרחות ישראלית טובה, למרות האירועים בשטחים. אני חבר בחר"ש כבר שנים רבות וכואב

אסון.

אם אתה רוצה לדבר על שטחים, אומרים לך שאתה מו[illegible] פוליטיקה. יש חוזר של משרד החינוך המעודד, ככיכול, שיח[ות] בענייני השטחים, אך הוא נועד, לדעתי, כדי לשכנע את התלמידים הערבים שהעיקר לא להשתמש באלימות. אם אתה מדבר כאו[..] ברור בכיתה, אתה נחשב כמי שתומך ומעודד את המהומות בשטחים.

„על פי הנסיון האישי שלי לפעמים מאיימים עליך. פעם אמרו לי בש.ב. שלמדינת ישראל יש 100 שערים ושאם משהו לא מוצא חן בעיני אני רשאי לעזוב מתי שארצה. מושמעים בשיחות של השב"כ גם רמזים על בנים של מורים הלומדים באוניברסיטאות שעוזרים למורים להבין מה טוב להם ולמשפחה. אני נשאר שהיחידים שיכולים לדבר איתך בכנות ולהגיד מה שבליבם הם מורי רק"ח או המתקדמת, כי אלה מקרב המורים התומכים במערך למשל, מפחדים. הם מקבלים טובות הנאה, הם תמיד בתור לקידום, הם אלה המקבלים מתנות והטבות. אותם לוקחים לטיולים. אני חושב שזה מין שוחד פוליטי. ודאי שלא תמצא מורה, תומך מערך נלהב, שיגיד לך מלה נגד הבעיה הזו של המורים שאינם יכולים להתמודד".

אכן היה קשה לנו למצוא מורה מתומכי המערך, שירצה לדבר בגלוי על נושאים אלה, למרות שפנינו בשני יישובים ישראליים לפחות אל כמה מהם. גם על גימל גנטוס, שאינו איש מערך, עמלנו זמן רב כדי לשכנעו לדבר בשמו המלא ואז ביקש לרשום את מספר הטלפון שלנו „למקרה שיזמינו אותי שוב לחקירה ואז אני אטלפן אליך ואסביר לך למה". מורה שהשביע אותנו לשמור על עילום שמו, הגדיר עצמו כתומך המערך ונאמן למדינת ישראל, אמר: „עליך להתייחס בחשדנות לכל מה שאומרים המורים האלה המתנגדים למדיניות ישראל בשטחים. הם תמיד אומרים אנחנו אזרחים נאמנים אבל, וזהו אבל גדול, כי הם לא מדברים בכנות

ראידה עבוד, תלמידת י"ב: „המדינה שלי הורגת את העם שלי. כמה אתה רוצה שאגיד?"

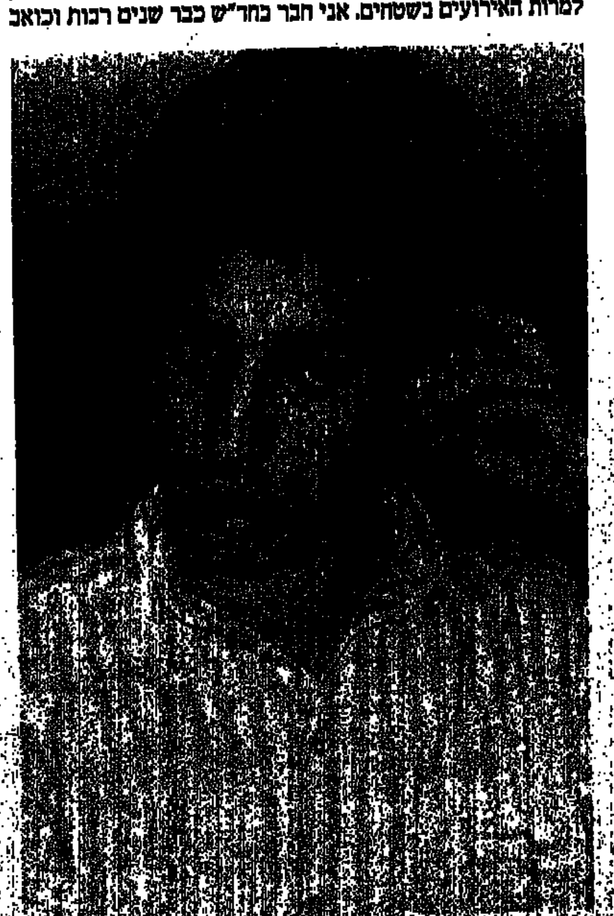
מוסטפה קוסקוסי, תלמיד י"ב: „במצב הקיים אין ברירה לפלסטינים אלא להילחם כפי שהם לוחמים"

תאמין לי. כל המתונים האלה הם למעשה קיצוניים מאוד כאשר הם מדברים בחוג קרוביהם. כאשר מורים נפגשים כולם נזהרים, כי לא יודעים מי זה שידווח על השיחה לשלטונות. יש באמת בעיה למורה הערבי, כי הוא במילכוד. אם הוא כרק"ח או במתקדמת, ממילא הוא חצה את הקווים ויודע שקשה מאוד יהיה לו להתקדם. עבור אחרים, שאולי הם הרוב, הדרך הטובה ביותר להתקדם היא לשתוק ולהימנע בכל צורה שהיא מלטפל בבעיית השטחים, גוננות כלפי הערבים או כל נושא אחר. כי, למעשה, כל מה שלא שייך למקצועות הריאליים עלול להיחשב לפוליטיקה אצל השלטונות. אני מתקדם די יפה, ועם כל הכאב למה שמתרחש בשטחים אמנע בכל צורה מלדבר על נושאים השנויים במחלוקת, אפילו אם אקבל את כל האישורים הדרושים".

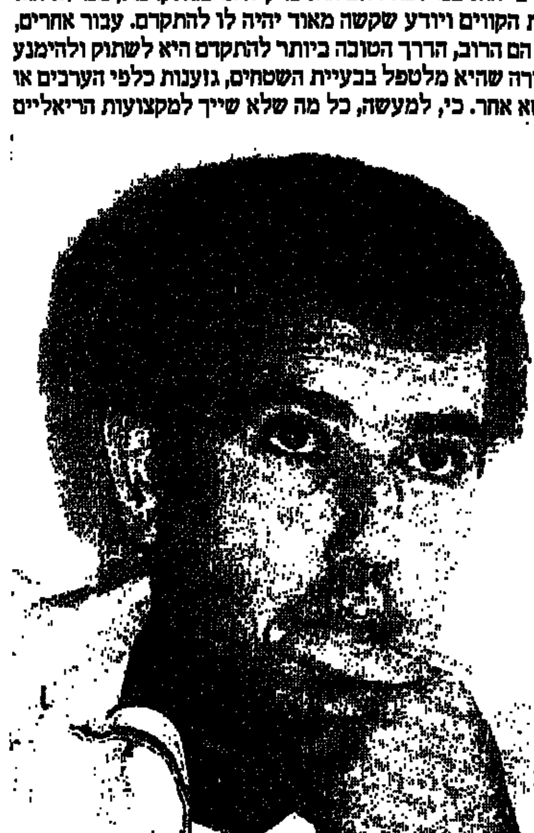
האתם חסון: „המורה הערבי מתחמק מלהתמודד עם הבעיה בשטחים ונתפש בעיני התלמידים כפחדן"

אליאס נסרללה: „אני אזרח ישראלי שהמדינה שלו נלחמת נגד עמו הפלסטיני. זאת דילמה קשה"

טרור ישראלי מול פלסטיני

ת למידי בתי הספר התיכוניים חשים היטב את המילכוד בו נמצאים מוריהם. על הלכי הרוח בקרב תלמידי בתי הספר התיכוניים הערבים אפשר ללמוד מקבלת הפנים שזכינו לה כאשר הגענו לבית הספר התיכון בשפרעם. כאשר הבחינו שליד האתם כדי להזמין תלמיד להיפגש עמנו השמיעו כמה מהצעירים שהצטופפו סביבנו כמה הערות אשר משמעותן העיקרית היתה שניטיב לעשות אם פשוט נסתלק מן המקום כי כאן בית־ספר ערבי. חסון, המחנך, ישנם שני יהודים החלו כמה מן התלמידים להשמיע בעוז וכהתגרות על פי תפישתם את מילות השיר בילדי־בילדי, „מולדת" בעברית. מאוחר יותר כאשר חסון נכנס לאחת הכיתות שובו של חסון הפסיק את הרמזים אך לא את רישומם. מאוחר יותר יגיד לנו חסון שלדעתו הקיצוניות העודפת בכיכול מהערות אלה היא מלאכותית והיא נועדה יותר להתגרות, כתגובה של צעירים, ואין לה שום משמעות מעבר לכך.

ראידה עבוד תלמידת י"ב אינה מסתירה מרירותה מהמתרחש בשטחים. „אנחנו כמעט לא מדברים בכיתה על נושא השטחים, למרות שזה כואב לי מאוד מה שקורה שם. למרות שאני רוצה שלום אני לא יכולה להסתיר את כל הכאב שבקרבי כל פעם שהורגים שם בני אדם. אני אזרחית ישראלית. אבל לא במלוא הזכויות. המדינה שלי הורגת את העם שלי ומה אתה רוצה שאני אגיד. בכיתה לא מדברים, כי רוב המורים מפחדים ואנחנו מדברים בעיקר אצלנו בהפסקות ובכתה. כמובן שמדברים גם על יהודים שנהרגים. למה אתה מעלה את זה בכלל? אני בן אדם וכמובן שאנחנו מדברים גם כאשר הורגים יהודים כי אני מתייחסת לכל אדם שנהרג, יהודי, ערבי לא חשוב. אתה צריך להבין שתובעים ממני להתעלם מהצד השני שהם בני עמי, אני בוודאי עומדת לצד הערבים יותר מאשר לצד היהודים. אתה רוצה לדעת את האמת? אם היו מתייחסים אלינו כאל אזרחים שווי זכויות באמת, לא כמו היום, היה לי הרבה יותר קשה להזדהות עם הערבים בשטחים. אז הייתי חשה יותר אזרחית ישראלית. אולי היה כואב לי, אך הייתי תמיד מתייצבת לימינה של המדינה. בכל אופן בחמישה החודשים האחרונים דיברנו בכיתה אולי ארבע או חמש פעמים על הנושא כאשר אני והחברים שלי היינו רוצים לדבר על כך כל יום. עד שיתייחסו אלי כאל שוות זכויות ליהודים אני אמשיך להרגיש מה שמרגישה היום".

מוסטפה קוסקוסי, תלמיד י"ב, אינו מסתיר את אהדתו לחר"ש. גם הוא מגנה לא רק את מה שמתרחש בשטחים אלא גם את העובדה שבכיתה לא מדברים מספיק על הנעשה. „לא רק המורים, גם התלמידים אדישים מאוד. זאת למרות שבשיחות פרטיות כואב להם מאוד כאשר שומעים ברדיו, או רואים בטלוויזיה, הרוגים ערבים. וראי שיש כאן תגובה רגשית של השתייכות עמוקה לעם הפלסטיני, כי אנו חסרי אונים ולא יכולים לעזור להם. כל יום אנו חשים צורך לצעוק או למחות, אך איך נעשה זאת. אני רוצה שנפגיז כל יום אך איננו מסוגלים. לדעתי גם המורים וגם התלמידים שמוזהים בגלוי עם מה שקורה בשטחים הם שייכים לחר"ש ולמתקדמת, וזה ברור כי דראושה והמערך לא מייצגים את הצעירים הערבים. אנו רוצים מדינה פלסטינית בשטחים ולא פחות מזה. ושתפסיקו לדבר איתנו על כך שנקבל זכויות אם נמלא חובות כמו גיוס לצבא".

כאשר הצעיר הנלהב, אשר בעברית קולחת ומנוסחת היטב מביע את רגשותיו, נשאל אם הוא חש באותה מידה של כאב לגבי הרג של אזרחים יהודים, מבוגרים, או ילדים, הוא משיב: „זאת שאלה קשה, לא שאני מצדיק את הריגתם של ילדים יהודים. אך אני מבין את אלה שהורגים אותם, כי הם נלחמים על מולדתם ואין להם, כנראה, אפשרות אחרת אלא להשתמש בטרור כפי שאתם אומרים. גם ישראל עורכת פעולות טרור נגד הפלסטינים כאשר היא מפציצה את מחנות הפליטים בלבנון או רוצחת, למשל, את אבו ג'יהאד. העובדה שהטרור של ישראל מתוחכם יותר אינה מצדיקה אותו. במצב הקיים אין ברירה לפלסטינים אלא להילחם כפי שהם לוחמים. אותה שאלה שאלו אותי במפגש תלמידים בגבעת־חביבה לפני חודשיים. השבתי להם שיש כאן מאבק והמאבק מחייב להשיג שלום באמצעות פעולות צבאיות ואין ברירה אחרת. גם אם היו נותנים לי את כל הזכויות כאזרח ישראלי הייתי מגיב אותו דבר. אך, העדר הזכויות מגביר כמובן, את התסכול והמתאה שלנו".

ההנחיות יש בשפע

„שום הנחיות בעולם לא יפתרו למורה ולמחנך הערבי את הדילמה הקשה עימה עליו להתמודד, הן כמחנך והן כאזרח ישראלי," אומר יצחק שפירא, ראש לשכתו של שר החינוך יצחק נבון. „לדברינו, גם המסמך המפורט ביותר, הכולל את כל ההנחיות שבעולם, לא יפתור לאנשים, מורים ומחנכים את הלחצים בהם הם נתונים, לחצים שהם מנת חלקם לא רק של המורים הערבים אלא גם של היהודים, במצב הפוליטי הנתון. ציבור המורים הערבים מעוניין בפתרונות וברצונות, שאולי סותרים אחד את השני. מצד אחד הם רוצים חופש הבעה מוחלט לתלמידים ולמורים, כמו לכלל ציבור המורים והמחנכים בישראל, וזה בסדר, כי אנו מדינה דמוקרטית. מצד אחר הם רוצים תשובות מפורשות ומבקשים ממשרד החינוך, הבו לנו הנחיות מפורשות. וזאת, כמובן, סתירה.

„במעט מייד עם תחילת המאורעות בשטחים הוצאנו הנחיות זהות למורים, יהודים וערבים, הקובעות שבתחילה אפשר לדבר בגלוי על רגשות, תוך שמירה, כמובן, על היותנו אזרחים ישראלים. נוספו לכך אחר־כך הנחיות מטעם המפכ"ל שיש לשוחח על מה שמתרחש.

„אז באו המורים הערבים ואמרו לנו שאמנם יש אישור, אך הם דורשים הנחיות מפורטות יותר. לכן, בפעם הראשונה בתולדות משרד החינוך, [illegible] כולו ממורים ומחנכים ערבים בלי אף מורה יהודי אחד, בראשותו של ג'זי בטאח שהוא מנהל בית־ספר וגם איש היחידה לחינוך לדמוקרטיה במשרד החינוך.

„הצוות הכין מסמך מפורט, שנועד לשמש בסיס לדיון, קודם כל בחדר המורים הערבי ואחר־כך עם התלמידים. במסמך הזה מתייחסים לכל הבעיות, בעיקר איך חי ערבי ישראלי במתח שבין אחותו הפלסטינית לאזרחותו הישראלית. קיימנו שלושה כנסים גדולים בנצרת בהשתתפות מנהלי בתי־ספר ערביים והיום המסמך הזה נמצא בכל בית־ספר ערבי. ועונה, למעשה, על כל השאלות. עובדה היא, שלמרות כל ההנחיות לכל המצבים, מורים חוששים מתגובת השלטונות. וזאת למרות שברור להם שאם יתכן לחץ כלשהו מצד השלטונות, משרד החינוך וועדת החינוך של הכנסת לא ירשו זאת. אך יש כאן אספקט אחד לא פחות חשוב: המורים הערבים חוששים, לדעתי, מלחצים בתוך כפריהם ומהתמודדות עם זרמים קיצוניים בכפרים. באותה מידה שמורים יהודים מנסים להתמודד עם לחצים של קיצוניים בסביבתם. לכן, אם לומר את האמת, קשה להיות מורה ערבי אשר נאלץ להתמודד לא רק עם הקשיים שדיברנו עליהם קודם אלא לעמוד גם מול תביעות של קיצונים בתוך הכפרים הערבים.

„ההנחיות ישנן. עכשיו על המורה הערבי לפעול".

„הדרך הטובה ביותר היא לשתוק. כל מה שלא שייך למקצועות הריאליים עלול להיחשב לפוליטיקה אצל השלטונות"

במקל וברימון

לך ספר להם לבנים ולנכדים, בוגרי צה"ל ואמונים על כלי הנשק החדישים ביותר, כי כשהוקמה חטיבת „גולני" לפני ארבעים שנה, יצאו חייליה לקרב על הגלבוע כשברשותם מקל ורימון. השבוע ייפגשו אנשי החטיבה ליד „אנדרטת גולני" לכנס רב מחזורים

מאת ישראל זמיר

בימים אלה חוגגים 40 שנה לחטיבת „גולני" והחטיבה תיפגש ב„צומת גולני", שליד „אנדרטת גולני". אם תתהלך בארץ, תמצא עצמך צועד, ... מערי הצפון ב„שדרות גולני" או ברחוב „גולני" ... חטיבת „גולני" קמה על ירושותיו של חיל־השדה (חי"ש), שמאז שנות ה־30, שמר על היישובים במרחבי הגליל והעמקים. נפות אלו הורכבו בעיקר מאנשי העמקים, לנוטרים, ולפלמ"ח וטופחו במיוחד בגושי ההתישבות־העובדת... חטיבה מרחבית כזו נקראה או „חטיבת לבנוני", שניסתה ל... בפעילותה את כל אירועי הביטחון מהגבול הלבנוני ועד ... ג'למי. אולם, כמו כל דבר שאינו מצליח להשתלט על שטחים נרחבים — התפצלה החטיבה ל„גולני" ול„כרמלי", שנועדו ל... על ישראל עם תחילת מלחמת־השחרור.

לא אלאה את הקוראים בהיסטוריוסופיה ערכנית, ו... אעבור למה שמכנים אצלנו: „ידע אישי".

מהמניפסט הקומוניסטי — לחזית

אפריל 1948 ואנו כיתה י"ב במוסד־החינוכי בבית־אלפא, לומדים, שומרים, מתאמנים וממתינים לרגע ש... למלחמה. חברי גרוד „השדה", שהם גדולים מאיתנו בכמה שנים, חלקם כבר הלכו לפלמ"ח, ומשתתפים בפעולות מסוכנות, מדי פעם „קופצים" לערב הביתה, ואנו בולעים את הסיפורים בשקיקה, בקינאה וממתינים באי־סבלנות. כמה מאיתנו, „ילדי־חוץ", מחליטים לברוח ולהצטרף לפלמ"ח. אנו שקועים ב... בתכנונים וביניתיים ממשיכים ללמוד.

באחד הימים, אנו יושבים בכיתה, והמחנך, אברהם־מייק ליפסקי, מתאמץ נואשות להחדיר לראשנו יסודות במרכסיזם ובבורכוביזם, כשאנו מעיינים ב„קורס הקצר", ומרחוק כבר מהדהדים קולות ירי. טירת־צבי הותקפה, הדרך לעפולה חסומה, בגלל הכפר הערבי זרעין, החולש על הכביש הראשי ואנו עדיין תקועים בכיתה וכוססים צפורניים.

דפיקה בדלת. הר־ארם חוסם את הפתח. אברהם יפה מניר־דוד גרדש להקים בדחיפות את גרוד 13, כחלק מחטיבת „גולני". ... עומד בפתח, מציץ בנו במבט ספק תמוה ספק משועשע, ומבהיר לנו כי „לא עת לימודים עתה" ועלינו להצטרף מייד ללוחמים. כאוכב אל־הווא, (כוכב הירדן) זה עתה בלמה התקפת־נגד עיראקית ומוכרחים לצאת מייד ולתגבר את השורות. הו, מה שמחנו מאז. רגע הכל התנהל במהירות הבזק. איי־משם הביאו כובעי פלדה, מכונת ירייה „ויקרס", הרס"פ, אליעזר סקלרין (מוותיקי בית־אלפא) מנציח אותנו במצלמתו. ארוחה של־פרידה בחדר־האוכל של הקיבוץ, כשאנו, קבוצת „אורן", יושבים על הבמה נרגשים, ומזכיר הקיבוץ, שמעון וינטרוב נפרד מאיתנו, ממחזור הבנים הראשון היוצא למלחמה. אברהם יפה מבטיח לחברים ובעיקר לאמהות המוחות דמעות, שישתדל מאוד לשמור עלינו.

כעבור שעה אנו כבר בכאוכאב־אל־הווא מפנים גוויות של חיילים עירקיים, שנהרגו בשעת התקפת־הנגד. כך נערך הגיוס שלנו ל„גולני". בלי בקו"ם, בלי טירונות, ישר למלחמה. המעבר היה חריף. אך לפני שעה קלה דקלמת מ„המניפסט הקומוניסטי" את „הרוח הרעה המהלכת בשמי אירופה" והנה אתה מעמיס על גבך גוויות, שחלקן מרוסקות אברים. כמה מאיתנו לא התאפקו והקיאו את נשמתם. בערב יוצאים לאבטח חבלנים שנצטוו למקש את ואדי־בירה מפני התקפה אפשרית של כוח עירקי או ירדני. ... ככה. מן הבוסתנים שלרגלי הכפר עולה רחש בלתי פוסק של צעדים. אנו דרוכים. לפתע — התפוצצות. מוקש. האמנם ... נגרז עם פציעתן של קרני בוקר ראשונות, אנו מבחינים בסוסים וחמורים לרוב, שתושבי הכפר, שנסו ממנו בבהלה רבה לעבר הירדן, הותירו אחריהם. הסוסים היפים מצאו דרכם, איכשהו, אל אורוות הקיבוצים והמושבים.

לגדוד חסרה פקידה, ואברהם מגייס את אביבה, אשתו. כתום קרב, נכנסים לחדר־האוכל של הקיבוץ הקרוב, אוכלים, מתקלחים והכל מובן מאליו.

פלוגת מובילי הפרידות

לישובי העמק חשופים להתקפות מדרום, מאיזור הגלבוע. באחד באפריל מופגזות בית־אלפא ואחד מחבריה נהרג. בין־לילה מחליטים לתפוס את הר הברקן — פסגת הגלבוע, כדי למנוע גלישתם של צבאות־ערב לעמק, ומדי ערב התארגנה בחפזה שיירת פרידות וחמורים שבאשמורת ראשונה של בוקר החלה עושה דרכה מעלה — „פלוגת מובילי הפרידות" — להביא ללוחמים מזון, מים, תחמושת. כזו היתה אז הדרך לברקן. לא כבישים, לא דרכים, רק שבילי עיזים בבושים.

היום אתה ניצב על פסגת הברקן, עיניך מתרפקות על פסיפס צבעוני של שטחים מעובדים, אגמי־מים מנצנצים בשמש. בקושי מבחינים בשרידי תעלות־קשר מן הימים ההם. אתה מצביע על עמדת מקלע שאדמתה נסחפה, על עמדת מרגמה שסירה־חלודה פרושה עליה, משלשל רגליך ויורד אל תוך תעלה חצי חסומה, מנסה לחוש משהו מן הימים ההם והסובבים אותך מציצים בתמהון מה הוא מחפש שם?

*

המחסור בנשק מעיק, את הרובים שהיו ברשותנו — ... לירושלים, ל„מבצע נחשון". יוצאים לכבוש את הכפר ... פקועה, השוכן על הגלבוע. קבוצת „אורן" שובצה ל... המסייעת. ברשותנו מכונת־ירייה „ויקרס" ואנו משרתיה ... נשק אישי — אין די. במפקד היציאה מנהירים לנו שנקבל ... ביטחון, מקל קפא"פ. (היום חוזרים אל האלה...).

וכך אני יוצא לקרב חמוש במקל וברימון. המ"כ שלנו, משה ... אז ממעוז־חיים, היום פרופ' ל... באוניברסיטת ת"א. נוסעים בשיירה. כמה מאות מטר מן המטרה אש מקלעים נפתחת לעברנו. עוצרים את הרכב ומתפרשים ... הסלעים. האש גוברת. תחושת אין־אונים אופפת אותי: כמה ... במקל ברימון? אני מציץ בחברי בר־המזל שנכון ברובה, המ... אש, ובלבי אני מיחל שמישהו מהם ייפצע קל ויהיה לי ... תחושה מרידה שקשה לשכוח עד היום, לפני היציאה הב...

המ"מ שלנו, מאיר אלוני, כי „כשם שתפסנו מהם את הויקרס" — כך גם נשלול רובים ומקלעים". אחד הכדורים פוגע במשאית מלאה חומרי־חבלה. החבלנים מסרבים להסתלק מן המכונית ומנסים בכל כוחם לכבות את השריפה ולהציל חומרי־חבלה. אנו צועקים להם בכל כוחנו שיסתלקו. לבסוף נענו להפצרתנו. כעבור כמה שניות המכונית על כרעיה וקרביה מתפוצצת. אחד הגלגלים עף לגובה עשרות מטרים.

מאוחר יותר נכבשה פקועה ואנו שם חיל־מצב. מאיר אלוני, המ"מ שלנו, לשעבר איש הבריגדה והשלמת בית־אלפא פוקד שנישן כשאשפת הרימונים על גופנו, למקרה של התקפת פתע. אנו לא בדיוק קולטים מהי פקודה ומתווכחים עימו נואשות, תובעים הצבעה. אין זה פשוט כל־כך, כאשר מפקדיך הם גם חבריך לקיבוץ. ויכוחים דומים ניהלנו גם עם המ"פ שלנו, עם איצקו ממסילות.

*

מחנה־הגרעון. ריח הזבל של סוסי חיל הספר הירדני, שעזב את המחנה בבהלה, עדיין הולם בנחירים. הנשק הצ'כי הגיע: משאיות עמוסות פורקות בזו אחר זו. אנו שיכורי שמחה. ימים ולילות מנקים מן הגריז. היכרות ראשונה עם המקלע הבינוני „בזה". קצף. לא עוד „ויקרס", „הוצ'קס", „לואיס" — מכונות־ירייה מן המאה הקודמת (באחד הקרבות, כאשר ההוצ'קס חדלה לפעול — קיבלנו פקודה להכות על מנגנונה בסלע וראה זה פלא — היא המשיכה לפעול).

הנשק הגיע מצ'כיה וגאוותנו הפוליטית גואה. אנו מאושרים. צ'כוסלובקיה היא הרי „חלק מעולם המהפכה" שנחלץ לעזרת ישראל!

*

עמוס דגני, קצין התרבות הגדודי, אוסף אותנו ומסביר כי הוחלט לצרף לגדוד פלוגה מאסירי אריתריאה — אנשי אצ"ל ולוחמי לח"י, שאך שוחררו משם. אנו מזועזעים. לפי חינוכנו הסטאליניסטי — הם הרביזיוניזם במיטבו — אויביו המושבעים של מעמד הפועלים. קבוצת „אורן" מתכוננת לשיחה, בה הוחלט, כי „כרגע יש לדחות את המאבק המעמדי ולשתף באופן זמני פעולה עם הרביזיוניזם, כדי למגר את האויב הלאומי. אחר־כך, בבוא המהפכה הסוציאליסטית, נילחם בהם בשצף־קצף".

איצקו, המ"פ שלנו, מנסה בכל כוחו לבגר אותנו, להוציא אותנו מתוך הפנאטיות שבתכוה גדלנו. אני זוכר שלא התביישתי, בתום אותה שיחה, לגשת אל אחד מהם ולומר לו בגלוי: „חכה, חכה, עכשיו אנו נילחם שכם אלי שכם באויב הלאומי. אך בבוא היום, שתדע לך כי לא אהסס מלחסל אותך, חתיכת פאשיסט!" גורודנצ'יק (כך היה שמו) צחק והזכיר לי זאת אחר־כך לעיתים מזומנות. עם נקוף העיתים השתחררנו מאותה שטיפת־מוח. בהמשך המלחמה, היו ג'קסון, גורודנצ'יק, סמואלוב ושאר „הפורשים" ידידינו ורעינו הטובים. למדנו מהם את שירי המחתרת והם מאיתנו את השירים הרוסיים ויחד, לאור מדורות, שרנו בהתרגשות.

*

הסוגה ראשונה. על גבעה צחיחה, מול ג'נין, אנו נשבעים אמונים לצה"ל. בגמר הטקס מחלק לנו הרס"פ אליעזר סקלרין שתי לירות ו...משחת־שיניים. זה מה שהגיע — לא מתווכחים. את ג'נין כבשנו, אך לא את הגבעות שמעליה ועם בוא ההפוגה — נסוגונו. ערב הנסיגה עוד ניסינו לכבוש את משטרת ג'נין. זבנון מניר־דוד נטל מרגמה „טו־אינץ'", הצמידה לכרסו (שלא ביישה לוחמי סומו יפניים) ו... ירה! הוא עף לאחור אך השער לא נפרץ.

*

לקראת סוף ההפוגה עולים צפונה, ליפתח. גדוד 14 מחליף אותנו. בתום ההפוגה פורצת דיביזיה עיראקית לכיוון העמק והגדוד נסוג. אנו מוזעקים מן הצפון לבלימה. בלילה מגיעים לסנדלה. השריון העיראקי חולף על פנינו ואנו מכותרים.

אותו לילה גוייסו מאות חברי קיבוצים ומושבים כדי לחפור תעלה אנטי־טנקית דרומה לזרעין כדי לעצור את הטנקים העיראקיים. למחרת בלילה פרצנו את הכיתור ולנו 4 הרוגים. אברהם יפה המתין לנו מודאג. כשירדנו מהמשאיות זכה כל־אחד לחיבוקו העז ואילו הבנות — לשלל נשיקות...

כדאי לזכור שהבנות לחמו עימנו כשוות בין שווים.

מזור היא מרוז המקראית ה„פורונקל" של הגלבוע. הכפר נכבש בפיקודו של סיומקה ממעוז־חיים. מיד מארגנים חיל־מצב מקבוצי הסביבה. ובין פגז לפגז דנים על בציר, קציר וחציר. היו גם כמה חבר'ה מכפר־יחזקאל, שלפנות־ערב „קפצו לרגע" הביתה, כדי לחלוב את הפרות.

קושרים את הטנק בשרשרת לגדר

הגדוד מרוכז במעין־חרוד. ביום מתאמנים, בערב מגיעות משאיות מן הקיבוצים ונוסעים הביתה. חופשות חקלאיות נתקבלו כמובנות מאליהן. וכי מותר להפקיר יבול? היום, כשאני מהרהר בכך, נדמה לי כי במשהו דמינו לצבאו של חדאד בדרום־לבנון, כאשר הלוחם קושר את הטנק בשרשרת לגדר ויוצא לחרוש. היינו אז צבא כפרי־עממי, הקשור בטבורו לעמק, לעבודה, לחקלאות. כך היה גם כשישבנו במשטרת נצרת, במשלטי ציפורי ב„הוספיס" של נצרת, בבית־שאן. בכל מקום — היינו באים והולכים. רק עם הירידה לנגב, דומה כי קלטנו שאנו צבא.

*

„מבצע חורב". קרבות בנגב המערבי. שייח־נוראן (כיום — מגן), חירבת־מעין. פגישה ראשונה עם הצבא המצרי: טנקים, נגמ"שים ולנו אין תותחים נגד טנקים, בקושי כמה פיאטים (מטול אנטי־טנקי). כיצד הודפים טנקים? נותנים להם להתקרב עד לטווח של 30—60 מ' ואז יורים פגזו

חירבת־מעין. מגיעים עם ערב וכל הלילה מתחפרים. בבוקר מתחילות ההתקפות המצריות. טנקים מצריים מנסים לפרוץ ואנו הודפים ברימונים ובפיאטים. היתרון המצרי זועק לשמיים.

משלט 86. המג"ד אלן מטירת־צבי מכנס אותנו בכפר שעוט ומסביר כי תפקידנו לחסום את כביש עזה — אל־עריש ולרכז את כל הצבא המצרי עלינו, כדי שהפלמ"ח יכבוש את עוג'ה אל־חפיר. ביקש שנכתוב מכתבים הביתה. היה ברור. נועדנו לשמש „בשר תותחים" (על הקרב כתבתי כמפורט בספרי „סנדל של סוס"). הסיירים מובילים, טועים ולבסוף מגיעים ומתחפרים בשארית הכוחות. גשם שוטף, הנשק אינו פועל. נהגי הזחלילים המצריים פולטים להבות־אש, כשהם קשורים בשרשראות למושביהם.

הסמג"ד עמנואל ברשי מניר־דוד עובר בין העמדות ומעודד. באחד מרגעי ההתקפות מתחילה ריצה לכיוון הוואדי, בעוד הגבעה מלאה בפצועים. לפתע מתייצב עוזי פיינרמן מכפר־יחזקאל, מחזיק בידיו מקלע ושואג בכל כוחו: עד היום עולה בי קולו הרועם. נעצרנו, שאגנו עימו, חזרנו מבוישים לעמדות, אספנו פצועים ובמאורגן חזרנו לוואדי. הרבה הרוגים, הרבה מאוד פצועים. כעבור 6 שבועות הוחזרו הגופות. העמק מבכה את בניו. בכל קבוץ ומושב לוויות ואבל.

*

הציפור שלנו היה כיבוש אילת, בויא אור תשיט. נסענו בגופים מטריפים. כל החודשים ששהינו שם, התהלכנו בלויים וקרועים כי „האפסנאות לא הגיעה". לפתע הודיעו כי בן־גוריון עומד לבוא, ומשאית הגיעה וחילקה מדים חדשים. במופגן — סירבנו ללבוש. „היכן הייתם עד כה", התרסנו. בן־גוריון הגיע לעין־חוסוב (כיום — עין־חצבה). אורי מטירת־צבי, מפקד המקום, מצדיע ומקבל פניו בגופייה שעל כתפיותיה מוצמדות דרגות, במכנסיים קצרים קרועים ובסנדלים...

בן־גוריון לא אהב זאת: ביקש לראות צבא־ממלכתי — ופגש יחפנים. הוא הסתלק משם מהר. התיתכן ממלכתיות בגופיות ובמכנסיים קרועים?

*

האחד במאי 1949. אנו חיל־מצב באום־רשרש, הלא היא אילת. כמה מחברי קבוצת „אורן" עמי. יום חם. הרי אדום מנגד מכוסים באד מהביל. ים־סוף צבעו כחול עז. חופיו מלאים קונכיות ואלמוגים. כיצד מנציחים את האחד במאי? — אנו תוהים. כחניכיה של תנועת־נוער צופית (השוה"צ), אנו בונים תורן, בקורקודו ספל הפוך ועתה מחפשים בד אדום. לך ומצא באילת בד בצבע אדום. יצחק תבצלת מנדב גופייה לבנה (כמושגים שלנו...), נוטלים חול אדום, מסלעי חוף הלשון הצבעוניים, ומערבבים יחד וכך נולד דגל חום־אדמדם. אני מתנדב לכתוב „הוראת־יום". כל שאני זוכר מאותה ברכה הוא שהיתה נמלצת. משהו מן הנוסח: „הרי אדום, לראשונה בהיסטוריה, אתם עדים להנפתו של הדגל האדום, דגל האחד במאי". כזה בערך היה הנוסח, מתובל מן הסתם בסיסמאות ובמליצות חבוטות. מעמד מגוחך־משהו שרק אז היה יכול להתרחש...

*

משמרת גדוד 13 נפגשת השבוע ב„צומת גולני". הם יגיעו נרגשים, מאופקים־משהו ויציצו בחבריהם משכבר הימים. לרגע שוב יעמוד הזמן מלכת וכל אחד יפרט לעמיתיו את „האינוונטר" האישי, מי עושה מה, ואולי אף נשוב לרגע אל השירים הרוסיים וגם... אל שירי המחתרת. חלק מן הבנים כבר סיים את השירות הצבאי, כמה אפילו בגדוד 13. לך ספר להם, או לנכדים, שאי־פעם יצאת לקרב על הגלבוע במקל וברימון. הם פשוט לא יאמינו, יצחקו לך ויגידו בחצי חיוך: „בחייך, די עם הצ'יזבאטים..."

והעמק השנה מוריק יותר מתמיד. האירוסים פורחים ושובים לבבות. אתה מתהלך בין הסלעים, נתפעל מן הנוף הקסום וחוזר אל ימי בחורותך, אל המשלטים, אל השירים, אל הרעים שנפלו ---

צילום: ... גלעדי / ...

חטיבת גולני באימוני קיץ '87

גם אזרחים תומכי רבין יש ברעננה, אבל, ובעיקר, אזרחים תומכי רינה. רינה ברטל, מזכירת סניף „נעמת", מועמדת לראשות העיר. יש בעיות בסניף „העבודה" אליו היא שייכת, „סיעת השכונות" אינה תומכת, אבל רינה עיקשת בדעתה לרוץ. אחרי גולדה ואינדירה ותאצ'ר, מדוע לא אשה כראש העיר רעננה?

מאת עמירם כהן

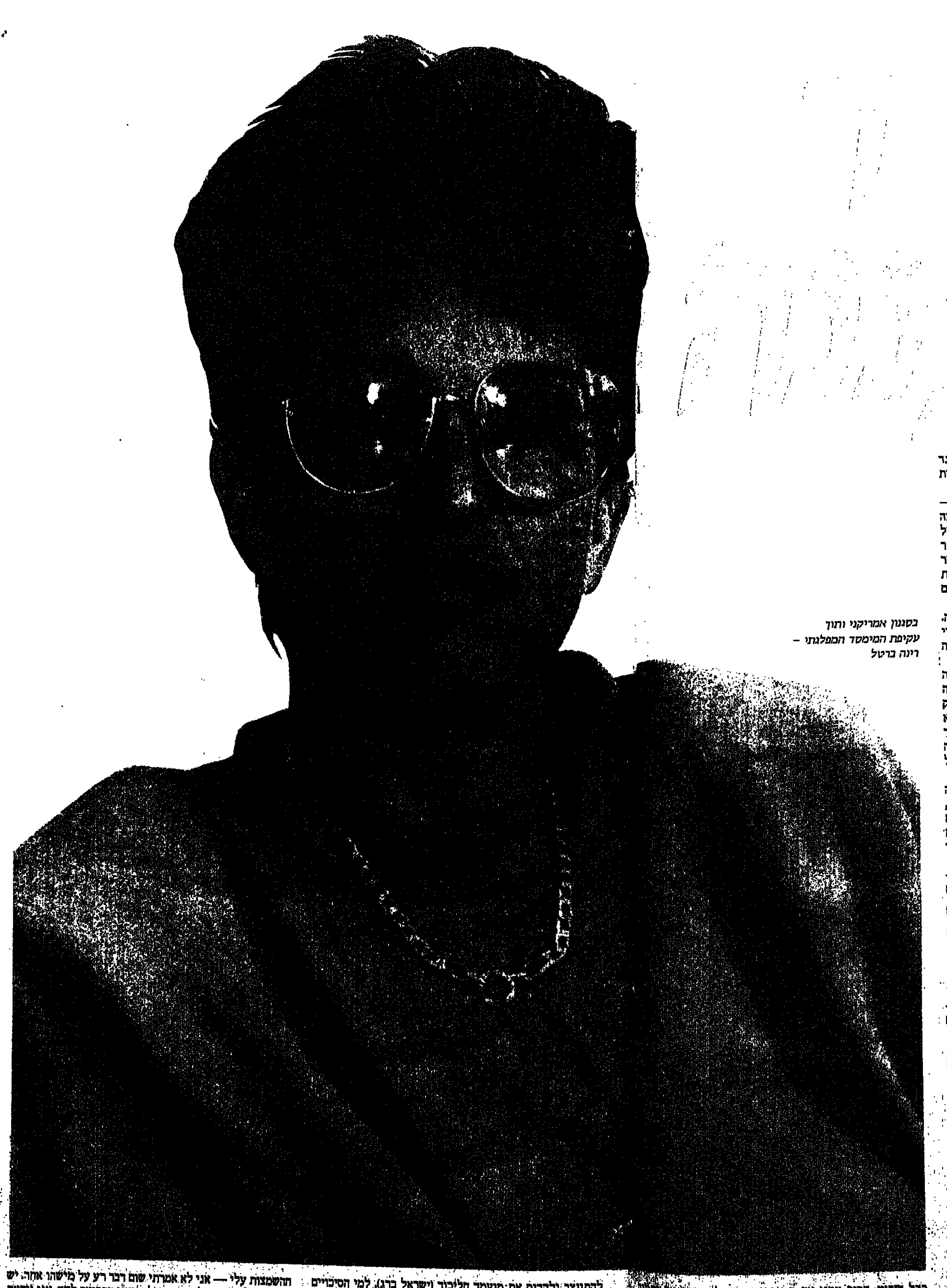

בסגנון אמריקני ותוך עקיפת המימסד המפלגתי – רינה ברטל

רינה ברטל (41), מזכירתו הנמרצת של סניף „נעמת" ברעננה, עוררה מהומה במפלגת העבודה משהכריזה על מועמדותה לראשות העיר. במפלגת העבודה, המתחילה להיערך לבחירות ברשויות המקומיות, (הצפויות להיות בצמוד או מייד לאחר הבחירות לכנסת), נסיונה של אשה לזכות במינוי מטעם הסניף המקומי ותוך כדי כך להיכנס ראש־בראש עם „השכונות" — עוררה מבוכה אמיתית.

„אשה שהיא גם משכילה, גם מכבסת במכונה אוטומטית לגמרי, גם לא מהעדות, גם גרה בווילה ואין לה היסטוריה של מצוקה — מה יש לה להגיד," אמרו לה חברים.

מאז שימשה רינה לוין, תקופה קצרה בלבד בשלהי שנות החמישים, כראש עיריית ראשל"צ — לא הצליחה שום אשה במדינה — בניגוד לנעשה במישור הפרלמנטרי והלאומי — להיבחר לראשות עיר. מעטות שניסו — נכשלו. אחת מהן היתה גולדה מאיר, שכשלה בת"א, כנגד חיים לבנון מ„הציונים הכלליים". יש לתופעה הזו הסברים אין־סופיים בתחום הסוציולוגיה, המנטליות והתרבות, או התת־תרבות, של הבוחר הישראלי. הוא מוכן, על־פי ההסברים היותר פשטניים, לראות אשה כראש־ממשלה, אבל לא לבוא למשרדה של אשת השכן בעירייה ולבקש ממנה רשיון לסגירת מרפסת.

רינה ברטל, ילידת חיפה, נשואה + 3, מנסה לשבור את הסטיגמה או הקרח. על־פי כל ההערכות — יש לה סיכויים טובים. ברטל, שאת חינוכה הפוליטי רכשה בארה"ב כבת להורים יורדים, תמהה על המהומה: „בכל העולם ובמיוחד בארה"ב, בגרמניה, באנגליה, נשים משמשות כראשי ערים. האם מה שאפשרי בסן־פרנציסקו, דאלאס וכון — לא יכול להתקיים ברעננה?"

ואם אשה לראשות עיר, אין ספק שרעננה היא המקום. בעיר הקטנה (50.000 תושבים), שממוצע ההכנסות של תושביה הוא הגבוה במדינה ולהבדיל, גם שיעור הגירושין („פייטון פלייס" של השרון מכנים אותה) יש, כך אומרים, פתיחות לא שגרתית.

ברטל אינה מועמדת בסגנון של פעם. תראו אותה מסתובבת בעיר במכנסי ברמודה, סנדלים, תספורת נערית וכפתור פתוח בחולצה. בעבר היתה דיילת. לא תראו אותה בנעלי גולדה וגולדה, אגב, אינה האידיאל הפוליטי שלה. היא תעדיף לציין את אלי לנדאו מהרצליה וניצן מראשל"צ כאנשים שהיא מוכנה ללמוד מהם. נכון שבעצת יועץ התדמית שלה היא תיאלץ כנראה לוותר, לתקופה הקרובה, על מכנסי הברמודה ולחדול לשחות בבריכת הקאנטרי קלאב המקומי. ויתור לא קל לאשה ופוליטיקאית, שמאמינה בפוליטיקה מקומית בסגנון אמריקני.

> **הרחוב תומך**
>
> משאל מקרי ברחוב [illegible]

„עדיין", היא עוד מהססת, „לא קיבלתי את עצתו, כי זה נוגד בעיקרון את השקפת העולם שלי ואת תרבות ההתנהגות הפוליטית שלי, שנובעת מכל מה שראיתי בחו"ל."

אך בעיר שבה 22% הם דתיים — עובדה אלקטורלית מוצקה — לא תהיה כנראה לברטל, ברירה אלא לעבור בתקופה הקרובה ל„ספורט אלגנט". בסקר סורי שערכה הוועדה המוניציפלית של מפלגת העבודה התברר כי ברטל מובילה בהפרש ניכר על יתר המועמדים הרצים לתפקיד — אלא שבסניף המפלגה האמור לבחור את המועמד מצבה קשה. בסניף היא במיעוט בעיקר מפני ש„סיעת השכונות", שבראשה עומד אברהם יחיא, מזכיר מועצת הפועלים ולה 50% מהקולות במזכירות הסניף — אינה תומכת בה.

אולי מפתיע, אך גם אצל הנשים במועצת הסניף היא בבעיה. אלו, נתגלו כקטנות אמונה, אינן מאמינות שיש לברטל סיכוי להיבחר. מאידך, צוות גדול ומרשים של גברים, מההנהגה הצעירה בעיר, נרתם כבר למטה הבחירות של ברטל.

כאשר תיבחר המוטו שלה הוא להעיר את רעננה: „היום רעננה היא עיר ישנונית שמעט מאוד קורה בה, בהשוואה לשכנותיה הדינמיות כפר־סבא והרצליה, ואני מתכוונת לתת לה ניעור חזק ומהפך רדיקלי בסדרי העדיפויות בעיר. אנחנו עיר עשירה," היא אומרת, „התושבים משלמים מסים למכביר ותוך כמה שנים אפשר לפתח אמנות, מוסיקה ותרבות כיאה לעיר. גם החינוך יזכה להעדפה ברוכה, בעיר צעירה, שבה 50% מהתושבים הם מתחת לגיל 18.

ברטל שיבשה תוכניותיהם של רבים בעיר, והדרך שבה הציגה את מועמדותה, בסגנון אמריקני ותוך עקיפת המימסד המפלגתי, היא העילה למסע השמצות והכפשות נגדה. „ישנם אנשים", היא אומרת, ומתכוונת בעיקר לסגן ראש העיר, חיים בן־חיים, „שלא רואים בעין יפה את הצגת מועמדותי בדרך שאני עושה זאת, אך אני סבורה שהאיומים יישארו בגדר איומים".

וכמו אצל הגדולים יש כבר „את"ר" — „אזרחים תומכי רינה" — גוף על־מפלגתי שהוקם בעיר, הפועל לבחירתה של ברטל. גם בראש הגוף הזה עומדת אשה, העיתונאית והסופרת נורית חליף, מהנשים הבולטות בעיר. גם היא מחבורת „נעמת", בסיס כוחה של ברטל ברעננה. תרשמו את השם. עוד נשמע את השם ברטל, גם במישור הלאומי.

ירדו עליה בסאח

ברטל יצאה עם משפחתה לארה"ב בהיותה בת 15 — „יצאנו מסיבות משפחתיות אך תמיד ידענו שנחזור. כל השנים חיינו על מזוודות".

קרוב לוודאי שיריביה, המתכננים מערכת בחירות אגרסיבית יאזכרו את העובדה ש־17 שנה חייתה בגולת לוס־אנג'לס וחזרה משם רק לאחר שנישאה למהנדס ישראלי וברעננה היא בעצם „מקרוב־באה", הגיעה ב־1976. ברטל לא מתכוונת לתת להם להיכנות על הנושא הזה והיא תשתדל להפוך אותו למנוף אלקטורלי, תוך איזכור שהתוצאה המהותית של שהותה בארה"ב היא מלחמתה בירידה והיום היא משמשת כיו"ר „האגודה הישראלית לעצירת הירידה"!

„גרנו בסביבה ישראלית־יהודית. הדרכתי בתנועת הנוער החלוצית „הבונים" ותמיד ידעתי ש„לי זה לא יקרה" אני חוזרת"

בינתיים, סיימה לימודי פסיכולוגיה וספרות אנגלית, שימשה כדיילת לפרנסתה, היתה פעילה בהוראת עברית בקהילת סנטה ברברה ושם גם הכירה את בעלה, גדעון, מהנדס אופטיקה, שעשה שם לשם לימודים. „כשהתחתנו היה ברור לנו שבמוקדם אנחנו חוזרים. וכשנולדו התאומות — חזרנו, למרות כל הבעיות במחיצת שלנו אין בעולם מקום אחר לגדל בו ילדים יהודיים מלבד ישראל", היא אומרת את הדברים הנכונים. בעקבותיה חזרו גם הוריה ואחר מאחיה. בארץ עבדה במכון פרוקריל, והנחתה קבוצות בטלוויזיה החינוכית, וב־1983 היא מזכירת „נעמת" ברעננה.

ברטל הפתיעה את יריביה והמועמדים האחרים, כשלא חיכתה לסיום המאבק בסניף המקומי ויצאה בהכרזה על מועמדותה. בכך גם פילגה את הסיעה הגדולה בסניף העבודה בעיר „סיעת המגוף" (דור ההמשך) בראשותו של חיים בן־חיים, המועמד הטבעי לרשת את ראש העיר הוותיק המנוח, בנימין וולפוביץ. חיים בן־חיים מונה על־ידי וולפוביץ כסגנו, במסורת להמכו ליורשו בבוא העת. היום,

ככל הידוע, הסיר ממנו את תמיכתו ועדיין לא ברור אם תמוך בברטל או בריביה, מזכיר העיר, העומד להציג מועמדותו. על מועמדותה שברה ברטל ברית פוליטית וידידות אישית של שנים עם חיים בן־חיים. „מעשה מאוד לא חברי", אומרים חבריו של בן־חיים.

ברטל: „עבדתי עם חיים שנים ארוכות ועשינו יחד דרך ארוכה. היו לי המון התלבטויות. לא ישנתי לילות, וההחלטה היתה מאוד קשה. אבל השיקול היה פוליטי. מה טוב לרעננה ומי מסוגל להתייצב ולהביס את מועמד הליכוד (ישראל ברג), למי הסיכויים טובים יותר. ואני משלמת את המחיר: בסניף המפלגה היתה ישיבה מאוד כאסחית. ירדו עלי על זה שההכרזה על מועמדותי פורסמה בעיתונים, על כך שהכתבות הציגו אותי כמועמדת יחידה בעוד שיש מועמדים נוספים והסניף עדיין לא הכריע, היתה אפילו תביעה לסלק אותי מהסניף.

„זה נכון שלא נהגתי בטקטיקה המקובלת. אך לא מצאתי בתקנון שום דבר ששולל את הדרך שבה הצגתי את מועמדותי ובניגוד לגל ההשמצות עלי — אני לא אמרתי שום דבר רע על מישהו אחר. יש אנשים בעיר שחורה להם, יש כאלה שאני מפריעה להם. אני יודעת שהיתה דרישה לסלק אותי מהסניף. אני מבינה שזה חלק מהתהליך שאני צריכה לעבור, וזו רק ההתחלה. זו גם הסיבה שנשים לא כל־כך נוטות להדרדר לפוליטיקה. צריך לעבור דברים נורא קשים. הרי יכולתי להמשיך ב„נעמת" בשקט ובשלווה, שם אין חבורת כלבים שנובחות ורוצה את הכיסא...

„אני יודעת שאני מסוגלת ליותר ורוצה לעשות יותר. נקודה! ככל שיהיו יותר אנשים בסניף, בעיר, שירצו להוריד אותי מהעניין, למכור אותי ולהשמיץ — זה ידרבן אותי יותר. באו אלי בהצעות להתפשר על מספר 2: ‚תהיי סגנית ראש־עיר', אז אני חושבת שהעיר זקוקה לי כמספר 1 ולא 2. באו אלי חברים: את מוכשרת, את תגיעי. אבל יש לך בעיה בסניף. מדוע שלא תשבי קדנציה אחת, תלמדי את העיר, את הנושאים המוניציפליים. ראשית, אני לא בנויה לנשוף בעורפו של מי שהולך להיות מספר אחד ולהוריד אותו בקדנציה הבאה. הרי זו איוולת להבטיח היום, שבקדנציה הבאה אהיה מספר 1. שנית, אין כל סיבה שמי שלא בא מתוך המערכת לא יכול להיות ראש־עיר טוב. יצחק ירון בגבעתיים, דב תבורי בפתח־תקוה — באו מהחינוך. הם ראשי עיר מצויינים."

„ראש עיר", היא אומרת בביטחון עצמי נדיר, „צריך השקפת עולם מנחה עם פתיחות ורצון ללמוד. הוא לא חייב להתמצא בכל מסתרי מערכת הביוב. לשם כך דרוש לו צוות מקצועי טוב שהוא ינהיג אותו. הכישורים שלי בתחום הארגון והניהול כבר הוכחו ב„נעמת'. הסניף שלנו מעסיק חמישים עובדות וזו מערכת ארגונית לא פשוטה. כל אחד יכול לבדוק אם זהו סניף מצליח או לא".

בכל הנוגע לארגון וליוזמה במאבק על העיר — ברטל מובילה.

בעת שמועמדים אחרים עדיין מהססים — לצירה של ברטל כבר פועל מטה מיומן ומשומן המונה עשרות תומכים ופעילים, מהידועים בציבור הרענני, כראשותם של רפי מוזס, אהוד קריב ונורית חליף. רפי מוזס, שהכין ביחד עם קרוב וחליף תכנית מדוקדקת כיצד „למכור" את ברטל לתושבים, אומר: „אני מאמין באמונה שלמה, שיש סיכוי ריאלי שלמעלה מ־50% מהבוחרים יצביעו עבור ברטל. כיוון המערכה יהיה על שינוי סדרי העדיפות בעיר. להפנות יותר משאבים לחינוך, תרבות ונושאים קהילתיים, תוך כדי שיתוף של התושבים בניהול ובאחריות, על פי הדגם הקהילתי האמריקני.

„אי אפשר תמיד לומר אין כסף," אומרת ברטל, „אני אוכיח שיש כסף והכל עניין של סדרי עדיפויות. אני טוענת, שאם יחייבו את תושבי העיר בעוד 3־4 שקלים על התלוש, למען בניית מרכז קהילתי, 90% ישלמו ברצון. אני אפעל לכך שאורחים בעיר יקימו עמותות בנושאים של תרבות, חינוך, עבודה קהילתית. אנשים יוזמים דברים אם נותנים להם כלים ארגוניים."

כי אין לה ביצים

ברעננה אי־אפשר להימנע מהשוואה עם השכנה המצליחה, כפר־סבא, שמוסדות התרבות והקהילה בה הפכו למושא של קנאה בכל השרון ומעבר לו. מוקד עלייה לרגל. ברטל: „לכפר־סבא היה ספיר וקו ההתחלה היה שונה. אם זאת, היא בוחלט יכולה לשמש לנו כדגם".

הפירגון, יותר נכון אי־הפירגון של הנשים בסניף העבודה בעיר מעלה את הסעיף אצל ברטל, שעדיין לא למדה להחליק בלשון: „אני הכנסתי נשים לפעילות פוליטית, לפני בואי נשים לקחו רק חלק זעיר בעשייה הפוליטית. ואלה, בדיוק אלה, באו הראשונות, ואמרו לי — אמנם את מוכשרת ומצליחה ויוזמת ומאמינה ואת עשית ושינית ולא רק דיברת, אבל כאשה יש לך בעיה בסניף ולכן לא אתמוך בך. הנשים היו הראשונות שהסירו ‚מני תמיכה. עשו חשבון שלאשה אין סיכוי להעביר מועמדות בסניף ולכן תמכו במועמד אחר שיש לו סיכוי."

ההסבר של ברטל להתנגדות של סיעת השכונות הוא חד וחלק, „כי אין לי ביצים". וזאת לאחר שב־1983, כשהיתה זקוקה ל־30 חתימות כדי להיכנס למועצת העיר, היחידי שסירב היה ראש „סיעת השכונות" בסניף אברהם יחיא: „לאשה אני לא חותם", נימק.

ברטל גם לא כל־כך מאמינה שדרך הנשים ניתן להגיע לגברים באותם חוגים השולטים בסניף המקומי ולשנות גישות מושרשות: „אלו נשים מבוגרות יותר, מחוץ לבית אין להן שום השפעה על הגברים. אני יכולה להיכנס לשכונות ולתת לנשים חיזוקים ואסרטיביות ומודעות עצמית ומעמד האשה. אבל יש דברים שלא תשנה בדור הזה. חינוך מיני — הם מלהזכיר. פוליטיקה — מה שהבעל אומר. הן מתות שאשה תהיה ראש עיר, אבל יעשו מה שהוא יאמר להן. כשאני מדברת על אלה שלא מפרגנות אני מתכוונת למשכילות ולאינטליגנטיות, כל מיני פרגיות פוליטיות שקיבלו קצת אדרנלין פוליטי...

„אני חושדת שהן חוששות שאשה לא תגמול להן בתפקידים ובכיבודים כמי שגבר עשוי לגמול. בטומבי הן טוענות שלנשים אין כושר ביצוע וראש עיר הוא תפקיד ביצועיסטי. סטריאוטיפ שנוח להשתמש בו."

„אצלי", אומרת ברטל, ומוכיחה שיש לה עוד הרבה ללמוד בפוליטיקה, „אצלי זה לא נשים או גברים, האדם המתאים ביותר יזכה בתפקיד".

לאגף המוניציפלי של מפלגת העבודה יש דילמה בנוגע לברטל. הם מודעים לפופולריות הרבה שלה בעיר, ולכך שהיא בעלת הסיכוי הטוב ביותר להביס את מועמד הליכוד, וגם הסקרים מאשרים זאת. מאידך, הם אינם ששים להיכנס ראש בראש עם הרוב בסניף המקומי. בשלב זה שומרת המפלגה על „ניטרליות אוהדת".

דני אלדר, יו"ר האגף המוניציפלי: „סניף רעננה, לצערנו, מפולג בין סיעות שונות. גבחרה ועדה בראשותו של כץ־עוז, שתפקידה למתן מחלוקות בסניפים שיש בהם בעיות. בעיקרון עמדת המפלגה היא, שהסניף בלבד יקבע את המועמד. המפלגה לא תתמוך במי שלא יקבל את מרות המפלגה".

ברטל מודעת לכך שמועמדותה לא תעבור בסניף. היא בונה על תמיכה של בכירים בעבודה שנתנו לה, לדבריה, „אור ירוק". ביניהם מאשה לובלסקי, עוזי ברעם, אורה נמיר. אך אם לא תזכה בברכת הסניף והמפלגה, תצא ברשימה עצמאית.

ברטל: „אני אדם מאוד מחושב ולא הייתי יוצאת אילולא האמנתי, שיש לי סיכוי טוב בעיר. אני יודעת, ואחרים יודעים, שיש לי מה להציע לעיר ואני אדם מאוד עקשן. קשה לי מאוד להתמודד עם מנגנון פוליטי שהחלטותיו רדודות, מלהיות, עניניות. ולא אקבל את היותי אשה כסיבה לכך שלא אבחר למועמדות המפלגה. אשאף בכל כוחי לקבל את אישור המפלגה, אך מוקדם מדי לומר מה יקרה אם לא אזכה בו. וכבר היו דברים מעולם שהמפלגה רצה בשתי רשימות."

ממקור ראשון

כשנסתיימה הפגישה, לפני שנפרדנו, אמר סולימאן: „אינני בטוח שכבר אמרתי זאת במשך השיחה, אך ליתר ביטחון אומר שוב, שכן לדעתי זה הדבר החשוב ביותר: אני מעדיף חצי מפלסטין עם כל העם הפלסטיני בתוכה, מאשר את פלסטין כולה ורק חצי מן העם הפלסטיני, לאחר שחציו ייהרג במלחמות לכיבוש המקום".

סולימאן שקור, 38, נשוי לסהאם, אחות מוסמכת, ואב לשלוש בנות, 7, 6, 4, יליד הכפר סחנין, מתגורר עם משפחתו בירושלים, כשלוש שנים, בשכונה יהודית, קיבל השבוע את תעודת הבוגר שלו בחוג ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית. הוא בן למשפחה נוצרית קתולית, ששניים מבניה הצטרפו לשורות אש"ף. עמאר, שתפקידו הרשמי הוא „יועץ אישי ליאסר ערפאת בענייני ישראל", ובעיתון „ידיעות אחרונות" פורסם בזמנו שהוא המיועד להיות שר החוץ בממשלה הפלסטינית, לכשתקום מדינה פלסטינית באזור. האח האחר, עוסק גם הוא בתחום המדיני, בשורות אש"ף, בדרג נמוך מעמאר, סולימאן אינו יודע מהי הגדרת התפקיד. אח נוסף, מהנדס במקצועו, חי בארה"ב, ושלוש האחיות הנשואות מתגוררות בישראל. סולימאן התפרסם בזמנו כמי שפנה אל משפחות השבויים שנשבו על-ידי ארגונו של אחמד ג'יבריל והציע את עצמו כמתווך וכמתורגמן שייסע עם האמהות להיפגש עם בניהן.

פגישתנו נערכת על רקע תוכניותיו של סולימאן להוציא לאור ירחון ערבי, בשפה העברית, לתושבים היהודים שבמדינת ישראל, שאינם קוראים ערבית.

„אני מוצא שיש פער בין מה שנכתב בעתונות הישראלית לבין המתרחש ברחוב הערבי", מסביר סולימאן את הסיבות להחלטתו להוציא לאור עיתון, „פער שהולך וגדל מיום ליום, כי ברחוב הערבי חלו שינויים, האנשים מתמתנים, עובדה שלא באה לידי ביטוי בעיתונות העברית. מקורותיה של העיתונות העברית, בנושא הערבי, הם אנשי המימשל והמינהל האזרחי, רק כעשרה אחוזים

אם הארץ

[illegible]

מהחומר העובדתי מגיע מהתושבים עצמם. אני מעוניין להעביר לתושבים בישראל את המציאות לאשורה".

אתה ערבי-ישראלי. על איזה רחוב ערבי אתה מדבר?

„הרחוב הערבי שבעזה ובגדה המערבית. הכותבים בעיתון יהיו ברובם אנשי ציבור ואנשי אקדמיה מעזה ומהגדה המערבית, אולי גם ערבים שמתגוררים בחו"ל. אם יפנו אלי יהודים שירצו להתבטא בנושא, גם הם יוכלו לקבל במה בירחון, אך העיתון יעסוק רק בתחומי הקו הירוק".

מעבר ממקום למקום הוא הגליה

סולימאן, בן למשפחה אמידה מהכפר סחנין, שבשלוש השנים האחרונות התמסר רק ללימודים, עוסק עתה רובו ככולו בהכנות להוצאת העיתון. לטענתו, העיתון כולו ימומן בכספו הפרטי, והוא מקווה שאחרי כמה חודשים יכסה את ההוצאות. לסולימאן יש מפעל תעשייה בכפרו, אותו הוא משכיר, מה שמממן את שהות המשפחה בירושלים. למשפחתו גם מפעל לייצור צבעים שעיקר מכירותיו היו לאורך הגדה המערבית, עסק שנפגע בעקבות האינתיפאדה. עתה הוא מנהל את עסקיו מדירתו שבירושלים, בה יש לו מכשיר פקסימיליה. כדי לדעת מהי הדרישה לעתון כמו זה שהוא רוצה להוציא לאור, הוא מממן סקר דעת קהל שהוזמן במכון פוריי שאת תוצאותיו הוא אמור לקבל בסוף חודש יוני.

מדוע יהיו רוב הכותבים מהגדה והרצועה, ערביי ישראל אינם מבטאים בחריפות מספקת את הבעיה?

„לערביי ישראל יש גישה רבה יותר לעיתונות הישראלית מאשר לערביי השטחים. אנחנו קוראים עברית ויכולים להגיב, כמו למשל, במכתבים למערכת, מה שערביי השטחים לרוב אינם מסוגלים לעשות. חוץ מזה, מה שלוחץ היום זו הבעיה של ערביי השטחים. במזרח התיכון לא תפרוץ מלחמה בשל ערביי ישראל, אלא בשל ערביי השטחים. יש בינינו גם הבדלים עקרוניים, ערביי ישראל הם אזרחים ישראליים השואפים לשוויון מלא בתוך מדינת ישראל, ולא למדינה עצמאית משלהם, בעוד שערביי הגדה שואפים למדינה עצמאית משלהם". לסולימאן אין כל כוונה לעבור להתגורר במדינה פלסטינית, אם וכאשר תקום בתחומי הגדה המערבית, והשאלה מוציאה אותו משלוותו. „זו שאלה שחוזרת על עצמה כל הזמן, והרושם שאני מקבל הוא שזו שאיפתכם. יש להבין דבר בסיסי, בעם הערבי מעבר ממקום למקום נחשב כעונש, זו הגליה. אני סחניני, נולדתי שם ושם אני רוצה לחיות. אני, למעשה, יותר סחניני מפלסטיני ויותר סחניני מישראלי. סחנין בשבילי היא המשפחה, החברה, העסק, זו בעצם מיני-מדינה לגבי".

לאור דבריך אלה, כיצד אתה מגדיר את עצמך?

„ערבי פלסטיני, אזרח מדינת ישראל".

אין לשוב עם זכות על שום ארץ

הזהות הלאומית, לדבריו, התחדדה אצלו לפני מספר שנים, כשהבין שאין אפשרות להגיע לפתרון צודק באיזור. על שולחן עבודתו מונח ספרו של אריה נאור, „זוהי כתובת על הקיר לאן מוליך הליכוד". סולימאן, אינטלקטואל הרואה את עתידו בתחום האקדמי, שהתמקד בשנות לימודיו בבעיות הציונות, אוהב לצטט את פרופ' ישעיהו ליבוביץ. הוא מספר עד כמה מעניין היה להשוות בין שתי הגישות, הגישה הערבית לתולדות הציונות והגישה היהודית לתולדות הציונות, כשכל גישה שמה דגש על נושאים מסוימים ומבליעה את האחרים.

„קיבלתי תמונה כמעט מלאה, שכן טרחתי לשמוע את שני הצדדים", הוא אומר. „לכל צד האמת שלו. אם מתחילים את ההיסטוריה של הארץ הזו לפני שהגיעו לכאן היהודים, אז אין לכם זכות עליה, אך אם מתחילים את ההיסטוריה מאז שהיהודים כאן, יש לכם זכות. אני שומע תמיד את הטיעון שיש לכם זכות-אבות על הארץ הזו כי היא הובטחה לאברהם. אני, למשל, יודע שהיו לו שני בנים וישמעאל הוא הבכור. אבל", הוא ממשיך, „כל טיעון היסטורי לא ישכנע אף יהודי לעזוב את המקום, כפי שטיעונים היסטוריים לא ישכנעו אף ערבי לעזוב. לכן, הוויכוח מי צודק הוא ויכוח עקר. יש אימרה של פרופ' ישעיהו ליבוביץ ש„אין לשום עם, שום זכות, על שום ארץ", אם אני ממשיך את שיטתו אז אני יכול לומר שיש לכל עם זכות על כל ארץ. לכן, מי שלא מעוניין לחטט בעבר, אלא להביט קדימה, לעתיד, שיפסיק לחפש צדק ויתחיל לחפש הסדר. כשאני אומר הסדר אני מתכוון מה הכי חסכוני בחיי אדם ובמשאבים כדי לחיות חיים סדירים באיזור הזה".

האינתיפאדה שינתה משהו בתפישתך?

„כן, הפכתי יותר אופטימי. אני מאמין שהיא שברה את הסטאטוס קוו, והרסה את תהליך ההידרדרות. באופן אישי, באורח חיי הפרטי, לא חל כל שינוי, שכן אני חי בשכונה יהודית, היחס אלי נשאר הוגן כמו שהיה לפני האינתיפאדה, ובכלל", ממשיך סולימאן, „אני חושב שקשרים בינאישיים, בין חברים, חזקים מתהליכים פוליטיים, קשרים בין יחידים, לעולם חזקים מקשרים בין לאומים. יש להבין שהאינתיפאדה, מבחינה סמלית, כמוה כחציית התעלה על-ידי המצרים במלחמת אוקטובר. היא החזירה לערבים את הגאווה. לכן הם יותר פתוחים ומוכנים למשא ומתן כי הם לא מרגישים את עצמם כל-כך מושפלים. החזירו להם הכבוד העצמי".

היו ניצנים של תהליך דומה בין ערביי ישראל?

„בהחלט לא. אני באופן אישי נגד כל אלימות מכל סוג שהוא, החל בזריקת אבנים ובקבוקי תבערה, דרך תקיפת אוטובוס ועד הריגת אזרחים, ואפילו אם זה בא בתגובה למעשי טרור".

אז אתה לא צופה תהליך אינתיפאדה בין ערביי ישראל?

„לא. אומנם יש השתתפות של ערביי ישראל, במובן מסויים, בתהליך האינתיפאדה, שכן אנחנו תומכים בהם בכספית ומוראלית. בעצם העובדה שאני עוסק בהסברה, אני לוקח חלק בתהליך, כפי שיש יהודים ישראלים שמבינים את תהליך האינתיפאדה, מבחינה זו אני רואה גם בהם לוקחי חלק בתהליך, בדרכם שלהם. אבל, ערביי ישראל לא יצטרפו באופן אקטיבי לתהליך".

מדוע, כי יש לכם יותר מה להפסיד?

„ערביי ישראל מספיק חכמים להבין שכל הסדר פוליטי במזרח התיכון לא יכלול אותם. או מתוך דאגה לערביי השטחים ולערבים הפלסטינים הם מוכנים להזדהות עמם. ערביי ישראל יודעים שהיום לא יהיה פתרון של מאה אחוז, לכל הבעיה. יש עם פלסטיני ויש עם יהודי. כל אחד משני העמים האלה יקבל פחות ממה שהוא רוצה, מי שמבקש הכל רוצה מלחמה, ואני מאמין שערביי ישראל לא רוצים מלחמה. בעינינו, פתרון לגדה ולרצועה נחשב פתרון בפני עצמו וזה היעד שלנו. אני לא רואה באינתיפאדה פעולה נגד היהודים אלא בעד הערבים, וזה מה שאני משתדל להסביר כל הזמן. זו אינה פעולה נגד קיום מדינת ישראל, אלא בעד קיומה של מדינה פלסטינית, לצד מדינת ישראל".

שני אחים באש"ף

השיחה על אלימות וטרור מובילה אותנו לרצח אבו-ג'יהאד, שסולימאן מנסה להאיר באור של אורח.

האמנם?

„אבו-ג'יהאד שהיה ממונה על פעולות צבאיות". כשאני [illegible] ומייחסת לו את שורת מעשי הטרור, שהכנו, הדברים הם מוסכמים. „אני יודע שהוא עסק בתחום הצבאי, אבל יחד עם זה הוא איש שנלחם למען [illegible], ולא רק נלחם אלא תמיד חיפש הסדר שלום ונמנה עם הפלג המתון באש"ף".

מה זה אומר?

„אנשים שרוצים שלום עם מדינת ישראל לצד מדינה פלסטינית, לעומת הקיצוניים שרוצים את כל פלסטין במקום מדינת ישראל. אבו ג'יהאד נמנה עם אלה שרוצים שלום עם מדינת ישראל ולחיות לצדה ולא במקומה. ואני חושב", הוא ממשיך, „שאם תקחי לדוגמא את מרדכי בר-און, הרי שעל אף היותו איש צבא לשעבר, תמיד שאף לשלום".

נדמה לי שההשוואה אינה במקומה. להערה הזו התשובה אינה ישירה, וסולימאן אומר: „אלפי פלסטינים נהרגו בארבעים השנים האחרונות, מי שאחראי לזה הם אנשים ממדינת ישראל, כפי שהערבים אחראים על הרג של שישה-עשר אלף חיילים יהודים. אינני מנסה להתחמק", הוא מוסיף, „אני יודע שזו מלחמה מכוערת אבל אין לנו ברירה, גם עם צבאות צריך לדעת לעשות שלום".

אנחנו חוזרים למשפחתו, משוחחים על אחיו שנמנים עם שורות אש"ף. לפגישתנו השנייה, שנערכה במלון ירושלמי, בא סולימאן מצויד באלבום תמונות משפחתי, כשהוא גאה להראות לי את עמאד יושב בחברתם של יאיר צבן, מוחמד וואתד, מרדכי בר-און ואורה נמיר. „ראשית", הוא אומר, „חשוב לציין ששני אחיי נמנים עם הפלג המתון בתוך אש"ף. עמאד מארגן כינוסים של אנשי אש"ף ואנשי שמאל מישראל". כאן הוא מונה את שורת האישים הישראליים עמם נפגש עמאד, ומספר שבאחד הכינוסים בקנדה, ניגש אחיו לחבר הכנסת כהן-אבידב, שסירב לדבר עמו. לשאלתי מדוע הוא אינו מצטרף לשורות אש"ף, הוא עונה, „זו שאלה שאינה במקומה. מה זאת אומרת למה זה ככה. אינני מצטרף ולא צריך בכלל לשאול אותי מדוע אינני מצטרף". על רקע טון הדבור השקט והאיטי משהו, מלמדת תשובתו זו, שנאמרה בקול רם יותר, שהשאלה הוציאה את סולימאן משלוותו.

תמיד הזדהית עם אש"ף, או רק לאחרונה?

„מקור ההזדהות שלי אינו עם אש"ף. ההזדהות שלי היא עם העם הפלסטיני, ואם מחר יחליטו לפטר את אש"ף ויקימו גוף נבחר שונה, אתמוך בגוף האחר. הזדהותי עם אש"ף היא מתוך כבוד לעם הפלסטיני".

אתה מזדהה עם הדרך שבה הלכו אחיך?

„השאלה היא מה זו הזדהות. אילו הזדהיתי טוטאלית, הייתי הולך בעקבותיהם. אבל אני חושב שאפשר לעשות למען העם הפלסטיני מבלי לעזוב את הכפר והבית, לכן אני פה".

אז אולי הדרך שלך היא להיות שופר תקשורתי לאש"ף, ובכלל זה אתה מעוניין להוציא לאור עיתון בזמן שאתה מקבל מימון מאש"ף?

„לא, הכסף כולו הוא כספי הפרטי. אני בהחלט לא שופר של אף אחד. אם אש"ף רוצה הוא יכול להקים תחנת טלוויזיה ולפרסם את עצמו. זה אינו שופר של אש"ף, כי בעיתון הזה לא יכתבו רק תומכי אש"ף ולא רק כותבים מהגדה".

כיצד תקרא לעיתון שלך?

„מקור ראשון".

הכרה בקיום הצד האחר

סולימאן, לטענתו, הולך עם הרגשה מעיקה שהעם הפלסטיני הולך ומתמתן, ובישראל התהליך הוא הפוך, תהליך של הקצנה ימינה וחוסר רצון להידבר עם הצד האחר.

היכן הקבוצות המתונות בעם הפלסטיני שאתה טוען לקיומן? בישראל יש מפלגות שמאל וגם תנועות חוץ פרלמנטאריות שעושות לקיום דו-שיח עם גורמים פלסטיניים. מי הוא, למשל, „שלום עכשיו" שלכם?

„אצלכם", הוא משיב, „רק, ואני מדגיש רק, מפ"ם, ר"צ, שלום עכשיו וכמה קבוצות קטנטנות נוספות פועלים לקיום דו-שיח עם אש"ף, והם ביחד מהווים כעשרים אחוז מכלל האוכלוסיה. לעומת זאת באש"ף, בהחלטות שהתקבלו במועצה הלאומית הפלסטינית ברבת-עמון ובאלג'יר, נאמר שהם בעד קיום משא ומתן עם גורמים ישראליים שמכירים בזכותו של העם הפלסטיני. באש"ף מחכים שגורמים רשמיים במדינת ישראל יסכימו להידבר עמם ישירות. לכן, מה שאני רואה הוא שבמדינת ישראל רק כעשרים אחוז מעוניינים להידבר עם אש"ף לעומת כשמונים אחוז שמעוניינים להידבר אתכם בעם הפלסטיני. זה אומר, ששלום עכשיו שלנו מהווה כשמונים אחוז מהאוכלוסיה, לעומת עשרים אחוז אצלכם. ואם אנחנו כבר מדברים על הירחון שאני עומד להוציא לאור, זה בעצם מה שאני מעוניין להביא לידי ביטוי. אני רוצה להסיר חששות וספקות מהישראלים שחוששים מקיצוניות פלסטינית, בה בשעה שהמציאות אינה כזו, אלא להיפך".

סולימאן נהנה להוכיח במהלך השיחה פעמים מספר, שהוא מכיר את ההיסטוריה של העם היהודי, ובפרט את ההיסטוריה המודרנית, תולדות הציונות. כדי לבסס את דבריו הוא מתבל אותם פה ושם בעובדות, „כבר בשנות העשרים", הוא מסביר, „חיים ארלוזורוב ואנשי מפ"ם היו היחידים שדיברו על ישות פלסטינית".

מה עם חיים וייצמן, או קבוצת „ברית-שלום"?

„זו קבוצה שולית, מעטים שלא השפיעו. לגבי מפ"ם", הוא אומר, „לה יש היסטוריה ארוכה של הכרה בעם הפלסטיני, ולאחרונה הכירה מפ"ם גם בלגיטימיות של אש"ף כמנהיג של העם הפלסטיני".

דווקא עכשיו, אומר סולימאן, הוא אופטימי, שכן דורות לא הכיר אף צד מהצדדים לסכסוך בצד השני. עתה, הוא אומר, „המצב השתנה. הפלסטינים מכירים בקיומה של מדינת ישראל ומוכנים לחיות לצידה", ובמקביל הוא רואה „חלקים" בישראל שמכירים בקיומו של עם פלסטיני, בהנהגתו ובזכותו למדינה. „זו התקדמות גדולה לקראת פתרון, שהרי מי שמכיר בקיום הצד האחר, עושה צעד גדול לעבר חיים בדו-קיום".

הקו המקודש בעיניו הוא הקו הירוק, „זה הגבול הטבעי ביותר בעיני, ואני חושב שהקו הירוק הוא קו השלום".

התפרסמת, בזמנו, כשפנית לאמהות של שני השבויים שנשבו על-ידי ארגונו של אחמד ג'יבריל, מדוע עשית את זה?

„ראיתי את אחת האמהות בתוכנית ,ערב חדש' בטלוויזיה, שסיפרה עד כמה היא רוצה להיפגש עם בנה. זה נגע ללבי וחשבתי שאם הן מפחדות לנסוע לבד, אוכל לנצל את קשריי, דרך האחים שלי, לצאת יחד איתן ולעזור להן, אפילו כדי לדבר בשבילן".

מדוע לא נסעתם?

„אינני יודע, מטעמים שלהן הן החליטו לא לצאת. מכל מקום, זו ההזדמנות לומר, שהבנים, כשחזרו, סיפרו שקיבלו יחס הוגן בשבי. עכשיו התפרסם ספר בו נבחר חזי שי לאחד מאנשי המופת. אני מבקש ממנו להיות איש מופת של שני העמים ולקרוא לממשלה ולזרועות הביטחון שינהגו באסירים ערבים בגדה וברצועה כפי שנהגו בו, כשהיה אסיר אצל הערבים".

כשאנו נפרדים, כל אחד לדרכו, נוסע סולימאן לביתו, שבאחת השכונות הצפוניות בירושלים, ועד כמה שהדבר יישמע אירוני, הוא גר ברחוב אצ"ל. על כך הוא אומר: „מפתיע לחשוב שהיום האצ"ל הזה מצטייר כמתון, אנשים מתגעגעים לבגין, כי עכשיו אנחנו כבר בתקופת הלח"י".

אחיו הגדול של סולימאן שקור מקורב לערפאת ומיועד להיות שר החוץ בממשלה הפלסטינית לכשתקום. אח אחר הוא פעיל מדיני בשורות אש"ף. סולימאן עצמו עומד להוציא בקרוב עיתון ערבי כתוב עברית שיביא, ממקור ראשון, את דבר השטחים לתושביה היהודים של המדינה. איש מתון

מאת טלי ברזילי זוננפלד

צילם בועז לניר

„האינתיפאדה, מבחינה סמלית, כמו חציית התעלה על-ידי המצרים במלחמת אוקטובר. היא החזירה לערבים את הגאווה. לכן הם יותר פתוחים ומוכנים למשא ומתן"

[illegible]

שמואל בונים

פעם שלישית ... נמכר!

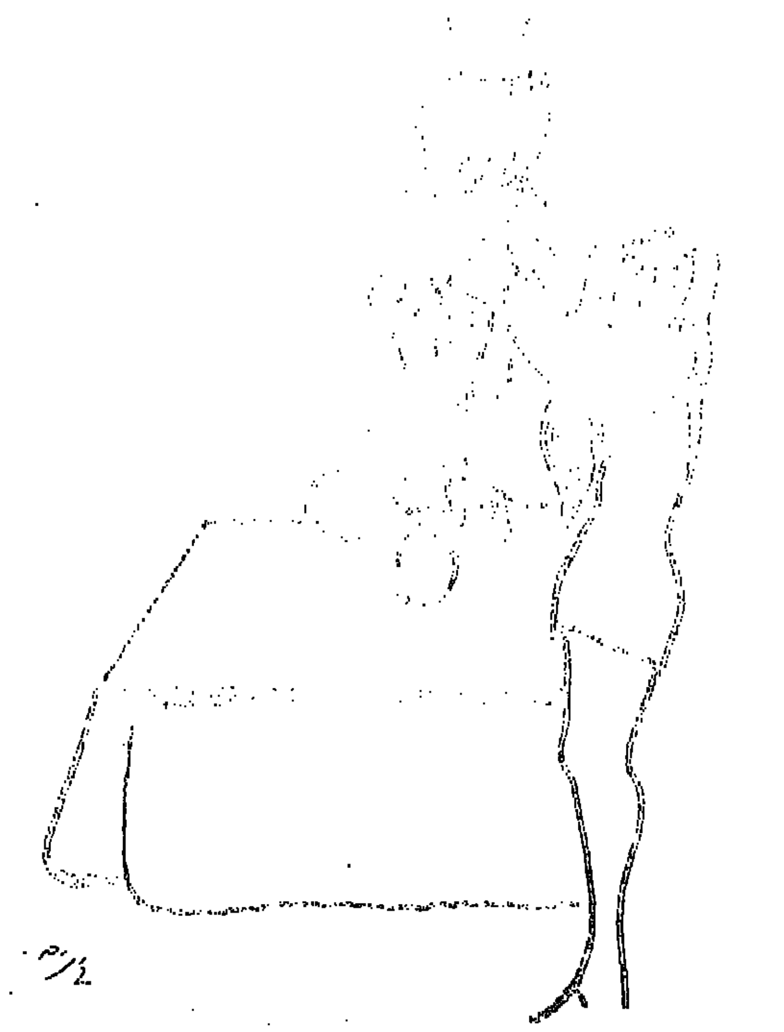

„עסקים טובים הם האמנות הטובה" אנדי וורהול

בניו־יורק התקיימה עוד מכירה פומ־בית. הפעם עמד למכירה כל מה שהשאיר אחריו אנדי וורהול אחרי מותו. השם אנדי וורהול היה לשם־נרדף ל,פופ'. הוא שלח ידו בכל – ציור, סרטים, צילום, פרסומות על גבי קופסאות שימורים... בקיצור – הכל. הוא גם היה אספן אובססיבי. אסף, וליקט, ורכש, וערם מכל הבא ביד. 10 אלפים זוטות ודברי ערך נערמו בביתו ועמדו למכירה פומבית. המונים (45 אלף) נהרו לחטוף, במחירים מפולפלים, מן האוסף. באו יפנים, אנגלים, גרמנים, אמריקאים ועוד יפנים. אפילו מלך שבדיה והמלכה באו. נלחמו בשיניים על כל פריט והמחירים האמירו. למשל, זוג מגבות, שעליהן דמויות של קרמיט הצפרדע ומיס פגי נמכרו ב־1760 דולר (מחירן בחנות – 20). מלחייה ופלפלייה ב־23 אלף. אספן קובני (גדליה גרינברג !) היה בשמים לאחר שרכש 136 צנצנות ב־190 אלף דולר. דיוקנאות של ג'ורג' ה־III ורעייתו ב־50 אלף. מטלטלים, תכשיטים, שמונצס, (YOU NAME IT) הכל נחטף.

מתוך סקרנות הלכתי לראות איך זה אצלנו. לא דומה לניו־יורק. לא היה אפילו יפני אחד לרפואה. למראה הקהל היה ברור לי שמיליונים לא יגלגלו כאן. על הדוכן יושב ,המכריז' ומדבר ללא לאות בשבחם של המוצגים. נערה בחצאית קצרה ותסרוקת ארוכה מרימה אל־על את הפריט המוצע. תוך כך מתקצרת החצאית קיצור נוסף ומגלה פן נוסף באישיותה. ,המכריז' מודיע את המחיר ההתחלתי ומונה: „פעם ראשונה... פעם שנייה... פעם שלישית..." מתכה, מנסח לספור שנית, נאנח ועובר לפריט הבא. אם חפץ זוכה לקונה הוא מכה בפטיש ומכריז: „נמכר!" ואנחה של רווחה.

לא הרבה נמכר. רבים בקהל היו בעלי החפצים העומדים למכירה. אחד ביקש שהנערה תיגש אליו כדי לבדוק מקרוב את הצנצנת שבידיה. רמאי אחד! רצה לראות את הנערה מקרוב. ראה ולא קנה. היו בקהל סוחרי עתיקות שהחליטו ביניהם מי יקנה מה. לכן נמכר, מה שנמכר, במחיר התחלתי. יהודי בעל זקן ישב בצד, קרא בספר ולא התעניין בנעשה סביבו. לשאלתי הסביר שבא בגלל מיזוג האוויר באולם. גברת אחת הרימה בחיסח הדעת את ידה לתקן את התסרוקת ומצאה את עצמה רוכשת כד מפורצלן. כשהוצג שעון אנגלי עתיק מגולף על גבי רגל עץ, כיוון הקהל את השעונים. זה שקנה את השעון הסביר לי שהוא צריך, בעצם, רק את הרגל. אחד טען שהוא הרים ידו עוד לפני שהפטיש היכה על השולחן. זה שקנה את הפמוט חסכים, בו במקום, למכור אותו תמורת רווח קטן. עמדו על המקח והתפשרו. תמונות שמן לא קנו (ראובן – לא, גם אגם – לא). יודאיקה הלכה חלש מאוד. חנוכייה יפהפייה ממרוקו לא נמכרה. לא חיו, כנראה, מרוקאים בקהל. בקיצור – חלש. איפה אנחנו, ואיפה ניו־יורק!!

בין הכסאות

ממשלת ישראל נגד העם היהודי

שלח את עמי – ובנאי שועלו לישראל

אחד ממטבעות־הלשון השחוקים והשיק־ריים, הוא שיפי־הנפש, השמאלנים, תומכי השלום והפשרה, הם כביכול שונאי־עצמם לדעת, הסולדים מהעם היהודי ולוקים באוטואנטישמיות (על משקל האוטואמנצי־פציה, שאיננה, כמובן, השחרור מן המכונית). והנה מתברר, שדווקא אבירי הזיקפה הלאומית, הפילושפים המוכהקים, מוכנים, אפילו אם אין הדבר מביא כל תועלת נראית לעין או אפילו נשמעת לאוזן, להכביר על יציאתם של יהודים מברית־המועצות, שאליבא דכולם סובלים מיחס של הפליה ואיבה שם, על ידי מתן אשרה ישראלית (שהשלטונות הסובייטיים דורשים, משום מה, מהמבקשים לצאת את גבולותיה), רק למי שמוכנים להגיע לחופי המולדת שלנו, ולא לנשור להם בדרך לכיוון ניו־יורק.

משום־מה הייתי תמיד סבור, שהציונות מתבססת על שני עקרונות. האחד, נורמליזציה של חיי העם היהודי על ידי ייסוד מדינה עצמאית משלו, שבכוחה להגן, להעניק מקלט או להנפיק אשרות ככל מדינה אחרת, והשני, טיפוח הלאומיות, התרבות וחיי הרוח והחומר של העם היהודי, וכל זה על בסיס תפש ההגירה, שבלעדיו הלא אין מדינה יהודית.

ושוב מתברר, שממשלת ישראל אינה ציונית. היא מוכנה, למעשה, להכביד על הגירתם של יהודים במצוקה, ובלבד שגאווה כוזבת ולמראית־עין בלבד של מדינת ישראל תוכה להאדרה.

אחת מן השתיים, או שמצבם של יהודי ברית־המועצות כלל אינו קטסטרופלי, ולכן אנו מקודים מעודה להם בצאתם משם, או שאנחנו כמו ידינו מוכנים לנסות להכריח אותם להגיע ארצה.

כמובן, שבאופן מעשי ההחלטה להנפיק אשרות לישראל בלבד אינה משנה דבר. בסדר, יגידו היוצאים, אנחנו מורגלים במיני טריקים ותרגילים להתחכם לגויים שונאי ישראל, אז נשתמש בהם גם כלפי ממשלת ישראל.

הם יגיעו, ינשקו את אדמת המולדת כלוד, יקבלו דרכון ישראלי תיכף ומיד, ואחרי שבוע יגשו לשגרירות ארה"ב ברחוב הירקון, ויטוסו להם, ממש כשם שעשו קודמת או רומא.

ומה נרווה מכל זה? האם מישהו סבור, שממשלת ארה"ב אנטישמית כממשלתנו, ותסרב להעניק לאותם יהודים מברית־המועצות אשרות משלה? איני מציע לסמוך על כך. ארה"ב היא מחוזה דמוקרטית, ולא תהיה לכסות על מישהו בעולם להיות בניגוד לרצונו במדינת ישראל, אחרי שנלחמה על זכותם של אלה לעזוב את רוסיה.

לפי ההיגיון העקום והמזוויע של ממשלת ישראל, השלב הבא צריך להיות הנהגת אשרות־יציאה מישראל. אחרת, מה זה משנה אם היוצאים מרוסיה ינשרו בווינה או בתל־אביב?

ואז אולי יפתחו מין „אוביר" בירושלים, ויהיו לנו, ברוך השם, „מסורבי ירידה".

מדי יום אני נעשה פחות פטריוט. בעצם זה לא נכון, כי פטריוטיזם, אהבת המולדת הרי אינה אהבת הממשלה. להיפך, ככל שאני מוסיף להתייאש מהנעשה אצלנו, אני חש יותר קשר לשפה, לתרבות, ואפילו לאנשים רבים כאן. להוציא את הפוליטיקאים ההופכים את חיינו לגיהנום של טמטום, ומכלים באופן עיקבי כל חלקה טובה, כל ניצוץ של קידמה אמיתית.

כשרב שילנסקי מכריז, שאת גירוש הגויים מהר הבית יש להשאיר למשיח, לכשיבוא, אני שואל את עצמי, האם זו רק טיפשות, או השמצת המדינה. כשמתברר, שחצי שנה היו כל בתי הספר בשטחים המוחזקים סגורים, ועכשיו המיבנים הרוסים עד שאי־אפשר לחזור, ולהשתמש בהם, כי הם שימשו קסרקטינים לחיילי צה"ל, כש... – אין לי כוח נפשי למנות עוד ועוד מעשים ומחדלים, המכבידים עלי לחוש את עצמי חלק ממדינה זו. אני מתלבט, איך למצוא עוד ועוד ביטויים לסליחה שכל אלה מעוררים. השפה העברית העשירה דלה מכדי לומר דברים אלה שוב ושוב, ביתר עוז.

ואם, נניח, יש איוושה הצדקה לכמה מן המעשים המכוערים הנעשים בשמנו, ממש איני מצליח למצוא סיבה הגיונית אחת לכוונה המשונה, המוניסטית ממש, להכריח על עליה בכפייה. זה עובר אפילו את גבול אי־ההגיון.

● גיורא מנור

חיה יוסף

הפלפל המפולפל בטעם גן עדן

כל עונה והירק שלה וכל ירק וטעמו המיוחד. הפלפל, בין אם הוא ירוק בהיר, אדום, ירוק כהה או אפילו צהוב (גם זה יש) בולט בטעמו המיוחד. קולומבוס כשגילה את אמריקה גילה גם את הפלפל והביא אותו כשי לעולם המערבי. לא מדובר בפלפל כתבלין, אלא כירק. את הפלפל אפשר לאכול בצורות רבות: טרי, מטוגן, מבושל, קלוי, כתוספת ירקות, או ממולא בכל מיני מטעמים, ואם מוסיפים פלפל אחד למרק עוף — טעמו ישתפר להפליא.

מתוך החוברת „ירקות אצלנו" (הוצאת המועצה לייצור ולשיווק ירקות) הוצאתי את המתכונים שזכו להתלהבות בביתי:

צלי פלפלים

התומרים

4 כפות שמן; 2 כפות בצל מקוצץ גס; 4 כוסות פלפל ירוק, מחותך לקוביות; 200 גרם רסק עגבניות; מלח, פלפל; 2 כפות פטרוסלינון מקוצץ.

אופן ההכנה

מחממים את השמן בסיר רדוד ומאדים את הבצל כ־10 דקות.

מוסיפים את הפלפלים, הרסק והתבלים, ומבשלים באש חלשה כ־25 דקות, או עד שהפלפלים רכים. בסוף מערבבים עם הפטרוסלינון המקוצץ.

פלפלים ממולאים בגבינת צאן

התומרים

3 פלפלים ירוקים גדולים; 3 כפות שמן; 1 כף חומץ; ½ כפית מלח; ½ כפית אבקת חרדל; 250 גרם גבינת צאן (ברינזה).

אופן ההכנה

מניחים את הפלפלים בסיר ומוסיפים מים עד לכיסוי, מרתיחים 5 דקות ומסננים. מקררים את הפלפלים וחוצים לאורך. מוציאים את הגרעינים.

חותכים את הגבינה לקוביות. טורפים את השמן עם חומץ ותבלים, מוסיפים את הגבינה לרוטב ומשהים לחצי שעה.

ממלאים את חצאי הפלפלים בתערובת הגבינה. מגישים על עלה חסה (½ פלפל מהווה מנה).

פלפלים חמוצים

בוחרים פלפלים טריים ומוצקים — ירוקים או אדומים. רוחצים היטב וחותכים את קצה הפלפל (או חותכים אותו לארכו).

מכינים תמיסת חומץ ומלח. הריכוז המקובל לליטר תמיסה: ¼ ליטר חומץ הדרים 5%, ¾ ליטר מים, 3 כפות מחוקות מלח, ותבלים כגון פלפל חריף, פלפל אנגלי, עלי דפנה, ציפורן, שום — לפי הטעם. אפשר לשנות את ריכוז החומץ, אך שלא יהיה פחות מ־⅛ מכלל התמיסה.

מרתיחים את התמיסה עם התבלים.

מוסיפים את הפלפלים ומרתיחים 10 דקות. מעבירים את הפלפלים עם התמיסה לצנצנת. ושומרים במקרר (אפשר להרתיח באותה תמיסה כמה מחזורי פלפל).

מרומניה באהבה

„היה מופת, כי הוא משפיע יותר מאלף מילים"...

הם המלח, הם הלחם, הם האדמה שממנה צמחו הטוב, האהבה והקירבה האמיתית שאינה זקוקה לזרקורים, לחשיפה. הם לא צועדים באחד במאי בשורה הראשונה של התהלוכה וגם אינם מצטלמים עם חבר כנסת או אורח חשוב מחוץ־לארץ. לא כותבים עליהם במדורי הרכילות ואחרי מותם עומד מניין לא גדול של חברים ובני משפחה סביב קברם ודמעות אמיתיות זולגות מעיניהם ועולמנו עשיר בגלל היותם איתנו, וריק יותר לאחר לכתם. הם, החיילים „האלמונים", שבנו לנו מולדת.

גברים ונשים שעלו ארצה לפני 50־60 שנה. לא מפני שהאדמה בערה מתחת רגליהם אלא מתוך היותם יהודים גאים, ציונים שחלמו להקים מולדת לעם היהודי כולו.

בחגיגות ל־40 שנות המדינה משלבים מפגשים של יוצאי ארצות שונות שעלו ארצה כחניכי תנועות נוער והנוסטלגיה חוגגת.

השבת נפגשים כ־2000 יוצאי „השומר הצעיר" מרומניה בגבעת חביבה. לקראת האירוע פגשתי כמה ממארגני הכנס, והופתעתי לגלות כמה רבים הרומנים בין חברי מפ"ם. „השומר הצעיר" ברומניה היה תנועת נוער גדולה ומפוארת ביותר וחברי התנועה שעלו ארצה היו בין המייסדים של קיבוצים רבים מדן ועד באר שבע, ואלה החיים בעיר תרמו אף הם לבנין הארץ.

מוצאים אותם, במדע, רפואה, חינוך, אומנות, ספרות, אדריכלות, הנדסה, בניין, וכל עבודת כפיים יוצרת. שמות כמו יעקב רבי ז"ל, בלשן ועיתונאי מן השורה הראשונה, ההיסטוריון שמואל הר סגור, הפיזיקאי פרופ' דב פור, המדען פרופ' משה גיל, הגינקולוג והחוקר פרופ' יצחק הלברכט, העיתונאית תהילה עופר, מיודענו העיתונאי יהושע מרקוס, המבקר והסופר, א.ב. יפה, צבי נתנזון, ממייסדי הליגה הסוציאליסטית ומפעיליה הבולטים של ההסתדרות וחברו זוסיה פיינשטיין, ששנים רבות כיהן כמזכיר אגודת פועלי הבניין בתל אביב. וכל אלה הם רק מעט מעט מן השפע הרב.

הם עבדו עבודת כפיים, בבניין, בחקלאות, בכבישים בחרושת. קנו את השכלתם ביגיעה וחריצות, לא ביקשו העדפות והטבות למיניהם וגם היום אינם מחכים לפרסים והכרת תודה.

ואם יכולה רשימה קטנה זו לאמר להם מעט מן התודה והחיבה: דיינו.

זוסיה פיינשטיין, בנה לנו מולדת עם אגודת פועלי הבניין

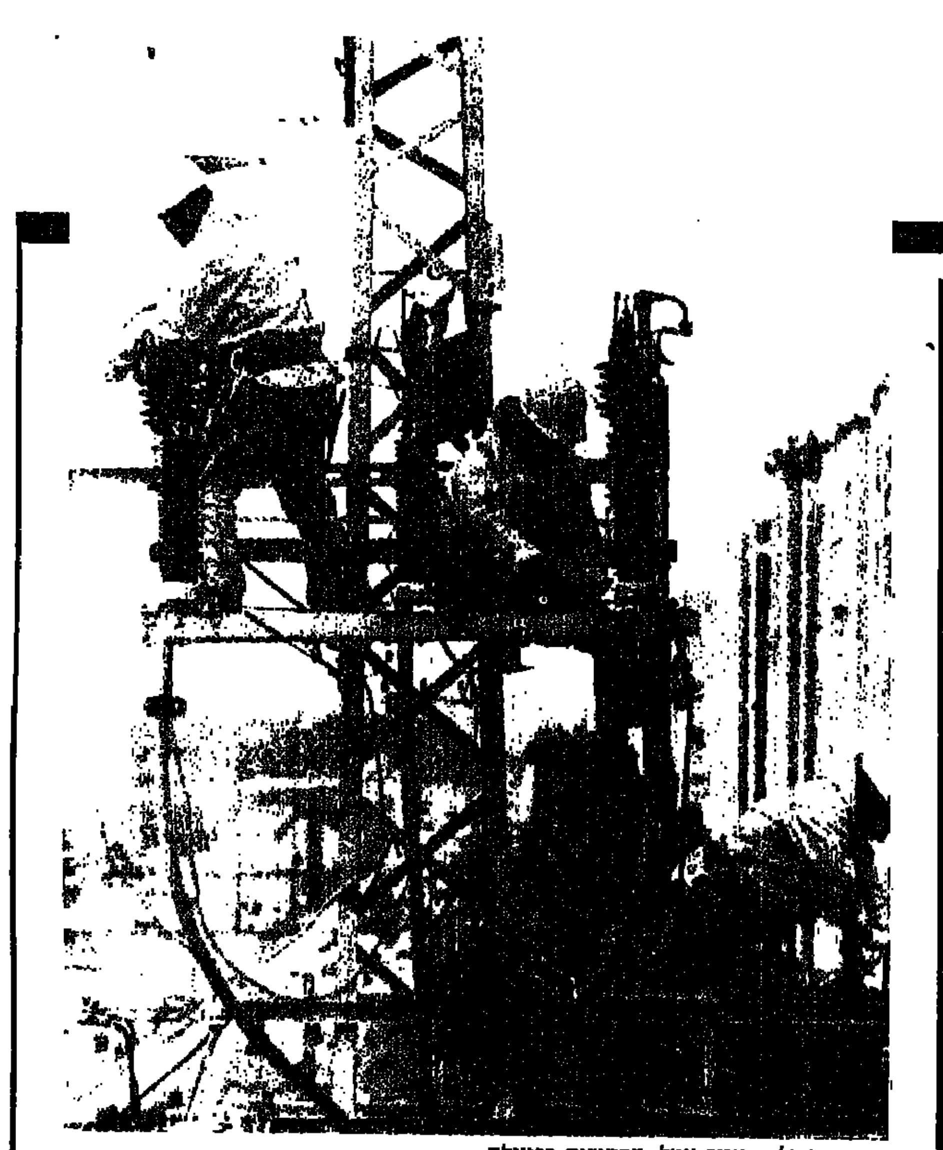
פחות חשמל – יותר עמל. הבחורים בפעולה

איזו חבורה נפלאה

ביום שישי האחרון התמוטט עץ ברח' רופין ונפל על חוטי החשמל. כל השכנים נבהלו מן הרעש שבעקבותיו כבה החשמל ברחוב. החוטים נפלו על הכביש והמדרכה ושכן חכם העמיד כמה אנשים שימנעו מעבר של הולכי רגל ומכוניות. שכן אחר טלפן לחברת החשמל ולמשטרה ואחרי 10 דקות הגיעו 3 מכוניות משטרה, 2 מכוניות מכבי אש וטנדר וגו חמישה עובדים של חברת החשמל. זה היה בשעה שש ורבע. הם הרחיקו את קהל הסקרנים והתחילו לעבוד. המשטרה שמרה על הסביבה, אנשי מכבי האש גזמו והרחיקו את העצים שניזוקו וקבוצת חברת החשמל ניתקה את החשמל כדי שלא יקרה אסון.

בשבע וחצי עזבו מכבי האש ורוב השוטרים ורק ניידת אחת שמרה על החשמלאים שהתחילו לאסוף את החוטים ולחבר אותם מחדש, וכיוון שהחושך ירד, האירו את המוקד בפנסים גדולים. השכנים נכנסו לבתיהם החשוכים, ללא רדיו וטלוויזיה, אך איש לא התאונן וכולם אמרו: כל הכבוד לבחורים האלה...

ברבע ל־11 נדלקו המנורות בשכונה. חמישה בחורים, שעבדו ארבע שעות ללא הפסקה אספו את כלי העבודה שלהם, וניגבו את הזיעה ממצחם. אברהם שוהם ראש החוליה סיפר שהם עובדים ארבעה ימים בשבוע, כל פעם 24 שעות. „אנחנו שייכים למחלקת האחזקה ונענים לכל קריאה של תושבי תל־אביב. לפעמים זה תיקון קטן... לפעמים גדול."

ועכשיו תוכלו לנוח?

„כבר קיבלתי קריאה משכונה אחרת בתל־אביב," הוא אומר, „ואנחנו נוסעים ישר לשם, כי כבר כמה שעות הם מקבלים חשמל מגנרטור ששלחנו לשם כדי שלא יישבו כל הערב בחושך"...

יופי של חבורה ותודה להם, באמת תודה מכל הלב.

שמיכה במלח

תיבת דואר

תודה על מכתביכם והנה התשובות:

לוי גיל (איזה יופי של מכתב שלחת לי) אבל איך אוכל לתת את מחיר הכניסה לכל בריכות השחייה בארץ? ניסיתי לתת מדגם מייצג. נודע לי שאחרי העלאת המחירים של כמה מוצרי יסוד העלו מתאם גם את מחירי הכניסה לבריכות. כמו, למשל, בבריכת גורדון העלו מ־9 ש"ח ל־10 ש"ח והבריכה פתוחה רק עד שעה שבע ורבע ולא עד 10. יש להניח שכולם יעלו את המחירים.

דניאלה שואלת איך להסיר עיפוש (עובש) מעגלת ילדים: רוחצים במי סבון, מייבשים ומנגבים בסמרטוט טבול במי אקונומיקה. אם העגלה עשויה חומר פלסטי, אפשר להשאיר את האקונומיקה ולייבש באוויר הצח. אם יש ביטנה של בד צבעוני, צריך לשטוף במים נקיים, כי האקונומיקה מורידה את הצבע. האקונומיקה באה במקום תכשיר שוייצרי לחיסול הריח וכתמי העובש.

ניצה שואלת איפה אפשר להשיג את המכשיר למדידת ריח פה. מסרו לי שבכל בתי המרקחת, אבל אפשר להתקשר עם הקוסמטיקאית: אלישבע, 03־249415.

משה רוזנר מבקשת את מספר הטלפון של האגודה למען זכות האורח על חייו: יצחק חשן, שד' רוטשילד 116 תל־אביב 65271, טל. 03־242886.

גב' הרשקוביץ שואלת איך אפשר להתקשר עם „עיר שרה", אגודת מתנדבים לשיקום החולה והקשיש בישראל: רח' הנביאים 43 ירושלים, טל. 02־244242. שד' ירושלים 100 תל אביב, טל. 03־813501, רח' הורדים 26 חיפה, טל. 04־381704, רח' האבות 80 באר שבע טל. 057־79754.

גב' גבירץ שואלת איך לכבס שמיכת צמר במי מלח. ממלאים אמבטיה במים קרים, בכמות שתכסה את השמיכה. מוסיפים חצי קילו מלח בישול. משרים את השמיכה ללילה במים אלה. שוטפים פעמיים ותולים רטוב בצל.

הקולנוע של המצוקה המוסרית

הסרט הפולני „כוחו של מקרה" והסרט הארגנטיני „סופיה", בוחנים את השאלה של מעורבות הפרט בחיים הפוליטיים. מסקנה — מי שאינו נוטל חלק במעורבות פוליטית, משול למת

מאת יעל ישראל

אתה הולך לתומך ברחוב, אזרח א־פוליטי שכמוך, חושב לעצמך, מה לי ולחיים הפוליטיים, מסתגר בשגרת חייך הקטנים, השמורים, כאשר פתאום, משום מקום, מגיחה הבעיה הסוחפת אותך למעורבות, דורשת ממך התייחסות ונקיטת עמדה.

סרטים רבים בחנו את מידת מעורבותו של הפרט במציאות הפוליטית. בסרטים אלה מוצאים את הגיבור בעמדת פתיחה מסתייגת של אדישות עד קונפורמיות, משוכנע ביכולתו להמשיך בחייו הפרטיים ללא הפרעה, עד שהמציאות גוררת אותו — מרצון או כפייה — לתוך המערבולת הפוליטית הקרה והקשוחה. אתה עובר ברחוב, עד לחטיפתו של אזרח לתוך מכונית־שרד שחורה, למכות רצח שמישהו חוטף בסביבה, מסב את המבט הצידה, מנסה להתעלם, כמה זמן תוכל להמשיך ולהתעלם. אתה חושב שהימנעות פסיבית וסתגלנית מפעילות פוליטית תשמור על עורך ועל השקט הנפשי שלך, תמנע ממך נגיעה ברפש ובלכלוך הזה, שאתה קורא לו פוליטיקה. בזמן כלשהו תיסחף גם אתה ללב ליבה של המאפליה האנושית. תיאלץ להשתייך לאחד מהצדדים. כי לחיות פירושו להיות מעורב, אחוז בענפיה המשורגים של הפוליטיקה המשפיעה על גורל הפרט. אי־אפשר להמלט ממנה.

שני סרטים הבודקים את המשוואה הזו מגיעים אלינו להקרנה משני קצות העולם: „כוחו של מקרה" הפולני ו„סופיה" הארגנטיני. שניהם מארצות המצויות במצוקה פוליטית, בהן קשה להתעלם, קשה לעצום עין, קשה להישמר בבועה סטרילית מבלי להיפגש, פנים אל־פנים, עם תוצאותיה המוחשיות והאכזריות של המצוקה.

בוגוסלאבי לינדה (באמצע) ב„כוחו של מקרה". החיים הפוליטיים: מאלצים נקיטת עמדה

עובדים על בלוטת הדמעות

מרבית הסרטים העוסקים בנושא זה משתמשים בז'אנר המלודרמה. הפרט הנלחם בעוולות חברתיות ובמימסד מושחת היה תמיד כלי מצוין ליצירת הזדהות אצל הצופה, ואם הסיפור הרגשני הצליח לפרוט על בלוטות הדמע שלו, מה טוב. הבמאי השיג את מירב ההשפעה. סרטים אלו רותמים את הסיפור האנושי, האישי כדי להעביר מסר חברתי נוקב. ברובם הגיבור מתחיל את הסרט כאזרח אדיש, המשתדל לשבת בטח בביתו־מבצרו, מסרב לקחת חלק בפעילות פוליטית או לנקוט צד, עד שהמציאות העירומה פורצת מבעד דלתו כרוח סופה בצורת הזדהות רגשית עם בן משפחה, חבר או אהוב אשר נפל קרבן למציאות זו. יהיה זה אותו שבריר שנייה בו המפה הפוליטית מצטלבת עם מפתו האישית של הפרט, סוגרת עליו ומכריחה אותו להתערב, לשם שמירה על ריבונותו, או מה שנשאר ממנה.

ב„נעדר", סרטו של קוסטה גבראס, נעלם סופר אמריקני בכלא של מדינת משטרה באמריקה הלטינית. אביו, איש עסקים עשיר, ליברל המאמין באמריקה ובקפיטליזם, בטוח שכל העניין הוא רק אי־הבנה קטנה שאפשר לפתור בכסף. לא מאמין שבימינו הנאורים מימשל מסוגל לחטוף אנשים ולענות אותם. (משפט דומה לזה אומרת אמריקנית מרושנת במסיבת קוקטייל שעורך הגנרל פינושה לתומכיו מארץ הדוד סם, בסרט הדוקומנטרי „עד מתי — צ'ילה?"). מעורבותו של האב הולכת ומתעצמת כאשר הוא מגלה את מלוא הסיאוב הפוליטי, הסוחף אותו לגילוי פרשת שחיתות בה מעורבת גם ארה"ב. ואם כבר מלודרמה, אז מובן שסיפור אהבה גדול ומיוסר יעשה את העבודה על הצד הטוב ביותר.

בסרט הבריטי „קאל" נחשפת הגיבורה לעוצמת החיים הפוליטיים הפורצים למעונה רק כאשר היא מתאהבת בטרוריסט אירי עול ימים. לפני כן היא היתה ספרנית דהויה, שהתבצרה בביתה המוגן לאחר שנרצח בעלה, חייל בצבא הבריטי. כשהיא מגלה שאהובה, הצעיר ממנה בשנים רבות, הוא האיש האחראי על הפיגוע בו מת בעלה, היא מבינה שאי־אפשר לחיות בלי להיות מעורב.

גם „סופיה", סרטו השמיני של הבמאי הארגנטיני אלחנדרו דוריה, מתאר רומן של תשוקה ותלות בין נער מתבגר לאשה בשלה הבורחת מאימת משטר הדיכוי הדיקטטורי של החונטה הצבאית. גיבור הסרט הוא פדרו (אלחנדרו מילורד), נער נאה ובעל חזות גברית ומבוגרת. כבן להורים עשירים חייו שקטים ונטולי תלאות. מנותקים לחלוטין ממה שקורה בחוץ, ומוקדשים להנאות קטנות ופינוקים. הוא צריך ללמוד, להשביע רצון הוריו, ולשתוק בהפגנת מאצ'יזמוס ומילים גסות עם חבריו התינוקיים לספסל הלימודים. פדרו הוא בן למעמד הבורגני אשר ניזון משירי הדיקטטורה הצבאית ומעדיף לעצום עין ולהתעלם מעשרות אלפי הנעדרים ומהפגנותיהן של האמהות בכיכרות.

גיבורת הסרט הארגנטיני שכבר הוצג בארץ, „הסיפור האמיתי" היא בת המעמד הבורגני, המסתגרת במגדל השן האקדמאי ובחיים סטריליים, מנוכרים ושלווים, מקפידה שתלאות העולם לא יגעו בציפורני רגליה המטופחות. את הפן העגום של החיים הפוליטיים בארצה תגלה רק כאשר תתחיל לחשוד שבתה המאומצת והאהובה היא בתה של אחת הנעדרות הפוליטיות, שעולליהן נלקחו מהן בכוח בבית הכלא, ונמכרו בדמים מרובים לבורגנים חשוכי ילדים, המקורבים למשטר. הגילוי מסעיר את האינטלקטואלית המחושבת, ומכניס אותה בכוח למעקב אובססיבי אחר קורותיהם של הנעדרים.

פדרו, גיבורו של הסרט „סופיה" הוא בסך הכל נער מתבגר וחשקן כאשר הוא עובר ברחוב לתומו ואשה מבוגרת נצמדת בפחד לזרועו ומובילה אותו כברת־דרך עד שהיא נעלמת. הוא צמא לחברת אשה, ומחליט למצוא אותה. הוא משחק ברומיאו ויוליה, משוכנע שהוא האביר הנאצל המציל את הנסיכה מידי כוחות הרשע, בעוד שהיא אשה נרדפת שירדה למחתרת ונלחמת על חייה. הוא נותן לה מחסה, חסות ואוכל, בתמורה לרשות לפנטז עליה כדמות נשית, חלומית ובוגרת. היא בסך הכל רוצה לצאת מהמחתרת ולשוב ולקבל את הזכות האזרחית להסתובב בגלוי, בלי פחד שהמשטרה החשאית תתנפל עליה ברחוב בביקורת זהות אלימה ומשפילה. הוא מתאהב בה ברצינות, נקשר אליה בעבותות כאב של מתבגרים רומנטיים. היא בסך הכל רוצה לקבל אות־חיים מבעלה שנעלם.

תהליך חניכתו המינית של הנער בזרועותיה המבינות של האשה המנוסה, הוא גם תהליך חניכתו הפוליטית. בלי שיבין מי היא ומפני מה היא בורחת, ומבלי שידע את חומרת מעשהו בהסתירו עצירה פוליטית, פדרו נסחף למעורבות פוליטית מתוך אהבתו אליה ומתוך חוש־צדק בסיסי. וכך, במקרה, נחשף לראשונה לעולם המבוגרים האמיתי — לתככי הפוליטיקה. במאי הסרט, אלחנדרו דוריה, מחויב למציאות הפוליטית בארצו, כמו מרבית הבמאים הארגנטינים. הצהיר על סרטו „אני מאמין שבסרט זה אני מראה את התחייבותי הגדלה והולכת לארצי. בעת טיפול בנושא לא יכולתי להישאר אדיש ולא להתחבר עם המציאות הפוליטית והחברתית בארגנטינה. סרטי „סופיה" הוא סרט על אנשים שהפכו לקרבנות של תנאי חייהם", כשם שגיבורו, נחשף במקרה לצד האפל של החיים בארצו ונדרש להגיב, לפרוץ את חומת האדישות והפסיביות האנושית.

טובה פרטית מול אחריות מוסרית

המקרה המפעיל את הפרט לתוך קרביה של המכונה הפוליטית הוא גם נושא הסרט הפולני „כוחו של מקרה" בלי להזדקק לגבולותיה הגמישים של המלודרמה, זוהי חקירה ביקורתית, סכמטית, מחושבת, שכלתנית ובהירה של שלוש התנהגויות פוליטיות. במאי הסרט, קשסטוף קיישלובסקי, חניך בית הספר הנודע לקולנוע בלודז', היה ממייצגי הקולנוע הפוליטי שפרח בעיצומה של מהפכת סולידאריות. חברת „Tor" הוורשאית הפיקה אז סרטי מחאה שליוו את המהפכה ושיקפו את תהפוכות הימים הגועשים ומלאי התקווה של התנועה. בעולם נודעו סרטים אלו בכינוי „הקולנוע של המצוקה המוסרית", ומייצגיה העיקריים היו „איש השיש" ו„איש הברזל" של אנדז'יי ויידה. אבל גם קיישלובסקי פעל באותה עת ובאותו כיוון, ויחד עם קבוצת במאים צעירים נוספים כמו אניישקה הולנד ואדוארד זברובסקי, כישר את תחיית הקולנוע הפולני העוסק בחיים הכפריים. שלא כמו הבמאים אנדז'יי ויידה וכשיסטוף זאנוסי, שחזרו לעסוק בפולין של שנות הארבעים תחת שני הכיבוש הנאצי, בסרטיהם „יומן אהבות" ו„שנת השמש השקטה", קיישלובסקי לא פחד לגעת במציאות הפולנית המבולבלת בת זמננו. אולי מפני שסרטיו נעשו בשיא זוהרה של תקופת סולידאריות. הסרט „כוחו של מקרה" יצא לדרך קצת לפני שהגנרל ירוזלבסקי תפס את השלטון בדצמבר '81. ההפקה הסתיימה בשנת '82, ורק כעבור חמש שנים שוחררה להקרנה מחוץ לפולין.

„כוחו של מקרה" בודק את טובתו האישית של הפרט לעומת חובו המצפוני לחברה, היסחפות פוליטית מול הימנעות מוחלטת, ניסיונו של הפרט לברר את האמת הפרטית שלו ובה בעת להתחבר לקריאה הקיבוצית. „בחיפושיו אחר הקונפליקט הגדול" — אמר על סרטיו עמיתו זאנוסי — „קיישלובסקי נוגע בקונפליקט המרכזי בזמננו, שבטבורו מאבק הפרט בין טובתו הפרטית לבין אחריותו המוסרית".

כבר בסרט „החובבן" שנעשה בשנת '79, עוד בימי פריחתה של התנועה, מתאר קיישלובסקי את תהליך היסחפותו של הפרט לתוך מעורבות פוליטית, ירצה בכך, אם לאו. גיבור סרט זה הוא תושב עיירת ספר שקונה מצלמת סופר־8 חובבנית כדי ללוות את שלבי התבגרותה של בתו הקטנה. בתור בעל המסרטה היחידי בעיירה הקרתנית, מבקש ממנו מנהל בית החרושת לצלם את חג היובל של המפעל. מאז הוא מתבקש לתעד עוד אירועים רשמיים, וגם את חיי הפועלים, ובעל כורחו נקלע לעימות ציבורי. הוא נקרע בין נטייתו לצלם את המציאות המכוערת כמות שהיא, לבין דרישת ממוניו לייפות את החיים הכפריים, כדי שהסרטים יוכלו לשמש אותם לצרכי תעמולה. משמעות הכניסה לחיים ציבוריים, המעמידה אותו תחת זרקור של התעניינות ציבורית, מהווה לגבי הגיבור את המקום בו איבד את פרטיותו הנעימה. ממצב של בורות ועצלנות פוליטית הוא מתחיל לבדוק את משמעות האידיאולוגיה שבשמה פועלת החברה בה הוא חי, מפתח ערכים משלו ומנסה ללחום בעזרתם בהשפעתו הדורסנית של המימסד על חיי הפרט. מה שהחל כתחביב תמים, סוחף את הגיבור למעורבות גוברת והולכת. הוא נוקט מעשה, והופך מצופה פאסיבי למהפכן וליזם אקטיבי.

הרכבת כבר עברה בתחנה

ב„כוחו של גורל" מקצין הבמאי את בדיקת המשוואה הטוענת שאי אפשר בלי מעורבות פוליטית. הסרט מורכב מגיבור אחד ושלוש אפשרויות הסובבות סביב החמצתה של רכבת: אפשרות ראשונה: האופורטוניסט. הגיבור, ויטק הנמרץ בן ה־24 (בוגוסלאב לינדה) נזרק מבית הספר לרפואה לאחר מות אביו ונוסע ללודז' כדי לקחת פסק זמן לפני שיחליט מה הוא רוצה לעשות בחייו. במקרה הנוכחי הוא מספיק לרכבת, שם הוא פוגש בפעיל המגייס אותו לשורות המפלגה הקומוניסטית. כמו גיבורו של ברטולוצ'י ב„הקונפורמיסט", גם ויטק הוא בחור שאפתן שרוצה להשיג עמדה כלכלית בחיים וממהר לעלות במרוץ בדרגת התפקידים במפלגה במחיר הסתאבותו האישית. שולחים אותו לעשות את העבודה המלוכלכת ולפזר הפגנות של חברי תנועת סולידריות. בחייו הפרטיים הוא נפגש עם אהובתו לשעבר, כיום פעילה במחתרת. הוא מחדש את הרומן, ובלא יודעין גורם למעצרה. המפלגה מחזירה לו טובות הנאה על נאמנותו ובתור בונוס שולחת אותו לשליחות בצרפת. בשדה התעופה הוא מבין מה עשה, לוקח את הרגליים ונמלט משם, בהותירו מאחור שובל מסריח של חייו המושחתים.

אפשרות שנייה: המהפכן. ויטק מפספס את הרכבת ונעצר ללילה. עם שחרורו ממהר לנסוע ללודז', שם יפגוש במקרה בחברו מנוער, כיום פעיל במחתרת. המקרה רותם את ויטק לפעילות נגד המפלגה. שם, במחתרת, הוא מתאהב באחת הפעילות, נידון לחיות בגלות ולהיזון מרדיפות המשטר הטוטאליטארי. הוא מחפש סיבה לקיומו, ומוצא את התשובה באלוהים. הוא מבקש אשרת יציאה לצרפת לכנס של צעירים קתוליים. תשובתו נדחית.

אפשרות שלישית: הקונפורמיסט הבורגני. ויטק מפספס את הרכבת, על הרציף ממתינה לו חברתו האוהבת שבאה לנחם אותו על מות אביו. ויטק מתעשת בעזרת זיווג מהיר, חוזר לספסל הלימודים, והופך לתלמיד המצטיין במחזורו. עם תום הלימודים הוא מקבל משרה רמה, נושא לחברתו ומקים בית שקט ובורגני. מתאמץ להימנע מעיסוק פוליטי, שומר על עורו, הוא עוזב את משפחתו האהובה כדי לנסוע לצרפת לכנס רפואי, עולה על המטוס שמתפוצץ באוויר מיד עם ההמראה.

סיכומו הסמלי והבוטה של עיון מרתק זה במעורבות הפוליטית היא שמי שמסרב להתחייב וליטול חלק בחיים הפוליטיים — משול למת.

באמצע (אלחנדרו מילורד) ב„סופיה": נער מתבגר ואשה נרדפת

צור וירושלים

ב־1930 כתב מתתיהו שהם את „צור וירושלים", וכמעט שישים שנה חיכה המחזה עד שבאו פסטיבל ישראל, תיאטרון „הבימה" והבמאי יוסי יזרעאלי והביאו לו גאולה. יזרעאלי: „אילו היו מעלים את מחזותיו של שהם בשנות ה־30, היו לדרמטורגיה בארץ פנים אחרות"

מאת חנה רוזנטל

דפנה רכטר ודני לרנר „אנשים, לא אידיאות"

צילום: רונית שני

„זה אדם הנאבק כל ימיו עם אלו ועם יצרו, ולא ידע אם זרים הם זה לזה שניהם, או שמא יש מחליפים לפעמים" — כך מתתיהו שהם בפואמה שלו „קדם", כך הוא במחזה „צור וירושלים", הנפתח בקטע פנטומימה אירוטי — גבר ואשה במקדש עשתורת. איזבל, בת מלך צור עומדת להקריב את בתוליה לאלה, מיהו שישלם את אתננה? על פניה עוברים נסיכי ערב, שרי עילם ומצרים; והנה בפתח גבר ענק, חסון ושזוף, אדרת שיער לגופו החשוף, הפלאי. לרגע נגע צל שוקיו בשוקיה, מותניו במותניה — ואז בלם תשוקתו „לחש כוו פלט משפתיו וזרק בארס זימה בבשרה העליו — גדוש עוד בבתוליו" ועזב את המקדש. והיא, טרופת חושים זועקת את עלבונה — הופכת לשבועת נקם.

במאבק היצרים במחזה אין מנצחים, וכה דק ומעורפל הגבול בין כוח לחולשה. וגם לאחר שיעטו עליו תילי תילים של אידיאות, קיטוב של אמונות והצהרות — עדיין הוא מהות הקונפליקט — ביניהם ובתוכם. „צור וירושלים" — מחזה על סופם של דברים.

אליהו (ברוך דרור) לפני פרידה, נצמד אל חזון טוהר ראשית וגאולה של אחרית ואמיתותו של החזון שלא הוכח — בחזון עצמו. ועדיין הוא כמה אל איזבל — שבוי בסבך האמונה והיצרים. ואיזבל (דפנה רכטר) מלכה מורדה, זרה, לא מובנת אפילו לאוהביה, רודפת אותו להשיגו. אפילו במות — במותו או במותה. וכבר לא ברור אם זקוקה היא למימושה של התשוקה או לתשוקה עצמה. ובין השניים נעים גורלותיהם של אחאב, של אלישע, של אחיקר... דרמה של אנשים קרועים, חשופים לחולשות אנוש.

בשבחו של הספק

ד"ר יוסי יזרעאלי המביים את ההצגה עם תלמידי „בית צבי" — פרויקט משותף עם תיאטרון „הבימה" לפסטיבל ישראל, אומר: „זהו מחזה נפלא, מרתק גם בתפישת העולם שבו — בפרדוקס שמתעורר. תפישת הזמן של איזבל היא של הווה אוטונומי דחוס. לא עבר ועתיד בלתי נתפסים כזמן של אליהו, שאין לו התחלה ואין לו סוף. לשתי הנקודות הללו יש השפעה עצומה על גורל האדם. אחריות קוסמית. אחאב (גל זייד) רוצה להיות בן תרבות מערבית. בעל תפישה מדינית של כאן ועכשיו. מדיניות פגאנית של גבולות ושל כוח. אליהו בז לצבא. לו יש חזון גאולה — כזמן עלום — חזון ציונות רוחנית. היום היה אליהו נאסר על קשירת קשר אנטי־סטריוטית.

„הסתירה בין שתי התפישות האלה מעלה גם את הפרדוקס של התיאטרון הישראלי. הגדרת הזמן בתיאטרון היא של 'כאן ועכשיו'. גם בתקופה האליזבתנית, כשאמרו „כל העולם במה", התכוונו לגבולות זמן אוטונומי. זה נוגד לחלוטין את האמנות היהודית, שתפישת הזמן והחלל שלה היא 'תמיד ובכל מקום'. במחזה, תיאטרון הוא של איזבל — אליהו עושה בו רק הופעת אורח. התיאטרון של איזבל הוא התיאטרון המערבי, זה של איבסן ושל שקספיר המייצג סוג הווה שזר לתפישה הקיומית של היהדות, אפ־כי היהדות בפאזה הציונית החילונית שלה מנסה לחיות בתוך הפרדוקס והסתירה".

אידיאות מוצגות על במה?

„על הבמה עומדים אנשים לא אידיאות. אנשים חצויים באיזור הספק, בתפר התיבנות מחדש, במקום האישרור, באנושי, כמו שאמר פעם ברל כצנלסון 'קיר לבנים — עומד זקוף. קיר לבנות מפרפר וחי — מת לנפול'.

„אליהו הוא לא מאצ'ו מוסרי — ככזה היה משעמם. הוא מעניין כמשורר שהשיר בגד בו. נביא בסוף הדרך, לא שומע את האותות — אמונתו על סף הכפירה, על סף ההיסוס. הולך להרוג את נביאי הבעל כדי להוכיח שהוא עדיין מסוגל — אם דם הוא שמבדיל בין החזק לבין החלש... האישרור החוזר מרתק אותי.

„אליהו הוא אמן ה'למה' שלו הוא מסוג 'למה — ככה'. אין לו סיבה, הוא פשוט לא יכול אחרת. אבל הוא אמן שהמוזה והיצירה גוועות אצלו והוא מגלה את עצמו כאשם — מנהל מאבק בלתי פוסק, דורש את הבלתי אפשרי, מוכן לוותר כדי להגיע להרמוניה — שאליה לא יגיע. הכישלון הוא המעניין. איש מאמין באמצע העולם, ואין קול... בסוף ההצגה כנראה יתעוור — חזון הגאולה, אותו הוא רואה, הוא בראייה פנימית. חיפשתי דימוי תיאטרוני, שיבטא את השוני מן הראייה הקודמת שלו. יצרתי קונטרסט חריף מאוד בנתוני ההצגה. אלישע מוביל אותו כמו נער..."

לא יגידו ששאלת מ„אריסטו המלך" ו„מחכים לגודו"?

„שיגידו. כל הזמן אומרים. את הפאה של לאקי מ'מחכים לגודו' ככר הלבשתי על ראשו של 'המלך ליר' — כשליר הפך להיות ליצן חכם".

מחזה על ממסידנים?

„מחזה על אנשים טראגיים. אחאב בא אל אליהו, מבקש שימשח אותו למלך. רואה את עצמו כמשיח מדיני, מרחיב גבולות ישראל במקסימום — אבל הוא מת לפני שאליהו השיב לו. את אליהו עצמו לוקחת מרכבת־אש לפני שהשלים את שרצה, וכמיהתו לאיזבל עוד בוערת בו...

„איזבל, אשה שמוצאת את עצמה זרה בשומרון, שולטת באמצעות מין ופיתויים. מנהלת קרב נגד גבר שהתעלל בה, שגיסה דרך בשרה את נאמנותו לאלוהים. עשה אצלה טירונות.

„אני מבין את איזבל, את העלבון שלה, מכיר נשים כאלה. ואלישע מוותר על חדוות החיים כדי ללכת בדרך של אליהו — דרך שאינו רוצה בה. ואחיקר, שהוא מין אליהו כבוי, המקנא בו, גם הוא לא יגיע לשום מקום. זה מחזה על אנשים שתוהים עד סוף התהיות על כדור קר. העילגות הפנימית שלהם כובשת אותי. המורכבות של העלילה, של הדמויות ששהם יצר — סטנדרטים אדירים. הוא היה מאסטרו אילו היו מעלים את מחזותיו בשנות ה־30־40, היו לדרמטורגיה בארץ פנים אחרות".

בין השמשות

אתה מדבר על עילגות פנימית, האין עילגות ביחסים, במגעים בין הדמויות על הבמה?

„זה לא ייתכן בתיאטרון, כאן מקפידים על מה שאומרים, על מהות הפעולה, איזו עמדה אתה נוקט, כל מלה בסלע. זו לא שפה של גנבי סוסים, לא שפה של פוליטיקאים שמזנים את העכברת בייקון מתוכן — תפקידי ירידו מלא המלה, ובפחד לדיוק — כי פירוש הדבר לקחת אחריות.

אליהו בא אל אחאב לא כבואם, לא כסערה. בא אליו כאל אחיו התאום ושואל „הרצחת וגם ירשת?", שואל בחרדה, בדאגה, „מה עשית אחיי". אחאב סולד מאהבתו של אליהו אך לא מסוגל להרוג אותו, מתרפק עליו כתינוק... רק כשהם אחים קרובים, הדרמה יכולה להיוולד. ואלישע, מנסה לברוח מאליהו אל קצה הדרכים ומסיים ב„אבי־אבי". יחסי אוהב־שונא מתנהלים גם בין אליהו לאיזבל, היא רוצה סערת חושים, הוא מדבר על סובלימציה — להביא שלום לירושלים ולשירת צור. וכשאחיקר אומר לו: 'ריח דם עולה מאוורך', עונה אליהו 'זה ריח הדרך בין צור לירושלים' — ברור לו שהגאולה באה בחורבן. האמירות ברורות, מרוייקות, אבל הקרב הוא בלתי פוסק. התהייה, חוסר היכולת לגשר".

האם הקהל יאהב את הפרשנות שלך, המאוד שונה מן המקובל?

„הקהל — אני מאמין שבתוכו יש קהל, גם המון וגם אספסוף. אני מאמין שאפשר להגיע אל קהל חדש, רגיש. בתולדות התיאטרון היו המון תמורות. צריך לבדוק מה קורה לקהל בתפר, בתקופה שבין השמשות. אני אוהב את גבולות המדיום, את הסכנה. אני לא במאי להשכיר, לא עושה שלאגר לא נורמלי, כל שאני עושה הוא חלק ממסע אישי".

ומה יאמרו המבקרים?

„מחקר תיאטרון אמיתי נמצא ממש בחיתוליו. ביקורת תיאטרון כמעט לא קיימת. וביקורת עיתון... האם עיתון גורם לי ללכת למסעדה? לא סוגיה בת חשיבות".

אתה ידוע בעבודותיך הייחודיות. האם עוד נותר קהל כשעזבת את „החאן" הירושלמי?

„כשהגעתי לא היה קהל בכלל. אמרתי שלעשות עוד תיאטרון מן הסוג הקיים לא מעניין אותי. אני רציתי מעבדה — יהיה קהל, או לא יהיה קהל. באמת לא היה קהל רב, אבל הניסוי, פריצת הדרך הם החשובים. היו הצגות שנכשלו היו שהצליחו.

„כשמדובר בתיאטרון ציבורי, בכספי הציבור, תפקיד הציבור הוא להפקיד את היצירה בידי אמנים. אם לא מרוצים — שישלחו אותם הביתה. אני מעולם לא נשלחתי. נגמרו שלוש שנות החוזה — לא חידשתי".

הקהל מאזין למוסיקה חדישה — אפילו בפילהרמונית, מאמץ זרמים חדשים בציור. מניין הקושי לחדשנות בתיאטרון?

„התיאטרון הוא האמנות הכי מפגרת, כי החומר האנושי הוא חומר הגלם שלה. התיאטרון פועל כרובו ברמה הכי נמוכה של שלבי הזיהוי. 'בכמו' — כמו השכנה שלי, כמו הבית שלי.

„לתיאטרון הכי קשה להשתחרר לא מן האדם אלא מן השיגרה של תפישת האדם. כבר מקבלים שבתיאטרון האליזבתני מדברים שירה — זו הוגמה, שבשלב מסוים התיאטרון חוגג מהתנהגות נורמטיבית מוזהה. צריך גם להבין שאיבסן, צ'כוב, פינטר, לא מחקים חתיכת חיים, אלא משתמשים בה כחומר גלם, ברמת דחיסות גבוהה מאוד כדי לומר דברים.

„לתיאטרון אין קשר לחיים כמו פסנתר, כמו כינור — שחקן בוחר פעולות, מעצב, יוצר מארג, רק בשלב הזיהוי הוא דומה לחיים, משם הוא ממשיך, הלאה מזה..."

מורים מעמד?

„מורים מהמציאות. תיאטרון כתיאטרון הוא אספקלריה, במובסה ברמת תרבית גבוהה מאוד, מעט שהוא המון. דרכו אני מגיע אל סוגי החוויות שלא הייתי מגיע אליהן, אלא דרך המדיום הזה".

אור גדול

לאן אתה מטליא ב„צור וירושלים"?

„התפישה הבסיסית היתה של תיאטרון ושל מזבח. לקדמת הבמה, מתוך מסך ארום, פורצת במה דמוית מזבח, עליו מתרחשת ההצגה.

לא היה נסיון להציג תקופה תנ"כית, ללבוש מציאות עצמאית. מציאות תיאטרלית. איזבל לבושה בגדי רכיבה. אחאב — בגדי פסנתרן דינר־ג'קט שחור, יורם בדיינר־ג'קט לבן. אליהו הנווד — בגדי קלושאר, יש לו כינור שרוף ומזוודה. אלה סימנים שקיימים במחזה — הכשלון, המרכבה השרופה. היות שהוא ואיזבל כל־כך דומים חדר השן שלה הוא המדבר. חדר הבשמים — המערה של אליהו — תפיפה חללית.

„לא מקום אחד. המדבר — מקור המוות. אחיקר אומר: מכאן רק דרך אחת עולה לצור ולירושלים — כולם שווים אל מול המוות.

„תיאטרון כתיאטרון לא כל־כך מעניין אותי, אבל ביצירה תרבותית אלה האמירות שלי. צורת יצירות עם מחזאי, עם שחקנים; כדאי שיראה אותן קהל — אם לא, לא אסון. עם כל החוצפה — הצגות שלי רצו מאות פעמים.

יש לו כנראה בעיה ואולי זה יתרון — פחד נורא מדריכה במקום. מלחזור על אתמול, מלשחזר הצלחה. בורח מזה כמו מאש. אני שם צמח נובל — לא נכללתי יותר מדי. וב'צור וירושלים' עוד לא הייתי אף פעם".

מה קורה במקום „בו לא היית אף פעם"?

„אני בורק בו מחדש את המדיום. קיימת סכנת נפילה. 'הדיבוק' שעשיתי כאן היה עבודה איומה. את העיבוד ל'תמול שלשום' של עגנון בקשתי שיורידו אחרי חמש הצגות. היו שם הדברים הטובים ביותר והגרועים ביותר שיכולתי לעשות.

„אני עובד בלי תקרימים, בתפר, באיזור הדמדומים של העשייה. אני עלול לאבד קהל אבל לוקח את הסיכון. לוקח אחריות עם הצלקות. אי־אפשר להתחפש לאקספרימנטים, להיות קצת זונה ולחזור לנורמה. אני לא מסוגל.

לדבר על קהל, זה פרק א' בספר הדמגוגיה. קול המון כקול שדי — אספסוף או קהל, איפה זה משתנה? כשעשיתי את 'איש חסיד היה', סיפור חסידי בג'ינס ובגיטרה, שאפילו לא המחזה, חשבתי שירוץ שבוע — והיתה הצלחה אדירה. בברורוני השוו אותו לתיאטרון־סיפור. לא ידעתי שקיים סוג כזה. פעמים אדם הולך בחושך ומגיע לאור גדול. לעיתים הולך באור ומגיע לאור סינתטי — 'איש חסיד', 'סיפור פשוט', ו'הכנסת כלה' הן הצגות שיצרו מסלול שלם בתיאטרון היום".

אתה כותב שירה. האם ממנה אתה נוטל את החירות לשבור קונבנציות?

„חירות, כאילו דברים נעשים ללא חירות. אני מעלה את חמתם של אנשים על שאני עושה מה שאני רוצה. 'תהילה' של עגנון בקונצנזוס הציבורי, בקונצנזוס של מורים לספרות, היא אשה בת 101 טובה נוראה, כמו אֱליהוּ עם זקן לבן. אני אמרתי מה פתאום, אצל עגנון שהוא אירוני ואכזרי ביותר, ומריח ומטעה? זה סיפור נוראי, על אשה שחטאה, ששכחה, שלא מימשה את עצמה, שלא ידעה אהבה, כמעט ענייה רגשית. על בנים שאכלו כוסר — מתוודה לפני מותה על מה שעשתה. אשה שמנסה לכפר כל הזמן. הזמן הוא מעבר למתרחש במחזה, לכן הסיפור בהצגה מרוסק ומתוכר כל הזמן — הקבצן הוא האהוב המת שרגא. הקבצנית — הבת. ההצגה הסעירה רגשית.

„חידויות, מרגע שהתברר לי שאחיה רק פעם אחת, אין לי ברירה אלא לקחת אותן. תיאטרון הוא שירה. אין הבדל. גם איבסן משורר. אפילו השורות במחזותיו ארוכות ולא חרוזות. לאיבסן מחאות חברתיים? נורה־פמיניזם? קשקושים. איבסן תוהה על עצם מהות האדם, כסוכן אחראי — מעמיס ומשלם. אלה מחאות מוסר בגירסה חרשה. אני מתחיל לגלות מחדש. זה מרתק. אפילו לתחול בבית קראתי 'איבסן'."

משהו על המוסיקה בהצגה?

„עושה אותה רכיב גזית. ישנו שיר איזבל שהופך לשיר אליהו — זה עליפי שוהם. השיר סבב מצור לפריפריה — יש היגיון פנימי כרבה.

„יש לי סיפור מעניין — אחרי שעשיתי את 'איולף הקטן' ולפני שעשיתי את 'ברונו הפרא' (שניהם של איבסן) נסעתי לנורבגיה. מצאתי בארכיון של גריג את 'שיר הבצלות המים' — מיתוס של יופי ורשע שכתב איבסן והלחין גריג. בשיר שני בתים: לאחד מבנה עולה, לשני מבנה יורד. הרגשתי שזה שיר 'ברונו הפרא' שנמצא או בנסיקה או בטביעה. הבאתי את השיר ויוסי מר־חיים עיבד אותו. אף אחד מן המבקרים לא זיהה את השיר, לא זיהה את המבנה של המחזה. אמרו: היה יפה, היה חכיב. בעיני, תגובות כאלה הן אימפרסיוניזם גימנזיסטי, מבקרים שלא עושים את מיטב מאמציהם".

תחילת דבר

ולא תאמר מלה על התנ"ך?

„מה זה תנ"ך, שרטוטי צורה? סופרמנים אדירים עם שרירים. שמים עם קרניים. נוצרות קונבנציות. אולי יהיה לאליהו אולקוס?

„שוהם לא כתב דרמה תנ"כית, לא אהב את 'יעקב ורחל'. במחזה שלו מנבא אליהו את מלחמת העולם השנייה. אם מדברים על אמירה פוליטית, זה רק קצה הקרחון של תפישת אדם של תפישה היסטורית. שוהם היה אדם מיוסר. נפטר בגיל 44. אני מרגיש קירבה אליו. מרתקים אותי אנשים כמוהו — הוליסטיים, עולים. משנה מלאה... השאיר הודעה והלך הביתה.

„אנשים התרחקו מן הדרמה שלו. נבהלו מן השפה היהודית. שמחתי שהוזמנתי לביים מחזה שלו לחגיגות שנת ה־40. למלא חוב של כבוד. שנה וחצי עבדנו, נסים אלוני ואני על המחזה. לאלוני יש אוזן של משורר, אני אוהב את התרגום שלו מעברית — לעברית. אבל יום אחד ארצה לעשות את שוהם במקור. את כל ארבעת מחזותיו: 'ירידו', 'בלעם', 'צור וירושלים', ו'אלהי ברזל לא תעשה לך'".

אליהו, אלישע, איזבל

הסיפורים המקראיים על מלחמתו של אליהו בנביאי הבעל, על רצח נבות והשתלטותם של אחאב ושל איזבל על כרמו, על משיחתו של אלישע לנביא – הם הארועים המניעים את מחזהו של מתתיהו שהם „צור וירושלים". העלילה – המתרחשת בארמונה של איזבל ובמערה של אליהו – היא בעיקרה סידרת מאבקים אידיאולוגיים בין אמונה באלהים טהור, שמלפני היהדות הרבנית, לבין יצריות טבעית בטרם התנוון האדם המודרני – קונפליקט שלבושו הדרמטי הוא יחסי המשיכה־דחייה שבין אליהו לסובבים אותו. אלישע, המקרע בין אליהו לבין איזבל הוא במידה רבה בן דמותו של שהם וראי ליצירתו.

מתתיהו משה פוליאקביץ, נולד בוורשה ב־1893. את דרכו החל במשורר לירי וכותב מאמות – רובן פורסמו ב„התקופה". לימים שינה את שמו לשהם (משה). ב־1930 עלה ארצה. את „צור וירושלים" כתב בשהותו הקצרה בארץ, הוא חלם שהמחזה יוצג ב„הבימה", אך למרות תשבחים – נדחה בשל שפתו. שהם חזר לפולין. שם, בודד, חולה ועני, נפטר ב־1937, בן 44.

עכשיו מועלה המחזה לראשונה על במה מקצועית. הקיצורים והעיבוד הלשוני שעשה נסים אלוני ל„צור וירושלים" ממעיטים, אולי, את העושר השירי. אך חושפים את האיכות הדרמטית של המחזה, שנעשה ברור וקליט יותר ועם זאת לא פחות יפה.

אולי תבוא עדנה גם ל„ירידו", ל„בלעם" ול„אלהי ברזל לא תעשה לך" – הדרמות הנוספות של שהם.

כל יום

2.6.88—27.5.88
מוסף רדיו וטלוויזיה

ששי טלוויזיה

27.5.88

(כ) כתובות מיוחדות ללקויי שמיעה
08.00 עד כאן, חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 קשת וענן, אמה של מלכות (רות) (כ).
08.40 מסך לספרות (יסודי) תמר והסביונים (כ).
09.00 מוסיקה (ד' ו') קולות וצלילים: המיתרים.
09.20 לשון ותקשורת (ג' ה') הכללה 2 (כ).
09.45 רחוב סומסום, איך יוצאים מזה!
10.15 חשבון ו', קפטיין האף וקפטיין גרף.
10.40 מדעי הטבע (יסודי) בונה.
11.00 חברה ותרבות (יסודי) סופרים מספרים: בנימין טנא.
11.30 אורחות (ו' ט') השוק הפתוח (כ).
12.00 חברה ותרבות (על יסודי) בוא ונצא: על הברולים.
12.30 מוסיקה (על יסודי, העשרה) צורות מוסיקליות: הפוגה.
13.15 האוניברסיטה הפתוחה: אמנות, פיאט מונדריאן.
13.45 עד כאן, חדשות קול ישראל.
13.50 צלילים מופלאים (פרק 6, חלק א'). שוסטאקוביץ'.

לי צרווין, כחוקר הק.ג.ב. בסרט „אוואלנש אקספרס" (22.15)

14.30 ההגרה לבית פורסייט. פרק 19: אין שלווה.
15.30 מפגשי בראשית, פרשת נשא. עם הד"ר יוסף בורג.
16.00 ערב חדש, מוסף לשבת, מנחה: דן מרגלית.
16.30 קיצור החדשות (ערבית).
16.32 ספינת האהבה.
17.20 לקט שירים (ערבית).
17.30 סרט ערבי.
19.20 על המריקע (ערבית).
19.30 חדשות (ערבית).
20.00 שבת שלום אברהם בורג ואליעזר שטרום. בענייני אקטואליה. בפרשת נשא.
20.15 יומן.
21.15 ממני, תכנית ראיונות עם מני פאר.
22.15 סרט קולנוע אוואלנש אקספרס (ראה הפניה).
23.40 ג'ייק והשמן. שם הפרק: לורה. שותפו לשעבר של ג'ייק נרצח ימים אחרים לפני חתונתו. והחשודים בארוסתו שהייתה עדת ראייה לרצח.
00.30 פסוקים לשבת וחדשות.

ערוץ 2
18.30 חלומות פז, סדרת הנפשה.
18.40 לקט סרטים מצויירים לילדים.
19.00 הפסטיבל הבינלאומי השני לסרטי סטודנטים: פולין, הונגריה [illegible].
20.00 [illegible]
21.00 אוסף להיטים.
21.30 בריאן אדמס בהופעה חיה.

סרט קולנוע „אוואלנש אקספרס". שירות הביון האמריקני מקבל ידיעה שלפיה אחד מראשי הק.ג.ב. מבקש לערוק למערב. [illegible]
שעה — 22.15

שבת טלוויזיה

28.5.88

16.00 גם זו פרנסה. שם הפרק: הפסל של ריצ'.
16.25 קיצור החדשות (ערבית).
16.30 סרט צרפתי — פרעה ועבדו. העלילה מתרחשת בימי פרעה הקדמונים ומתארת את מערכת היחסים המורכבת בין פרעה לבין אחד מעבדיו. מעמדו נמוך מאוד, אך בזכותו מנצח פרעה את אויביו במלחמות הרבות שעשה.
18.00 כיצד עשו את...? (ראה הפניה).
18.30 שבועון הטלוויזיה. תכנית העוסקת במגוון אירועים בעולם (ערבית).
19.00 אורח באולפן לילית נגר מארחת את מר כאמל פארס, מפקח חינוך באזור חיפה, בשיחה על תפקיד המחנך הערבי, הנדרש בימים האלה להסביר לתלמידיו את המתרחש בשטחים. עוד ידבר מר כאמל על ערביי ישראל כגשר לשלום ולהבנה בין הצדדים.
19.30 חדשות (ערבית).
20.00 ספורט: משחק השבת.
20.55 הגיע זמן לשון. אבשלום קור מציג את אריק איינשטיין במצלתיים.
21.00 מבט לחדשות.
21.35 משפחת קוסבי. שם הפרק: קרוב ללב. הצרות של דן ידידו, מאירות את עיניו של קליף האקסטבל בקשר לחיי המשפחה שלו.
22.00 צירופים. חיים זיסוביץ מארח אישים ואומנים בנושאים הקשורים במורשת ישראל.
22.30 סרט טלוויזיה מרי א' אפורים. (ראה הפניה).
00.00 חדשות הלילה.

ערוץ 2
18.30 „מוכנים: היכון: בום": „התקליט".

ביל קוסבי, הגד ד"ר האקסטבל ב„משפחת קוסבי" (21.35)

19.00 „מוסיקת קאונטרי": גיל רייוויס, קאתי מאתי ופטי ריאן.
19.30 דרמה: „האיש שירה בכריסטמס"
20.00 להקת ABC בשירים של בילי ג'ואל.
20.30 „רכבת הבוקר" (בלגיה). פרס שלישי לסרטי עלילה.
21.00 „קולות פרטיים" (ארה"ב). פרס הסרט הניסיוני הטוב ביותר.
21.15 „ביזנס" (אנגליה). פרס סרט האנימציה הטוב ביותר.
21.23 „תנועה" (אוסטריה). ציון לשבח.
21.28 „דרך הגולף" (ארה"ב). ציון לשבח.

„כיצד עשו את...?" פרק זה מתאר את סיקור הכנת הסרט „סמטת הרעמים", סרט העוסק בעולם הרוקנרול ובקורות האנשים הנמנים עם [illegible].
שעה — 18.00

סרט טלוויזיה: „מרי א' האפורים" (חלק ב'). [illegible]
שעה — 23.30

ראשון טלוויזיה

29.5.88

כתובות מיוחדות ללקויי שמיעה
08.00 עד כאן חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 תלמוד שניים אוחזין: היכי דמי חלק 1 (כ).
08.40 מסך לספרות (יסודי) כל שנבקש (כ).
09.00 אנגלית ו'.
09.20 השעה שלנו (כ).
10.10 אנגלית ז'.
10.30 פרפר נחמד.
11.00 חשבון ה', מוטי כופל שברים.
11.15 צרפתית (על יסודי).
11.30 גיאוגרפיה כללית (ה' ו') ברזיל: גורדי שחקים ושכונות עוני.
12:00 ספרות (ו' ט') יד ושם (כ).
12.25 אנגלית ט'.
13.00 אנגלית י'.
13.30 הסטוריה כללית. הסטוריה בפעולה: גמר בפתח.
14.00 עד כאן חדשות קול ישראל.
14.05 האוניברסיטה הפתוחה: מדעי החיים, מפתחות גדעון.
15.00 גברת פלפלת.
15.10 רחוב סומסום.
15.40 שעת כושר.
16.00 הקוסם מארץ עוץ.
16.20 כך היו חיינו פרק 14.
17.00 ערב חדש מנחה. אילנה דיין.
17.30 ילדי העולם מציירים את ירושלים.
17.45 עולמו המופלא של וולט דיסני: משפחת החתולים.
18.30 קיצור החדשות (ערבית).
18.32 עם הכוכבים.
18.45 חידושים והמצאות זיהום הים (חלק ב').
19.00 יומן השבוע (ערבית).
20.00 כותרות מבט.

ריאה פרלמן, בסידרה „חופשי על הבר" (23.30)

20.02 להיט בראש מצעד להיטים עבריים על-פי מצעד הפזמונים של רשת ג', בהשתתפות קהל.
20.30 על גלגלים סדרת תכניות בענייני רכב, תחבורה וזהירות בדרכים: עוד על בעיות התחבורה בתל-אביב.
21.00 מבט לחדשות.
21.35 לקראת שידור.
21.50 שושלת (ראה הפניה).
22.40 מצב הרוח. הפעם תיוחד התכנית לפסטיבל ישראל-ירושלים. מנחה: ירון לונדון.
23.30 חופשי על הבר — הפרק השלישי: „אמרות שפר". לבר מגיע צעיר, המתעתד להיות נזיר. אחרי כוסיות מספר הוא מגיע למחשבה, שאולי הוא אינו מתאים לחיי הנזירות.
23.55 פסוקו של יום.
חדשות הלילה

ערוץ 2
18.30 „הרפתקאות הדבורה מאיה" — סדרת הנפשה.
19.00 „לרקוד לצלילי המוסיקה", מוסיקה שחורה.
19.30 סדרה קומית. „חופשי-חופשי".
19.50 „מתכוני קיץ".
20.00 „אדריכלות, בנייה והלום" פרק שביעי: „אתרי נופש: לחזור לגן עדן".
21.00 [illegible]

„שושלת", פרק 187 [illegible]
שעה — 21.50

שני טלוויזיה

30.5.88

כתובות מיוחדות ללקויי שמיעה.
08.00 עד כאן חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 אורחות (ו' ט') השוק הפתוח (כ).
08.40 ראשית הקריאה בלי סורות: צירה 2.
09.00 אנגלית ה'.
09.20 חשבון פשוט ר', מספרים שליליים (כ).
10.10 אנגלית ז'.
10.30 רגע עם דודלי (כ).
11.00 ערבית מדוברת (ד' ה') סרפה אחסן מן מיעאר.
11.15 אנגלית ו'.
11.30 גיאוגרפיה של א"י. פני הארץ: עיר קטנה גדולה (כ).
12.00 אנגלית ח'.
12.25 תלמוד שניים אוחזין: בעיא 2 (כ).
13.00 גיאוגרפיה כללית (ו ט') אקלימה של ארה"ב.
13.30 אנגלית (יא' יב) HELLO ISRAEL HAVE YOU BEEN THERE — NO. 1
13.45 צרפתית (העשרה).
14.00 עד כאן חדשות קול ישראל.
14.05 מגע חומר: עיצוב.
14.35 רכבת ההפתעות.
15.00 קשר משפחתי. אורה חבר בת להורים גרושים שלחה מכתב לקשר משפחתי ובקשת יעוץ. ביחד עם הוריה ואחיה היא משוחחת עם אחי יותם.
15.40 שעת כושר.
15.50 מאתיים שניות להרסה נעורים.
15.55 אבירי האל פרק 2.
16.20 כללי המשחק (פרק 2) זכויות הפרט. על מסורבי עליה ועל ההעלמויות והעינויים בארגנטינה בזמן שלטון הגנרלים.
17.00 ערב חדש מנחה: רפי רשף.
17.30 זרבובים.
17.50 דרמה — ממש כמו נוראייב.
18.15 סרט הנפשה.

אילן דר, בתפקיד העיתונאי בדרמה „שניים בדרך" (21.35)

18.20 פסוקו של מקום: מבט על המושב כסלון שבפרוזדור ירושלים.
18.30 קיצור החדשות (ערבית).
18.32 ספורט (ערבית).
19.30 חדשות (ערבית).
20.00 כותרות מבט.
20.02 פרויד פרק שלישי: „סוד החלומות". וינה 1891. מרתה, אשתו של פרויד, הרה שוב. פרויד מתעניין בחלומותיהם של חוליו ומתקרב לד"ר פליס. פרויד מוצא משמעות גם לחלומותיו.
21.00 מבט לחדשות.
21.35 דרמה לטלוויזיה, שניים לדרך (ראה הפניה).
22.05 זה הזמן, מנחה: רם עברון.
22.55 רמינגטון סטיל פרק אחרון: „הגנב מגנב סטור".
23.45 פסוקו של יום.
חדשות הלילה.

ערוץ 2
18.30 „מוכנים היכון בום": „בלון פורח".
19.00 „תופשים אמריקה".
20.00 סרט תיעודי „כתבים עתיקים".
20.30 „אמנות ישראלית": „בצלאל, 1906-1926".
21.00 להיטים חדשים עם „פשוט אדום", „טופגני" וג'ורג' הריסון.
21.30 „חום יולי אוגוסט" עם הזמר שלמה ארצי.

דרמה ישראלית: „שניים בדרך". [illegible]
שעה — 21.35

שלישי טלוויזיה

31.5.88

כתובות מיוחדות ללקויי שמיעה
08.00 עד כאן חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 חשבון פשוט ר', מספרים שליליים (כ).
08.40 ראשית הקריאה בלי סורות: צירה 2.
09.00 אנגלית ח'.
09.20 חשבון דיאגרמות וגרפים (בתרגום לערבית).
10.10 אנגלית ז'.
10.30 רחוב סומסום.
11.00 צרפתית (על יסודי).
11.15 חשבון ה', הכל בגלל אגוז קטן.
11.30 גיאוגרפיה של א"י פני הארץ: עיר קטנה גדולה (כ).
12.00 גיאוגרפיה כללית (ו' ט') אקלימה של ארה"ב.
12.25 ספרות (על יסודי) המחרוזת: מופאסן.
13.00 מוסיקה (העשרה) תולדות הג'ז.
13.30 מדעי הטבע, כפרי המשקל.
14.00 עד כאן חדשות קול ישראל.
14.05 סרט קולנוע: כלבת הים המוזהבת.
15.40 שעת כושר.
15.55 פרפר נחמד בגד ללבוש.
16.20 ערי הזהב הנסתרות.
17.00 ערב חדש מנחה: רפי רשף.
17.30 זנב לחדשות.
18.00 מרובעים חג המולד (חלק ב').
18.20 קטנטן סרט הנפשה.
18.30 קיצור החדשות (ערבית).
18.32 המוזיאון הגדול בעולם. פרק ח': הצ'ינקואצ'נטו ופרנסואה הראשון.
19.30 חדשות (ערבית).
20.00 כותרות מבט.
20.02 1 יותר מדי. סדרת שעשועונים מנחה: חנן גולדבלט.
20.30 כלבוטק מגזין לצרכנות ולאיכות חיים.
21.00 מבט לחדשות.
21.40 מבט שני.

סטיב ריילסבאק, בסרט הילדים „כלבת הים המוזהבת" (14.05)

22.20 שלי ורק שלי (ראה הפניה).
23.10 מסך אישי.
23.50 פסוקו של מקום: מבט אל עיר המלח, המוזכרת במקרא.
חדשות הלילה.

ערוץ 2
18.30 „הרפתקאות הדבורה מאיה", פרק שני.
19.00 דרמה, „אלוף השחמט".
19.30 „מפגשים עם החוש השישי".
20.00 „60, 70, 80: להיטי זהב", ג'טרו טול.
21.00 קונצ'רטו לצ'לו ולתזמורת מס' 27 מאת שומן.
21.30 „דינק שבועי", תכנית ספורט.
21.45 „מה חדש": חידושים והמצאות במדע.

„שלי ורק שלי". [illegible]
שעה — 22.20

רביעי טלוויזיה

1.6.88

כתובות מיוחדות ללקויי שמיעה
08.00 עד כאן חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 ארץ מולדת ממזרח ומים למולדת (כ).
08.40 אנגלית ו'.
09.00 מדעי הטבע (יסודי) סרטון החולות.
09.20 אנגלית ז'.
10.00 שעת כושר.
10.10 מדעי הטבע (ה' ו') שימור מזון (כ).
10.30 פרפר נחמד.
11.00 חשבון ו' קפטיין האף וקפטיין גרף.
11.15 אנגלית (יא' יב') HELLO ART AND — ISRAEL ATMOSPHERE.
11.30 מושגים ביהדות, פתיל תכלת (3).
12.00 אנגלית ח'.
13.00 מדעי הטבע (על יסודי) 21 יום בחיי ביצה.
13.30 גיאוגרפיה כללית — יפן: כפר.
14.00 עד כאן, חדשות קול ישראל.
14.05 האוניברסיטה הפתוחה:
1. בימי שואה ופקורה — השחרור.
2. עידן המהפכות, תעשיית הצמר ביורקשייר.
15.00 טוב טוב הגמד.
15.40 שעת כושר.
16.00 גבר פלפלת.
16.10 שביל באמצע שביל בצד. טיול השבוע: נחל עיון מפל התחנה, ומפל התנור.
16.20 שבעה פיצוחים מצדיעים לארבעים.
17.00 ערב חדש מנחה: גדעון רייכר.
17.30 שמיניות באוויר — מגזין שבועי לנוער בשידור ישיר מנחה: דליק ווליניץ.
18.30 קיצור החדשות (ערבית).
18:32 על ספרות ותרבות (ערבית).
19.00 בקו הבריאות (הפניה).
19.30 חדשות (ערבית).
20.00 כותרות מבט.

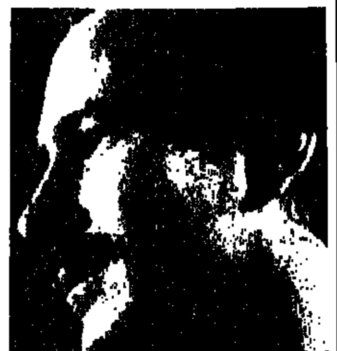

ויליאם הארט, בסרט הקולנוע „בחום הגוף" (22.05)

20.02 מדור לדור התכנית מפגישה הפעם את ד"ר ישראל שייב-אלדד עם בנו הד"ר סא"ל אריה אלדד, המשמש רופא צבאי. הם משוחחים על השקפת עולמם היהודית, על ספרות ועל המורשת הלאומית, שהונחלה במשפחתם מדור לדור.
20.30 תצפית מגזין לענייני מדע, רפואה וטכנולוגיה.
21.00 מבט.
21.35 מוקד.
22.05 סרט קולנוע בחום הגוף. זהו מחווה לקולנוע האפל הקלאסי של הוליווד משנות ה-"30"-40 תאור פרשת אהבים בין פרקליט צעיר לאישה החשודה במעשה רצח, על רקע חום לוהט בעיירה בפלורידה. השחקנים: ויליאם הארט וקתלין טרנר.
23.55 פסוקו של יום.
חדשות הלילה.

ערוץ 2
18.30 „מוכנים. היכון בום": „איגריאנים".
19.00 סרט תיעודי, „הוואי".
19.15 „צרפת עכשיו".
19.30 „חופשי חופשי": „קאוונר".
20.00 סרט תיעודי, „אדריכלות המזרח".
20.00 להיטים חדשים עם ג'ולי פרשון, מיק ג'אגר, „נערי [illegible]".
21.00 שירים עבריים.
21.30 „זרים" עם הבלש [illegible].

„בקו הבריאות". התכנית הראשונה מסדרה של שלוש תכניות, שיעסקו במחלות עיניים ובעיות ראייה. [illegible]
שעה — 19.00

חמישי טלוויזיה

2.6.88

(כ) כתובות מיוחדות ללקויי שמיעה
08.00 עד כאן, חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 מושגים ביהדות, הגענו למצוות (כ).
08.40 ראשית הקריאה. בלי סורות: צירה 3.
09.00 ארץ מולדת, תצלצל שפתנו כפעמון הכסף (כ).
09.20 מדעי הטבע (ו' ט') חקר ימים ואגמים.
10.10 אנגלית ה'.
10.30 בבית של פיסטוק.
11.00 אנגלית ו'.
11.15 ערבית מדוברת (ד' ה') סרפה אחסן מן מיעאר.
11.30 אנגלית ח'.
12.00 מדעי הטבע (על יסודי) התפתחות מתא לאורגניזם.
12.25 אנגלית ט'.
13.00 הסטוריה. מתולדות ישראל: מגילת העצמאות.
13.30 מוסיקה. צורות מוסיקליות: הקנון.
14.00 עד כאן, חדשות קול ישראל.
14.05 בלי סורות, צירה 1.
14.30 קשר משפחתי, שידור חוזר מיום 30.5.88 (כ).
15.10 רחוב סומסום, כדורסל מעולם אחר.
15.40 שעת כושר.
15.48 מאתיים שניות להרסה נעורים.
15.50 כוכב לכת: ארץ.
17.00 ערב חדש, מנחה: דן מרגלית.
17.30 הגומונים, פרק אחרון.
18.00 פומיקי: פומיקי יוצא לחופשי.
18.25 הגיע זמן לשון. אבשלום קור מספר על „קרימה מורחה".
18.30 קיצור התדשות (ערבית).
18.32 מגאזין לאמנות (ערבית).
19.00 מפגש, תכנית דיון (ערבית).
19.30 חדשות (ערבית).
20.00 כותרות מבט.
20.02 מבט ספורט.

קופי משחק בכדורסל ב„רחוב סומסום" (15.10)

20.50 נקודת-חן עם אורי דביר.
21.00 מבט לחדשות.
21.35 בית דין לילה: הפגישה של אבא.
22.00 המהפכה שכה אהבנו: המלחמה, דור שנות ה-60 מרגיש שלא די בהפגנות, ושקירום המהפכות מצדיק שימוש בנשק חם. „רני הארום" נפגש עם חלק מהם.
22.55 מטלוק: היועץ.
23.45 פסוקו של מקום: מבט על צוכה וחדשות הלילה.

ערוץ 2
18.30 „הפטצ'י", סדרה מצויירת.
18.45 „תופשים אמריקה".
19.45 בקרוב בערוץ 2.
20.00 „רגש חזק": „קשר השתיקה, התעללות מינית בילדים".
21.00 אוסף להיטים של מדונה, דונה סאמר ופליטגוודמאק.

תכניות טלוויזיה ליום ששי 3.6.88

בשעה — 21.15 „סיבה למסיבה", תמונות בידור בהנחיית רבקה מיכאלי.

בשעה — 22.15 סרט קולנוע [illegible]

תחנות זרות טלוויזיה

המזרח-התיכון טלוויזיה

יום ששי 27.5.88
14.30 מסע בעולם המצוייר. 15.00 מועדון 700. 15.30 התעמלות. 16.00 זינה (סדרה ערבית). 16.30 סופר-בוק (מצוייר). 17.00 שוכני-הסלעים (לילדים). 17.30 סרט „המדבר הצבוע" עם קלרק גייבל. 19.00 אלברט הסמן (תכנית לילדים). 19.30 קשרי משפחה (קומי). 20.00 חדשות בעברית. 20.30 חדשות באנגלית. 21.00 פולי-נאי (פעולה). 22.00 תכנית מיוחדת „מיס יוניברס". 23.30 מעשיות משמחות (ערבית).

יום שבת 28.5.88
14.30 המשפחה הבינית. 15.00 ימי העמק האבודים (מערבון). 15.30 משפחת סלוויניאן (סדרה). 16.00 מלך השחקים (לילדים). 16.30 עולם החי. 17.00 כדורסל אן.בי.אי. 18.00 אירועי ספורט בעולם. 19.00 כדורגל (אנגליה). 21.00 היאבקות. 22.00 סרט „סימטת הרמים" עם ג'ון ויין. 24.00 מועדון 700. 23.30 חיים אחרים.

יום ראשון 29.5.88
14.30 חיים אחרים. 15.00 מועדון 700. 15.30 מעשיות משמחות (ערבית). 16.00 מלך השחקים (לילדים). 16.30 הבית המעופף (מצוייר). 17.00 סרט (ערבית). 19.00 משפחת וולטון (סדרה). 20.00 שישים דקות ומגזין אקטואליה. 21.00 מטפסים קלסיים. 22.00 סרט „המירוץ אחר הגלימה" עם טימותי בוטום. 23.30 מעשיות משמחות (ערבית). 24.00 כדורסל אן.בי.אי.

יום שני 30.5.88
14.30 חיים אחרים. 15.00 מועדון 700. 15.30 התעמלות. 16.00 האזור הלולני (סידרה). 16.30 סופר-בוק (מצוייר). 17.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 17.30 סרט „סקרלט פמפרנל" עם לסלי הווארד. 19.00 ימים מאושרים (סדרה קומית). 19.30 לורן ושירלי (סדרה קומית). 20.00 חדשות בערבית. 21.30 חדשות באנגלית. 21.00 מגנום (בלש). 22.00 כדורסל אן.בי.אי. (משחק גמר). 24.00 מועדון 700. 24.30 חיים אחרים.

יום שלישי 31.5.88
14.30 חיים אחרים. 15.00 מועדון 700. 15.30 התעמלות. 16.00 האזור הלוליני (סידרה). 16.30 הבית המעופף (מצוייר). 17.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 17.30 סרט „סמכות הנקס" עם ברט לנקסטר. 19.00 נסיעה בחלל (דמיוני). 20.00 חדשות בערבית. 20.30 חדשות באנגלית. 21.00 צוות לעניין (פעולה). 22.00 מקגייור (סוכן חשאי). 23.00 זאב מעופף (פעולה). 24.00 מועדון 700. 24.30 חיים אחרים.

יום רביעי 1.6.88
14.30 חיים אחרים. 15.00 מועדון 700. 15.10 התעמלות. 16.00 האזור הלוליני. 16.30 סופר בוק (מצוייר). 17.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 17.30 סרט „הילדה שבה הביתה" עם ווארן אוטס. 19.00 חץ וקשת (סדרה). 19.30 משפחת קמבל (סדרה). 20.00 חדשות בערבית. 20.30 חדשות באנגלית. 21.00 רצח במשיכת קולמוס. 22.00 התוק והארי מקגרו (סידרה). 23.00 המשווה (בלש). 24.00 מועדון 700. 24.30 חיים אחרים.

יום חמישי 2.6.88
14.30 חיים אחרים. 15.00 מועדון 700. 15.30 התעמלות. 16.00 האזור הלוליני (סידרה). 16.30 הבית המעופף (מצוייר). 17.00 שוכני הסלעים ותכנית לילדים. 17.30 סרט „300 הספרטאנים" עם ריצ'רד איגן. 20.00 חדשות בערבית. 20.30 חדשות באנגלית. 21.00 סקרקרו וגברת קינג (בלש). 22.00 הדרך לשמים (דרמה). 23.00 „קציר הרשע" (סדרה ערבית). 24.00 מועדון 700. 24.30 חיים אחרים.

הטלוויזיה הירדנית

יום ששי 27.5.88
כל שעות השידור תוכניות לכל המשפחה. 13.30 כדורגל בינלאומי או ספורט עולמי. 15.20 סרט קולנוע באנגלית (ערוץ 1). 17.30 סרט עלילתי בצרפתית. 19.00 חדשות בצרפתית. 19.14 לקט שירים. 19.30 חדשות בעברית. 19.45 סרטון דוקומנטרי. 20.30 הצגתה של קרול בורנט (קומדיה אמריקנית). 21.10 מגנום בלש פרטי. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 פלקון קרסט. 23.10 עני ועשיר.

יום שבת 28.5.88
14.20 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 18.00 סידרה חדשה בצרפתית. 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 כן אדוני ראש-הממשלה (קומדיה אנגלית) 21.10 בירור תו"ל. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סרט עלילתי באורך מלא.

יום ראשון 29.5.88
14.20 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 18.00 רחוב קרנו. 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 קרקס בינלאומי. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 שלם בקופה (קומדיה אמריקאית). 21.10 העולם בלהבות (סדרה על מלה"ע השניה). 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 אהרה (סידרה). 23.30 עני ועשיר.

יום שני 30.5.88
14.20 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 18.00 לואי הי"ו (צרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 מגזין ספורט בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 זר להלוסין (קומדיה אמריקנית). 21.10 הצבא הסודי. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סרט עלילתי באורך מלא.

יום שלישי 31.5.88
14.20 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 18.00 אות ומספר (סדרה בצרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 נישאתי ללורה (קומדיה אמריקאית). 21.10 היכון צלם. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 רצח במשיכת קולמוס (מתח). 23.30 עני ועשיר.

יום רביעי 1.6.88
14.20 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 17.30 שאנז אליזה (תכנית בידור צרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 ידרו היום (צרפתית). 19.30 חדשות בעברית. 20.30 סיפורים מתוך ספר-השיאים. 21.10 [illegible] (סידרה אמריקאית). 21.35 [illegible]. 22.00 [illegible] (ערוץ 1). 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 [illegible].

יום חמישי 2.6.88
14.20 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 18.00 רחוב קרנו (צרפתית). 18.30 הרפתקאות ותכנה (צרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 19.45 מגזין ספורט. 20.10 אתלי לי הצלחה. 20.30 פסטיבל צ'רלי צ'פלין. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סרט עלילתי באורך מלא.

ששי רדיו

27.5.1988

קול המוסיקה
06.02 צלילי בוקר.
07.09 בהאזנה נינוחה.
09.00 קונצרט בוקר. סזאר פרנק: פרלוד, כורל ופוגה. שרפנטייה: טה-דאום. ראבל: ולסים אציליים וסנטימנטליים. מוסאסט: סוויטה ברה מינור. פולנק: הקול האנושי. מיו: בריאת העולם.
11.57 פינת השיר משירי משה לייב הלפרין.
12.00 מן הסרטיה. יאיר קלס: כינור, גר לברטוק: ויולה, עמנואל גרובר: צ'לו, מילקה לקס: פסנתר. ברהמס: רביעיית פסנתר וכלי-קשת בסול מינור, אופ. 25.
13.05 בהאזנה נינוחה. גרטולדי: בלטים לשירה, נגינה ומחול. היידן: קונצ'רטו בדו מג'ור לצ'לו ולתזמורת. ברהמס: סימפוניה מס. 4.
15.00 לקראת שבת. תומס ארן: סימפוניה מס. 2 בפה מג'ור (הסינפונייטה מבורנמות/ק. מונטגומרי). היידן: קונצ'רטו ברה מג'ור לצ'לו ולתזמורת (וי-ירמה/התזמורת הקמרית האנגלית/ח. מ. גרסיה). יעקב גלבוע: טוקטה לפסנתר (שרה פוקסון-היימן). פורה: הסוויטה דולי אופ. 56 (אקדמית סנט-מרטין/נויל מרינר).
16.00 לבקשתכם. באך: קנטטה מס. 62. מוצרט: קונצ'רטו מס. 5 לכינור ותזמורת ק. 219. שופן: שלישייה אופ. 8. צ'ייקובסקי: פתיחה, פנטסיה — רומיאו ויוליה.
18.00 דור הזהב — אמנים גדולים בהקלטות היסטוריות. היידן: רביעיית מיתרים מס. 32, הצפור, אופ. 33 מס. 3. שומאן: חמישיית הפסנתר במי-במול מג'ור, אופ. 44. (עם ארתור שנבל — פסנתר). היידן: מנואט, מתוך רביעייה אופ. 64 מס. 3.
19.00 מוסיקה קאמרית. מוצרט: שלישיית פסנתר בדו מג'ור ק. 548. ברהמס: ששיית כלי-קשת בסי במול מג'ור אופ. 18.
20.05 מזמרת הארץ.
20.27 פינת השיר.
20.30 קונצרט ליל השבת.
23.00 ברק הברוק עם רסיסי רנסנס.

רשת א'
07.30 רדיו קל.
08.05 מצעד הפזמונים הים-תיכוני.
10.05 וסהר לבנו, לקט שירים ופיוטים
11.05 היום השישי, מגזין למסורת ופולקלור.
12.05 מערב ים-תיכוני.
13.00 חדשות ותוכניות באנגלית.
13.30 חדשות ותכניות בצרפתית.
14.05 בראש צעיר, מגזין לילדים ולבני נוער.
15.00 קבלת שבת — פרשת נשא.
16.05 שירים מבית אבא.
17.10 שירים עבריים.
18.05 מוסף רדיו לספרות.
18.05 זמר לשבת.
18.30 שידורים לעולם.
22.05 כי טוב הוסר: סיפורה של חמישיית קרינכה.
23.05 להיטים מטולטלים, להיטי הזמר המזרחי של כל הזמנים.

רשת ב'
07.00 הבקר הזה.
08.05 כל צבעי הקשת עם יוסי גרבר.
12.05 שריקת פתיחה, לקראת משחקי הכדורגל בשבת.
13.05 בחצי היום, חדשות ופזמונים.
14.05 לראות או לא לראות, יומן חדשות לתרבות ולאמנות.
15.05 בשמים לשבת, עם יהורם גאון.
16.05 עבר ושב, עם דוד מרגלית.
17.05 מאחורי הכותרות, מגזין לרדיו, לטלוויזיה ולעתונות.
18.05 הלילה החמישי, עם אלעזר

שטורם, פרקים נבחרים מהשבועון הרדיופוני.
19.05 הטור השבועי.
20.05 השושנה פורחת, רומנסות, שירים ופיוטים ממורשת יהדות ספרד.
22.05 הבה נצא במחול, ריקודי-עם.
23.05 בין שישי לשבת. שיחה בשניים בין יצחק לבני לבין דן לאור.
00.10 שיר אינו רק מנגינה, שירים עבריים בנושא אחד.

גלי-צה"ל
06.05 אוניברסיטה משודרת. מדע הנגיפים בעידן האיידס, מחלת השפעת ומגיפת השפעת. מרצה: פרופ' יחיאל בקר.
06.30 פותחים עין.
07.07 תוספת בוקר, צביקה שפירא ועיתוני סוף השבוע.
08.00 בוקר טוב ישראל.
09.05 בילוי נעים, עם מולי שפירא.
11.05 קולה של אמא, עם א. אנסקי.
12.05 סנדלים עם דורי בן-זאב.
14.05 עוד לא שבת, עם שלמה ארצי.
15.05 הדרן עם שלום חנוך בהופעה באמפיתאטרון קיסריה (ש"ח).
16.55 אלף פנים, סיפור קצר עם דן שביט.
17.05 עם יהודים בפרנקפורט (חלק ב'). (ראה הפניה).
18.05 שעה תמימה — עם י. רועה.
19.05 מראה מקום, תכניתה של שרה דורון עם השחקן עודד תאומי שבחר לחזור לגן הוואי מתחת לגשר הירקון בת"א המקום בו נרצח אביו לפני כ-40 שנה.
20.05 לא על הלוף לבדו. מוסיקה ומשחקי רדיו.
22.05 עשן בעיניך, שעתיים של מוסיקה עם גדי לבנה.
00.05 שעתיים של שירים.
02.00 לא רוצים לישון.
03.00 צלילי בוקר, שירים עבריים.

רשת ג'
06.04 יום שישי חור.
08.05 משהו משהו, עם מיכל שמואלי.
10.05 אגן הים התיכון.
12.05 להיות שם, שעה אחת, שפה אחת.
13.05 צפיחית בדבש, עם דן כנר.
15.05 למנות ערב, שירים עבריים.
17.05 כאן, שם ובכל מקום.
19.05 זמר שכוה, שירים עבריים.
20.05 צליליל שבת, עם לאה ליאור.
22.05 טיול לילי שירים עבריים.
23.05 איזה לילה עם איתן נור.

עודד תאומי, ב„גן הוואי" ב„מראה מקום" (גל"צ 19.05)

„עם יהודים בפרנקפורט". (חלק ב') „בצל היער השחור". פרק זה עומד על ראשית מערכת הקשרים שבין יהדות פרנקפורט וישראל. עד כמה היא ממלאת תפקיד בהווה [illegible] הם שבים [illegible] גרמניה, גם לאחר [illegible] מעניינת בישראל. ההוויה שבתוכה הם ממשיכים לחיות עוברת תמורות. הן מדאיגות חלק מאנשי הקהילה. לכל אחד, מתברר כן אדום, שמרגישו אני קם ועוזב את גרמניה. אך לפי שעה כוונת הרוב לחזק את הישות היהודית בצל היער השחור.
גל"צ שעה — 17.00

„מראה מקום". השחקן עודד תאומי בחר לחזור ל„גן הוואי", מתחת לגשר הירקון בת"א, מקום שבו נרצח אביו במהלך התקפה של כנופיות ערבים כשהיה הוא ילד בן 10. עודד תאומי נמנע מלהתקרב למקום במהלך 40 השנים שחלפו מאז ושחזור המאורע הטראגי שלו מלווה בסיפור הרקע להתקפת הכנופיה בצד תיאור העולם הקסום של הירקון באותם ימים.
גל"צ שעה — 19.05

„בין שישי לשבת". שיחה בשניים בין יצחק לבני לדן לאור על טלוויזיה וספרות, [illegible]
רשת ב' שעה — 23.05

שבת רדיו

28.5.1988

קול המוסיקה

07.11 שחרית לשבת. אלביניוני: קונצ'רטו לשתי חצוצרות ותזמורת.
09.00 למי סידורה — להפתיסול.
10.00 קונצרט השבת מהקלטות התזמורת הסימפונית ים רשה"ש. מנצח: גארי ברתיני. סולן: בוריס לבקין. מרק קופיטמן: קול הזכרונות (סולנית: גילה בשארי). מקס ברוך: קונצ'רטו כפול מינור לכינור ותזמרות אופ' 26. מאהלר: סימפוניה מס. 4 (סופרן: מיכל שמיר). דביוסי: שלושה פרלודים מתוך הספר הראשון (אריה ורדי).
11.57 פינת השיר משירי משה לייב הלפרין.
12.00 במחיצת אמן: החלילן ז'אן־פייר רמפל.
13.05 קונצרט לצהרי השבת רספיגי. חגיגות רומא. הייגן: קונצ'רטו ברו מג'ור לאבוב ותזמורת. מנדלסון: סימפוניה מס. 12 לכלי־קשת. ברהמס: שלישייה אופ. 8 לפסנתר, כינור וצ'לו. פרוקופייב. לויטננט קיזה.
15.00 אינטרלודים.
16.00 יוהנס ברהמס — דיוקנו של יוצר פרק שביעי: ציר האמבורג־וינה.
17.00 פגוש את האמן הישראלי — נטשה טרסון: פסנתר, הינדמית. סונטה מס. 3. שוברט: סונטה בלה מינור אופ. 42.
18.00 רדיו דרמה. שניים סינים עם מצצה של זמן מאת: ואנג צ'יפן וצ'ון רונג. תרגום: רני רווה. עיבוד: בימוי: יואל זילברג.
19.05 קונצרט ערבית של מוצ"ש.
20.30 פסטיבל ישראל ירושלים הסונטות האחרונות של בטהובן:

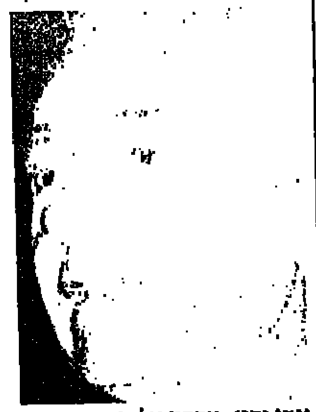
יוסי ידין, מספר על אביו פרופ' סוקניק (רשת ב' 13.05)

מס. 28 בלה מג'ור אופ. 101. מס. 29 בסי במול מג'ור (האמקלאוויר) אופ. 106. מס. 30 במי מג'ור אופ. 109. מס. 31 בלה במול מג'ור אופ. 110. מס. 32 בדו מינור אופ. 111 (הסולנים: אסתרית בלצן/ויקטור דרביאנקו/אלכסנדר וולקוב/ יונתן זק/עמנואל קרסובסקי).

רשת א'

09.05 עולם המדע.
09.30 דעת־קול, תיבת דואר בעניני מדע.
10.05 מילים שמנסות לגעת. ספרות ילדים ונוער 1948־1988 תמונת מצב.
11.05 מושגים: מושגים על אינטואיציה עם הרוח ישכר. משתתפים: ד"ר יורם ירון, ד"ר זוהר ניימן ופרופ' אפרים טישביון (ש"ח).
12.05 מישהו תעדהו לקט מגזינים.
13.00 חדשות ותכנית באנגלית.
13.30 חדשות ותכנית בצרפתית.
14.06 בראש צעיר, מגזין. שירים וברכות כבקשתכם בשידור חי.
15.05 שבת אחים: ככפיפה אחת עם הזמרת שרה בניצבי.
16.00 רדיודרמה — פאולה. מאת עירן שריס. עיבוד ובימוי: עדנה שבטי. משתתפים: יעל עמית, מוסקו אלקלעי, אלברט כהן, הלל נאמן, רבקה ניימן, חיה רינזר (ש"ח).
17.10 סימפוזיון [illegible] מאת אורציון ישי. מגיש: יוסי בנאי.
17.40 שירים עבריים.
18.00 [illegible] בשעה קלה, עם יצחק נוי.
19.05 אנתולוגיה קטנה לשירה.
19.30 שידורים לעולים.
22.10 [illegible]
23.05 [illegible] עם רחל חלפי.

רשת ב'

07.00 [illegible]
08.05 [illegible]

09.05 שאלה של טעם, עם חיים קינן.
09.55 עוריה אלון מספר על נוף הארץ.
10.05 יומן השבוע.
11.05 שעת לצון תכנית בידור בהנחיית דודו דוטן.
12.05 השנה שהיתה מסע אל שנת 1974. קולות, צלילים, כותרות וספורים.
13.05 בן־בית עם השחקן יוסי ידין, על בית אביו הארכיאולוג פרופ' סוקניק.
14.06 סקירת שבועונים מן העולם.
14.11 ארץ חמדת.
15.05 הבו זמר, שירים עבריים.
16.05 לילות מוסקבה, שירים רוסיים.
17.05 שירים ושערים, דיווחים על השערים שיובקעו במשחקי הליגה הלאומית בכדורגל ופזמונים.
18.30 ממגרש הספורט.
19.05 הקול קולנוע.
20.05 כוכב הערב. עם ג'ניס איאן.
21.05 סיפורי התחלות, עם יהודית הנדל — תכנית ראשונה (ש"ח).
22.05 יומן השבוע (ש"ח).
23.05 עם פרופ' שושנה בירן, מנהלת המכון האונקולוגי ע"ש שרת בהדסה ירושלים (ש"ח).
00.10 הוי ארצי מולדתי, שירים עבריים.

גלי צה"ל

07.05 יופי של שירים.
08.05 מעל ומתחת לשמיכה.
18.05 שישבת. תוכנית סוף השבוע של גלי־צה"ל עם מבזקי חדשות דווחי ספורט. עדכוני תנועה ומוסיקה.
20.05 קלאסי כאן — מגאזין על הנעשה בארץ במוסיקה קלאסית והפעם תז' סימפונית חיפה בניצוחו של סטנלי ספרבר. הסולנים: אפרת לברי (נבל) וזוגאס דואיס (פסנתר).
21.00 מבט לחדשות.
21.30 לילה לא שקט.
22.05 מכורות מסורת.
23.05 עושים מרינה. דודו דיין.
02.00 לא רוצים לישון.
05.00 צלילי בוקר.

שידורי צה"ל 1

09.05 מקהלה עליזה, שירים וסיפורים לילדים.
10.05 טעם של פעם, עם אורלי יניב.
11.05 כמצב הנוכחי.
12.05 הדרך, מחוה לברכט. קטעים מערב פומבי שנערך בתאטרון הבימה וכו מגישים מיטב שחקני התאטרון קטעים ממחזותיו, שיריו ופתגמיו של ברטולד ברכט (ש"ח).
13.05 שאלות אישיות, יעקב אגמון משוחח עם המשורר אריה סיון.
14.05 הכל זורם.
16.05 סינמה שבת עם גיא פינס.
17.05 ניצנים. על קיבוץ ניצנים.

שידורי צה"ל 2

09.05 משירי להקות צבאיות.
10.05 משירי צביקה פיק.
12.05 הדרך מחווה לברטולד ברכט.
13.05 להיט לתיאבון.
14.05 יומי של שירים.
16.05 באים מאהבה, שירי אהבה.

רשת ג'

07.09 צלילים למזכרת, שירי העבר.
08.05 גוונים, פזמונים ישראליים.
10.05 על בטוח, להיטי כל הזמנים.
12.05 להיטים להוטים.
14.06 כוכבים.
15.05 אתם זוכרים את השירים.
17.05 שיר בין־ערביים.
19.05 זמר שכזה, שירים עבריים.
20.05 פזמונהמן עם דן עומרי.
22.05 טיול לילי, שירים עבריים.
23.05 רדיוטק, עם נעם גיל־אור.

„רדיודרמה: „מר אולדי". מתנדבת [illegible] נכנסת [illegible] החברים [illegible]. מעגל הלחצים המופעלים עליה מביא לבסוף [illegible]. רשת א' שעה — 16.00

„רדיודרמה [illegible] רשת [illegible] שעה — 18.00

ראשון רדיו

29.5.1988

קול המוסיקה

06.02 צלילי בוקר.
07.09 בהאונה נינוחה: לקלר: סונטה בדו מג'ור לחליל קונטינואו: היידן: סונטה לפסנתר מס. 62: קלקברנר: חמישייה גדולה לפסנתר קלרנית. קרן, צ'לו ופסנתר: קרל מאטיס: קטע קונצרטי לקרן ותז: שוברט: סימפוניה מס. 8.
09.00 קונצרט בוקר: רספיגי: ארג'ו ווריאציות לצ'לו ותז: סזאר פרנק: פסיכה פואמה סימפונית לתזמורת ומקהלה: גריג: קונצ'רטו בלה מינור לפסנתר ותז: מנדלסון: רביעיית כלי־קשת במי במול מג'ור: ראבל שלישייה בלה מינור לכנור, צ'לו ופסנתר: בריטן: מדריך לתזמורת לבני הנעורים.
11.57 פינת השיר, משירי רבי שלמה אבן־גבירול.
12.00 אמנים באולפן, מלודי גרוס: חליל, כרס ברמן: פסנתר יצירות מאת: גובר, וינצ'י, מוצרט, איבר, ביזה, מסיאן. בטהובן: סונטה מס. 5 ברה מג'ור, אופוס 102/2 (נינה פלייר: צ'לו, אלן שטרנפלד: פסנתר).
13.05 בהאונה נינוחה: פאיזילו: קונצ'רטו בדו מג'ור למנדולינה, כלי־קשת וצ'מבלו: מוצרט: סרנדה מס. 11 במי במול מג'ור לכלי נשיפה: הוגו וולף: סרנדה איטלקית: ליסט: העבוד ל„מות מאהבה" של ואגנר לפסנתר: צ'ייקובסקי: פתיחה לפנטסיה

דני סנדרסון, „כוכב הערב" (גל"צ 1, 20.05)

„רומאו ויוליה": סטרווינסקי: צפור האש.
15.00 מוסיקה כאן ועכשיו. תוכנית ראשונה מתוך קונצרט של אנסמבל 13, וזולפגנג רים מגרמניה.
16.00 מוסיקה ליום ראשון, הנדל: לאורטה. פוארי: ורדי: רקויאם.
18.00 למי סידורה לה פה סול" (ש"ח).
19.00 מוסיקה קלאסית קלה.
20.05 אינטרלוד.
20.27 פינת השיר.
20.30 פסטיבל ישראל ירושלים, שידור חי. רביעיית כרמינה (שוויץ): היידן: רביעייה בדו מג'ור, אופ. 74 מס. 1; ראבל: רביעייה בפה מג'ור; שוברט: רביעייה ברה מינור המוות והעלמה.
23.00 מחזורי יצירות, הקונצ'רטי גרוסו של קורלי וג'מיניאני והיצירות לכלי סולו של טרטיני.

רשת א'

07.30 הדיוקל'.
08.05 חגה, עם בני הגרל.
09.05 טלרדיו, שירות מידע למאזינים.
10.05 פניני בוקר, מגיש: גדעון הוד.
11.05 ירוק ירוק, מבחר שירים עבריים.
12.05 מעורב ים־תיכוני.
13.00 חדשות ותכניות באנגלית.
13.30 חדשות ותכניות בצרפתית.
14.06 בראש צעיר, מגזין יומי לילדים ולבני נוער.
15.30 האוניברסיטה הפתוחה, שקספיר. כבו. תקשתה אמנות ודעות במחזות שקספיר, [illegible] ד"ר אברהם עוז.
16.05 [illegible], מגזין בוקר.
17.10 צבעי הקשת: [illegible]
18.06 מנחת ערב.
19.05 סיכום המשנה היומית.
19.30 שידורים לעולים.
22.05 תפוח ועץ, תוכנית על הקשר בין הורים לילדיהם עורכת ומנחה: רבקה מיכאלי עם ד"ר עמירם רביב, פסיכולוג חינוכי־קליני וגליה רבינוביץ, פסיכולוגית התפתחותית: סקרנות ומודעות מינית אצל ילדים בגיל הרך.

רשת ב'

07.00 הבוקר הזה.
08.05 עושים עניין.
09.05 ביקור בית, עם רבקה מיכאלי.
10.05 כל צבעי הרשת עם יואב גינאי.
12.05 אלף־אלף בבית, עם חיים קינן.
13.05 בחצי היום, חדשות ופזמונים.
14.06 לראות או לא לראות, יומן חדשות לתרבות ולאמנות.
14.30 בת צחוק, הווי והומור.
15.05 שירים ושעורים.
16.05 יומן כלכלה.
17.05 רגעי קסם.
17.55 קראתי ספר, קוראים ממליצים.
18.06 בעין בוחנת, שאלות וסוגיות במחלוקת.
18.45 היום בספורט.
19.00 היום הזה.
19.35 עם ישראל, מוסף לענינים יהודיים בעולם.
20.05 שלום לבן דודי.
22.05 בינינו לבין עצמנו, שיחות עם מאזינים בשידור חי. מנחה: אלכס טלמור.
00.15 להאחז בחלום, שירים לסיומו של יום.

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת. מדע הנגיפים בעידן האיידס, מחלת הכלבת. מרצה: פרופ' יחיאל בקר.
06.30 פוקחים עין.
07.07 שבע אפס שבע, עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל.
09.05 א'לה בוקר, עם אלי ישראלי.
10.05 עשר, שירים עבריים.
11.05 נכון לעכשיו, עם רפי רשף.
13.05 דו רה, יומי.
13.55 40 לאחור, סיפור היום בתש"ח.
14.05 פגישה יומית, עם יצחק בן נר.
15.05 שירים לחג, עם ארז טל.
16.05 פסטיבל ישראל 88.
16.15 ארבע אחר הצהריים.
16.54 באופן מילולי, פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל.
18.05 שעה קלה על כלכלה.
18.45 חמש עשרה קטנות.
00.05 ציפורי לילה משוחחות.
02.00 לא רוצים לישון.
05.00 צלילי בוקר.

שידורי צה"ל 1

19.05 רדיו ספורט.
19.57 הודעות לחיילים.
20.05 כוכב הערב, דני סנדרסון.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת מדע הנגיפים בעידן האיידס, מחלת הכלבת. מרצה: פרופ' יחיאל בקר.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק.
23.05 עשרים וארבע היום שהיה.
23.55 שיחת חצות, עם פרופ' רות כך־ישראל, סגנית דיקן הפקולטה למשפטים באונ' ת"א.

שידורי צה"ל 2

19.05 שליפה מהמותן.
20.05 צר"ש עם אברי גלעד.
21.57 הודעות לחיילים.
22.05 הפסקת עשר, עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה עם דני קרפל.

רשת ג'

06.04 בחורה לאושר.
07.07 שיר בבוקר בבוקר.
09.05 גימלים עם מיכל שמואלי.
10.05 דברים טובים.
11.05 שבעים מי יודע.
12.05 אהבה יומיומית.
13.05 רק בימי חול עם מנחם פרי.
14.06 לי ולך, שיר וברכה.
15.05 חדש, חריש ומחודש.
16.05 הצגה יומית, עם יקיר אביב.
18.06 מצעד הפזמונים הלועזיים.
21.05 [illegible], עם מיכל שמואלי.
23.05 הלילה הוא שירים.

שני רדיו

30.5.1988

קול המוסיקה

06.02 צלילי בוקר.
07.09 בהאונה נינוחה: 1. דיטרסדורף: סימפוניה „הצלתה של אנדרומדה בידי פראוס" (התז. הקמרית של מיינץ/ג. קרן): 2. באך: קונצ'רטו בלה מג'ור לפסנתר ותזמורת (ג. גולד עם התז. קולומביה/ו. גולשמן): 3. פגניני: שלישייה ברה מג'ור לויולה, גיטרה וצ'לו (ס. פסאג'/ו. ברנר/ג. דונדררא): 4. ובר: קונצ'רטינו במי מינור לקרן ותזמורת (ה. בורג/תז. רדיו צרפת/פ. לוצנו): 5. מוצרט: סימפוניה מס. 41 „יופיטר" (התז. הקמרית האנגלית/ג'. טייט).
09.00 קונצרט בוקר: 1. יאן קססיר: סימפוניה אופ. 60 לתזמורת כלי נשיפה (אנסמבל פיליפ ג'ונס): 2. ברוך: פנטסיה סקוטית (צ'. ל. לין / התז. הסימפ. של שיקאגו/ל. זלטקין): 3. גריג: סונטה בלה מינור לצ'לו ולפסנתר (ק. שטארק/ר. רקחה): 4. הלבורסן: סוויטה דרמטית (תז. שרות השדור הנורבגי/א. ברגא): 5. צ'רלס אייבז: שלישייה לכנור, צ'לו ופסנתר (שלישיית בוזאר): 6. ברטוק: קונצ'רטו לתזמורת (התז. הסימפ. של שיקאגו/סר ג'. שולטי).
11.57 פינת השיר, משירי רבי שלמה אבן גבירול.
12.00 מן הסרטיה, בנימין אורן: פסנתר: מוצרט: סונטה ברה מג'ור ק. 284: סן סנס: סונטה לצ'לו ופסנתר, אופ. 32 (עם ר. אלדולסקו): ליסט: פנטסיה על „לוקרציה בורג'ה" של דוניצטי.

אורלי יניב, בתכנית „מגישה יומית" (גל"צ 14.05)

13.05 בהאונה נינוחה: הומל: ארג'ו, ווריאציות ורונדו על השיר „מינקה היפה" לחליל, צ'לו ופסנתר: גריג: מחולות נורבגים אופ. 35: ססיל שמינאד: שלישייה מס. 1 במול מינור, אופ. 11: ויניאבסקי: קונצ'רטו מס. 2 לכנור ותז. ברה מינור: גונו: סימפוניה מס. 1 ברה מג'ור.
15.00 הסכרה מוסיקלית, רביעיות היידן של מוצרט: רביעייה ברה מינור.
16.00 מאולמי הקונצרטים שלנו, ברליוז: רקויאם. התזמורת הפילהרמונית הישראלית. מנצח: גארי ברתיני סטיוארט בורוז: טנור/מקה. רדיו מערב גרמניה קלן, המקהלה הלאומית „רינת", ומקהלת הקבה"א.
18.00 רגש על הביצוע.
19.00 בין חברים.
20.05 אינטרלוד.
20.27 פינת השיר.
20.30 מאולמי הקונצרטים בעולם. התזמורת הקאמרית של וירטמברג/יורג פרבר: היידן: סימפוניה מס. 87; מוצרט: קונצ'רטו לכנור בסול מג'ור, ק. 216; מוצרט: קונצ'רטו לכינור בלה מג'ור, ק. 219; [illegible] סוויטה מס. 3 [illegible] עתיקים.
23.00 מחזורי יצירות, הקונצ'רטי גרוסו של קורלי וג'מיניאני והיצירות לכלי סולו של טרטיני.

רשת א'

07.30 רדיו קל.
08.05 חגה, עם בני הגרל.
09.05 טלרדיו, שירות מידע למאזינים.
10.05 פניני בוקר, מגיש: גדעון הוד.
11.05 ירוק ירוק, שירים עבריים.
12.05 מעורב ים־תיכוני.
13.00 חדשות ותוכניות באנגלית.
13.30 חדשות ותוכניות בצרפתית.
14.06 בראש צעיר, מגזין יומי לילדים ולבני נוער.
15.30 האוניברסיטה הפתוחה, מבוא למוסיקה ולדרכי האזנה בהדרכת נועם שריף: באך והעוגב.
16.05 גיל הביניים.
17.10 צבעי הקשת: שירי עמים.
18.06 מנחת ערב.
19.05 סיכום המשנה היומית.
19.30 שידורים לעולים.
22.05 לכל אדם כוכב, עם האסטרולוג אילן פקר.

רשת ב'

07.00 הבוקר הזה.
08.05 עושים עניין.
09.05 ביקור בית — עם ר. מיכאלי.
10.05 כל צבעי הרשת עם ע. רוטמן.
12.05 אלף־אלף בבית, עם חיים קינן.
13.05 בחצי היום, חדשות ופזמונים.
14.06 לראות או לא לראות, יומן חדשות לתרבות ולאמנות.
14.30 בת צחוק, הווי והומור.
15.05 שירים ושעורים.
16.05 יומן כלכלה.
17.05 רגעי קסם.
17.55 קראתי ספר, קוראים ממליצים.
18.06 שעה חופשית, מגזין שבועי לעניני חינוך.
18.45 היום בספורט.
19.00 היום הזה.
19.35 דין ודברים, מגזין לעניני חוק ומשפט.
20.05 סולם הזמירות, מצעד הפזמונים המסורתיים.
22.05 קפה ראשו, חידונים מגוונים בהשתתפות המאזינים עם ש. רוון.
00.15 ג'אז ועוד.

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת. האמנות הנוצרית בימי הביניים, בזיליקה ורוטונציה מרצה: פרופ' נורית כנען־קידר.
06.30 פוקחים עין.
07.07 שבע אפס שבע, עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל.
09.05 אילה בוקר, עם אלי ישראלי.
10.05 עשר, שירים עבריים.
11.05 נכון לעכשיו, עם רפי רשף.
13.05 דו רה יומי.
13.55 40 לאחור, סיפור היום בתש"ח.
14.05 פגישה יומית, עם אורלי יניב.
15.05 שירים לחג, עם ארז טל.
16.05 פסטיבל ישראל 88.
16.15 ארבע אחר הצהריים.
16.54 כאופן מילולי, פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל.
18.05 ראיון מיוחד. נחמן שי משוחח עם תא"ל הרצל בודינגר מחיל האויר.
18.45 משהו עולמי, מגאזין לענייני חוץ.
00.05 ציפורי לילה, עם יאיר לפיד.
02.00 לא רוצים לישון.
05.00 צלילי בוקר.

שידורי צה"ל 1

19.05 שירים מכאן, שירים עבריים.
19.57 הודעות לחיילים.
20.05 כוכב בערב, אבי טולדנו.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת. האמנות הנוצרית בימי הביניים, בזיליקה ורוטונציה מרצה: פרופ' נורית כנען־קידר.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק.
23.05 עשרים וארבע היום היה.
23.55 שיחת חצות, עם הגאולוג והסופר משה שפריר.

שידורי צה"ל 2

19.05 שליפה מהמותן.
21.57 הודעות לחיילים.
22.05 הפסקת עשר, עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה עם דני קרפל.

רשת ג'

06.04 בחורה לאושר.
07.07 שיר בבוקר בבוקר.
09.05 גימלים, עם מיכל שמואלי.
10.05 דברים טובים.
11.05 שבעים מי יודע.
12.05 אהבה יומיומית.
13.05 רק בימי חול, עם מנחם פרי.
14.06 לי ולך, שיר וברכה.
15.05 חדש, חריש ומחודש.
16.05 הצגה יומית, עם יקיר אביב.
18.06 היה היו, עם [illegible]
20.05 סימני דרך.
21.05 קצת אחרת, עם אורלי [illegible]
23.05 הלילה הוא שירים.

שלישי רדיו

31.5.1988

קול המוסיקה

06.02 צלילי בוקר.
07.09 בהאונה נינוחה. היידן: קסציון בדו מג'ור. בטהובן: קונצ'רטו במי במול מג'ור לפסנתר ותזמורת. מנדלסון: הפתיחה מערת פינגל. שומאן: אנדנטה ווריאציות לשני פסנתרים, שני צ'לי וקרן. שוברט: 2 קטעים מתוך קלודין מווילה בלה. ברהמס: קונצ'רטו כפול בלה מינור לכנור, צ'לו ותז.
09.00 קונצרט בוקר. צ'ייקובסקי: המוסיקה למחזה דימיטרי המתחזה. דבוז'ק: בגטלות לכלי־קשת והרמוניום. סרסנס: קרנבל החיות. דביוסי: 2 תרועות מתוך סן סבסטיאן. רימסקי־קורסקוב: קונצ'רטו בדו דיאז מינור לפסנתר ותז. גלינקה: פנטסיה של 2 שירי עם רוסיים. גונו: סימפוניה זעירה לכלי־נשיפה. מוצרט: אנדנטה בדו מג'ור לחליל ותז. היידן: רביעייה לכלייקשת אופ. 76 מס. 1. באך: קונצ'רטו ברנדנבורגי מס. 1.
11.57 פינת השיר. משירי רבי שלמה אבן גבירול.
12.00 מן הסרטיה: סטפאנו גרונדונה: גיטרה. באך: סוויטה במי מינור. ג'וליאני: רוסיניאנה אופ. 119. וולטון: 5 בגטלות לגיטרה. גרנדוס: המאהב של גויא.
13.05 בהאונה נינוחה. טובין: מחולות אסטוניים. רימסקי קורסקוב: קפריצ'ו ספרדי. קרושינסקי: סוויטה. בורודין: בערבות אסיה המרכזית. לאלו: רפסודיה ספרדית אופ. 21. דבוז'ק: 2 רפסודיות סלאביות. קופלנד: אל סלון מקסיקו.

חוה יוסף, בתכנית „מועדון שעון הזהב" (א' 14.05)

15.00 מוסיקה צעירה.
16.00 מאולמי הקונצרטים בעולם. קסלה גיטריאנה מדרורן. מיצירות: הסלה, קריגר, גבריאל, שיץ, ביבר, ויולארי, לוטי וזטלמן.
17.30 קולות פרוקנציונה אנטיקווה, בהדרכת מרק בראון.
18.01 ממרף התקליטייה.
19.00 פניני אופרה. אריות מאת: דוניצטי, ורדי, ג'ורדאנו; פוצ'יני, צ'יליאה וגונו. (לוצ'יאנו פבארוטי/ ראינה קבאיואנסקה/ פירו קפוצ'ילי ועוד). פרקי מקהלה מאת ורדי, גונו ופוצ'יני.
20.05 אינטרלוד.
20.27 פינת השיר.
20.30 קונצרט בסדרה קלסיקל שידור ישיר. עם התזמורת הסימפונית ירושלים. רשות השידור מלחין ומנצח: דב זלצר. סטמפניו, אגדה סימפונית עליפי שלום עליכם לכינור, כנור ותזמורת. (כינור: [illegible] סגל כנור: יצחק מרקוביצקי), אנתולוגיה קטנה לשירה. שירים מתוך מחזות־זמר, סרטים ושירי ארץ־ישראל היפה. סולן: מייק בורשטיין.
23.00 מחזורי יצירות. הקונצ'רטו גרוסו של קורלי וג'מיניאני היצירות לכלי סולו של טרטיני.

רשת א'

07.30 רדיו קל.
08.05 חגה, עם בני הגרל.
09.05 טלרדיו, שירות מידע למאזינים.
10.05 פניני בוקר, מגיש גדעון הוד.
11.05 ירוק ירוק, שירים עבריים.
12.05 מעורב ים־תיכוני.
13.00 חדשות באנגלית.
13.30 חדשות בצרפתית.
14.06 בראש צעיר, מגזין יומי לילדים ולבני נוער.
15.30 האוניברסיטה הפתוחה, מבוא למוסיקה ולדרכי האזנה בהדרכת נועם שריף: מוצארט.
16.05 מועדון שעון הזהב, מעולמו של האדם המבוגר.
17.10 צבעי הקשת: שירים ממזרח אירופה.
18.06 מנחת ערב.
19.05 סיכום המשנה היומית.
19.30 שידורים לעולים.
22.05 שנינו יחד וכל אחד לחוד, עורך ומנחה: יובב כץ: ליקויים בפריון בצוות: פרופ' אליהו כספי, מנהל המחלקה לנשים בבי"ח אסף הרופא וד"ר רפאל רון־אל, גניקולוג.

רשת ב'

07.00 הבוקר הזה.
08.05 עושים עניין.
09.05 ביקור בית, עם רבקה מיכאלי.
10.05 כל צבעי הרשת עם יואב גינאי.
12.05 אלף־אלף בבית, עם חיים קינן.
13.05 בחצי היום, חדשות ופזמונים.
14.06 לראות או לא לראות, יומן חדשות לתרבות ולאמנות.
15.05 שירים ושעורים.
16.05 יומן כלכלה.
17.05 רגעי קסם.
17.55 קראתי ספר, קוראים ממליצים.
18.06 אצבע על הדופק, שבועון בעניני בריאות ורפואה.
18.45 היום בספורט.
14.00 היום הזה.
19.35 שירים עבריים.
20.05 פרקי חזנות כבקשתך.
22.05 שוטטות, עם דני אלדר.
00.15 להאחז בחלום, שירים לסיומו של יום.

גלי־צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת. מבוא לתולדות המתמטיקה (חלק ב') גיאומטריה אנליטית. מרצה: פרופ' שבתאי אונגורו.
06.30 פוקחים עין.
07.07 שבע אפס שבע, עם איתן ליפשיץ.
08.00 בוקר טוב ישראל.
09.05 אילה בוקר, עם אלי ישראלי.
10.05 עשר, שירים עבריים.
11.05 נכון לעכשיו, עם רפי רשף.
13.05 דו רה יומי.
13.55 40 לאחור, סיפור היום בתש"ח.
14.05 פגישה יומית, עם מרדכי ציפורי.
15.05 שירים לחג, עם ארז טל.
16.05 פסטיבל ישראל 88.
16.15 ממחתרת לצבא. תוכנית מיוחדת לציון הצטרפות האצ"ל לצה"ל.
16.54 באופן מילולי, פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל.
18.05 שעה קלה על כלכלה.
18.45 חמש עשרה קטנות.
00.05 ציפורי לילה, עם אביהו מרינה.
02.00 לא רוצים לישון.
05.00 צלילי בוקר.

שידורי צה"ל 1

19.05 ראיון מיוחד. נחמן שי משוחח עם תא"ל הרצל בודינגר מחיל האוויר (ש"ח).
19.57 הודעות לחיילים.
20.05 כוכב הערב, חוה אלברשטיין.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת. מבוא לתולדות המתמטיקה (חלק ב') גיאומטריה אנליטית. מרצה: פרופ' שבתאי אונגורו.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק.
23.05 עשרים וארבע היום שהיה.
23.55 שיחת חצות, עם המשורר אריה אורי.

שידורי צה"ל 2

19.05 שליפה מהמותן.
20.05 צר"ש עם אברי גלעד.
21.57 הודעות לחיילים.
22.05 הפסקת עשר, עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה, עם דני קרפל.

רשת ג'

06.04 בחורה לאושר.
07.07 שיר בבוקר בבוקר.
09.05 גימלים, עם מיכל שמואלי.
10.05 דברים טובים.
11.05 שבעים מי יודע.
12.05 אהבה יומיומית.
13.05 רק בימי חול, עם מנחם פרי.
14.06 לי ולך, שיר וברכה.
15.05 חדש, חריש ומחודש.
16.05 הצגה יומית, עם יקיר אביב.
18.06 מקום בצמרת עם מנחם פרי.
21.05 [illegible] עם דן עומרי.
23.05 [illegible] עם לאה ליאור.

רביעי רדיו

1.6.988

קול המוסיקה

06.02 „צלילי בוקר"
07.09 „בהאונה נינוחה" — באך: פנטסיה בדו מינור, בטהובן: רביעיית כלייקשת ברה מג'ור, אופ. 18 מס. 3, ברהמס: סימפוניה מס. 2, מוצרט: חמישייה ברו מג'ור לכלי קשת, ק. 515.
09.00 „קונצרט בוקר" — בטהובן: סונטת „קרויצר", מנדלסון: סימפוניה מס. 5 „הרפורמציה", ברהמס: שלישייה ברו מג'ור, אופ. 87 לפסנתר, כנור וצ'לו, צ'ייקובסקי: סימפונית „מנפרד" אופ. 58, ראבל: קונצ'רטו לפסנתר ותז. בסול.
11.57 „פינת השיר" — משירי רבי שלמה איבן גבירול.
12.00 „אמנים באולפן" — דרורית פלק: כינור, רחל קירשטיין־כהן: פסנתר — מוצרט: סונטה בסי במול מג'ור, ק. 454, מאסנה: „הרהורים", בלוך: „ניגון", אנגל: מחול, ויאניאבסקי: פולונז ברייאנט, אופוס 21, סרסאטה: נעימות צוועניות, אופוס 20.
13.05 „בהאונה נינוחה" — רוסיני: סונטה בדו מג'ור, רספיגי: הצפרים, בוקריני: רביעייה במי מינור, סטרווינסקי: סוויטה איטלקית, וולף: מתוך ספר השירים האיטלקיים, וולף: סרנדה איטלקית.
15.00 „מוסיקה וינה"
16.00 קונצרט — מהקלטות התזמורת הסימפונית ירושלים, רשה"ש, מנצח: יורי ארונוביץ', משה קילון: „תפילות", ליסט: סימפוניית „דנטה" ומקהלת נוה־

גלילה ריבנר, ב„מוסיקה אהובה עליכם" (מי 19.00)

שיר), שוברט (בעבוד ליסט): פנטסיית הנודד לשני פסנתרים ותזמורת (ברכה עדן ואלכסנדר תמיר), שוברט: רונדו לכנור ותזמורת (רומן טוטנברג), באך: סונטה מס' 1 בסול מינור לכנור סולו (רומן טוטנברג), פגניני: קפריס.
18.00 „שעה עם.."
19.00 „מוסיקה אהובה עליכם" — שופן: נוקטורן מס. 1 ואטיוד אופ. 10 מס. 4 (גלילה ריבנר: פסנתר), פגניני: סונטה על מיתר סול לכנור, בלקירב: קונצ'רטו נעורים בפה דיאז מינור לפסנתר ותז, ויניאבסקי: קונצ'רטו מס. 1 לכינור ותז.
20.05 „אינטרלוד".
20.27 „פינת השיר".
20.30 פסטיבל ישראל ירושלים, שידור חי מכנסיית הדורמיציון, מסתורי הקול הבולגרי מקהלת נשים מבולגריה בהדרכתו של דוראנקו מיכאילוב.
23.00 „מחזורי יצירות" — הקונצ'רטו גרוסו של קורלי וג'מיניאני והיצירות לכלי סולו של טרטיני.

רשת א'

07.30 „רדיו־קל".
08.05 „חגה" עם בני הגרל.
09.05 „טלרדיו" שירות מידע למאזינים.
10.05 „פניני בוקר", מגיש: גדעון הוד.
11.05 „ירוק ירוק" שירים עבריים.
12.05 „מעורב ים־תיכוני".
13.00 חדשות ותוכניות באנגלית.
13.30 חדשות ותוכניות בצרפתית.
14.06 „בראש צעיר" מגזין יומי לילדים ולבני נוער.
15.30 „האוניברסיטה הפתוחה" — „מדרשו של יוסף חיים ברנר" (משיר ראשון) פרופ' נורית גוברין ופרופ' יוסף גורני.
16.05 [illegible] — משתתפים: [illegible] ד"ר דוד גרין פסיכולוג, יוסי אבניר, מנהל מרכז גמילה ורחל בת־צבי, סופרת „בקרקעית" (ש"ח).
17.10 „צבעי הקשת".
18.06 „מנחת ערב".
19.05 סיכום המשנה היומית.
19.30 שידורים לעולים.
22.05 „חבר מאותו כוכב" — תוכנית היכרויות רדיופונית בשידור חי, עורכת ומנחה: מילכה למדן.

רשת ב'

07.00 „הבוקר הזה".
08.05 „עושים עניין".
09.05 „ביקור בית", עם רבקה מיכאלי.
10.05 „כל צבעי הרשת" עם יואב גינאי.
12.05 „אלף־אלף" ב„בית", עם חיים קינן.
13.05 „בחצי היום" חדשות ופזמונים.
14.06 „לראות או לא לראות", יומן חדשות לתרבות ולאמנות.
14.30 „בת צחוק", הווי והומור.
15.05 „שירים ושעורים".
16.05 „יומן כלכלה".
17.05 „רגע קסם".
17.55 „קראתי ספר" קוראים ממליצים.
18.06 „יש שאלות", עורך ומנחה: איתן אלמוג.
18.45 היום בספורט.
19.00 „היום הזה".
19.35 „מוסף לענייני צבא ובטחון".
20.05 „צמוקים ושקדים" מבחר שירים ביידיש.
22.05 „מחפשים את המטמון".
00.15 „ג'אז ועוד", עם לאה ליאור.

גלי־צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת — הרפובליקה השניה ומלחמת האזרחים בספרד, החוקה והחברה. מרצה: ד"ר יצחק אביב.
06.30 „פוקחים עין", החדשות הראשונות.
07.07 „שבע אפס שבע" עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל.
09.05 „אילה בוקר", עם אלי ישראלי
10.05 „עשר", שירים עבריים.
11.05 „נכון לעכשיו", עם רפי רשף.
13.05 „דו רה יומי".
13.55 „40 לאחור", סיפור היום בתש"ח.
14.05 „מגישה יומית" עם אורלי יניב.
15.05 „שירים לחג", עם ארז טל.
16.05 „פסטיבל ישראל 88".
16.15 ארבע אחרי הצהריים, שעה של שירי האצ"ל.
16.54 באופן מילולי פינתו של אבשלום קור.
17.00 „ערב טוב ישראל".
18.05 „יער משורר". מגאזין לענייני צבא ובטחון.
18.45 „מעבר לגבול", מגאזין לענייני ערבים.
00.05 ציפורי לילה עם משה בקר.
02.00 לא רוצים לישון.
05.00 צלילי בוקר.

שידורי צה"ל 1

19.05 שירים מכאן.
19.57 הודעות לחיילים.
20.05 „כוכב הערב", הבירדה הטבעית.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת, הרפובליקה השניה ומלחמת האזרחים בספרד, החוקה והחברה. מרצה: ד"ר יצחק אביב.
22.05 „על הדבש ועל הכיפאק".
23.05 „עשרים וארבע היום שהיה".
23.55 „שיחת חצות" עם ד"ר דינה גורן, עיתונאית ומרצה לתקשורת.

שידורי צה"ל 2

19.05 „שליפה מהמותן".
20.05 מצעד הפזמונים הלועזיים המחושב.
21.57 הודעות לחיילים.
22.05 „הפסקת עשר" עם מיכל ניב.
23.05 „קול הג'אז הזה" עם דני קרפל.

רשת ג'

06.04 „בחורה לאושר".
07.07 „שיר בבוקר בבוקר".
09.05 „גימלים" עם מיכל שמואלי.
10.05 „דברים טובים".
11.05 „שבעים מי יודע".
12.05 „אהבה יומיומית".
13.05 „רק בימי חול" עם מנחם פרי.
14.06 „לי ולך" שיר וברכה.
15.05 „חדש, חריש ומחודש".
16.05 „הצגה יומית" עם יקיר אביב.
18.06 „הצעקה האחרונה".
20.05 „בטוב באוזניכם" [illegible]
21.05 „צליל מכוון".
23.05 „הלילה הוא שירים".

חמישי רדיו

2.6.1988

קול המוסיקה

06.02 צלילי בוקר.
07.09 בהאונה נינוחה - באך: פרטיטה מס. 4 לצ'מבלו. היידן: סימפוניה מס. 6 „הבוקר": מוצרט: קונצ'רטו לאבוב בדו מג'ור, ק. 314: דבוז'ק: סימפוניה מס. 5 אופ. 76.
09.00 קונצרט בוקר — פונקיילי מחול השעות מתוך „לה ג'וקונדה": צ'ייקובסקי: קונצ'רטו לפסנתר מס. 2 אופוס 44, שפוהר. תשיעייה לכלי קשת וכלי נשיפה אופ. 31: ארנסקי. שלישייה מס. 1 ברה מינור אופ. 32: ראבל: בולרו: סטרווינסקי: „פטרושקה".
11.57 פינת השיר — משירי רבי שלמה איבן גבירול.
12.00 מן הסרטיה — שלישיית תל־אביב ורה וייצמן: כנור/מיכאל הרן: צ'לו/עמנואל קרסובסקי: פסנתר שומאן. שלישייה בפה מג'ור אופ. 80, פורה. שלישייה ברה מינור אופ. 120.
13.05 בהאונה נינוחה — 1. אלבינוני: קונצ'רטו מס. 2 ברה מינור לאבוב, תז. כלי קשת וקונטינואו (ה. הוליגר/להקת אימוזיצ'י). 2. ל. קוזלוף: קונצ'רטו ברה מג'ור לפסנתר ותזמורת (ס. בלומנטל/ התז. הקמרית החדשה של פראג/ א. זרה). 3. ריינקה: סונטת „אונדין" לחליל ופסנתר (י. בייקר/ וא. וולצ'ילו). 4. שוברט: רונדו בלה מג'ור לכנור ותז. כלי קשת (ג. קרמר/ קשתני התז. הסימפ. הלונדונית/א. צ'קארוב) 5. סמטנה: „מחיי" רביעיה במי מינור בעבור ג', סל לתזמורות (התז. הסימפ. הלונדונית/ג'. שיימונס).
15.00 מפגשים מוסיקליים ריווחים,

חנן יובל, „כוכב הערב" (גל"צ 1, 20.05)

ראיונות, סקירות.
16.00 אתנחתא — (ש"ח) אלן שטרנפלד: פסנתר באך־סמרוף. פוגה בסול מינור, דושק: סונטה מס. 13 בלה במול מג'ור, אופ' 70 „שיבה לפריס" י. טל: „אס" פולנק: סויטה צרפתית, גרשווין: 8 שירים מוצרט־אטלינגר: סונטה כנסייתית מס. 17, ק. 336 (א. ארנרך/ת. לב).
17.30 קשת של צלילים מיצירות: ויואלדי, מוצרט וכרוביני.
18.00 אנתולוגיה בצלילי מוסיקה כלית סולנית באיטליה של ראשית המאה ה־18.
19.00 מוסיקה קלאסית קלה.
20.05 אינטרלוד.
20.27 פינת השיר.
20.30 אופרה.
23.00 דור הזהב אמנים גדולים בהקלטות היסטוריות רביעיית „פרו־ארטה" (תכנית חמישית) — היידן: רביעיית מיתרים מס. 32, „הצפור", אופ. 33 מס. 3; שומאן: חמישיית הפסנתר, במי־במול מג'ור, אופ. 44 (עם ארתור שנבל — פסנתר). היידן: מנואט, מתוך רביעייה, אופ. 64 מס. 3.

רשת א'

07.30 רדיו־קל.
08.05 חגה עם בני הגרל.
09.05 טלרדיו שירות מידע למאזינים.
10.05 פניני בוקר מגיש: גדעון הוד.
11.05 ירוק ירוק שירים עבריים.
12.05 מעורב ים־תיכוני.
13.00 חדשות ותוכניות באנגלית.
13.30 חדשות ותוכניות בצרפתית.
14.06 בראש צעיר מגזין יומי לילדים ולבני נוער.
15.30 האוניברסיטה הפתוחה — „מעבר מהרומן של המאה הי"ט לרומן של המאה הכ': „המשפט" — פרופ' שמעון זנדבנק.
16.05 ארץ לא נודעת.
17.10 צבעי הקשת „שירי עדות".
18.06 מנחת ערב.
19.05 סיכום המשנה היומית.
19.30 שידורים לעולים.
22.05 יש לי חלום עורך ומנחה: יובב כץ.

רשת ב'

07.00 הבוקר הזה.
08.05 עושים עניין.
09.05 ביקור בית עם רבקה מיכאלי.
10.05 כל צבעי הרשת עם עמיקם רוטמן.
12.05 אלף־אלף בבית עם חיים קינן.
13.05 בחצי היום חדשות ופזמונים.
14.06 לראות או לא לראות יומן חדשות לתרבות ולאמנות.
14.30 בת צחוק הווי והומור.
15.05 שירים ושעורים.
16.05 יומן כלכלה.
17.05 רגעי קסם.
17.55 קראת ספר קוראים ממליצים.
18.06 זרקור עורך ומנחה: יצחק גולן.
18.45 היום בספורט.
19.00 היום הזה.
20.05 שורשים שבועון לעניני פולקלור ועדות.
22.05 הלילה החמישי עם אלעזר שטורם.
00.15 להאחז בחלום שירים לסיומו של יום.

גלי צה"ל

06.05 אוניברסיטה משודרת על חמישה ספרי אמונה אברהם ואיוב. מרצה: פרופ' ישעיהו לייבוביץ.
06.30 פוקחים עין החדשות הראשונות.
07.07 בוקר טוב ישראל.
09.05 א'לה בוקר עם אלי ישראלי.
10.05 עשר שירים עבריים.
11.05 נכון לעכשיו עם רפי רשף.
13.05 דו רה יומי.
13.55 40 לאחור סיפור היום בתש"ח.
15.05 ממטולה עד הנגב עם לוחמי חט' „יפתח" בתש"ח, בשידור חי.
17.00 ערב טוב ישראל.
18.05 שעה קלה על כלכלה.
18.45 חמש עשרה קטנות.
00.05 ציפורי לילה אבי קורן מארח את הגיטריסט הספרדי פאקו דה־לוסיה. תכנית מיוחדת לפסטיבל ישראל.
02.00 לא רוצים לישון.
05.00 צלילי בוקר.

שידורי צה"ל 1

19.05 יער משורר. מגאזין לענייני צבא ובטחון.
19.57 הודעות לחיילים
20.05 כוכב הערב חנן יובל.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת. על חמישה ספרי אמונה אברהם ואיוב. מרצה: פרופ' ישעיהו לייבוביץ.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק.
23.05 עשרים וארבע היום שהיה.
23.55 שיחת חצות עם הארכאולוגית אורנה הס.

שידורי צה"ל 2

19.05 שליפה מהמותן.
20.05 צר"ש עם אברי גלעד.
21.57 הודעות לחיילים.
22.05 הפסקת עשר עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה עם דני קרפל.

רשת ג'

06.04 בחורה לאושר.
07.07 שיר בבוקר בבוקר.
09.05 גימלים עם מיכל שמואלי.
10.05 דברים טובים.
11.05 שבעים מי ידוע.
12.05 אהבה יומיומית.
13.05 רק בימי חול עם מנחם פרי.
14.06 לי ולך שיר וברכה.
15.05 חדש, חריש ומחודש.
16.05 הצגה יומית עם יקיר אביב.
18.06 קול־בו, שבועון פופ.
20.05 עם ההתחלה תקליטי שירים ראשונים.
21.05 תחת שמי מוסקבה שירים רוסיים (שידור חי).
23.05 הלילה הוא שירים.

„ממטולה עד הנגב", שעתיים של סיפורים עם לוחמי חטיבת „יפתח" [illegible] בשנת ה־40 [illegible] צפת, [illegible] לטרון, לוד ורמלה, [illegible] על הנגב [illegible] בקרבות תש"ח. גל"צ שעה — 15.05

שחמט

בעיות וסיומים

גומונדי ממשיך להפליא במטי־העזר המסוגננים שלו. בבעיה הקלילה שלו מתבצע רעיון מודרני בשלושת הפתרונים (5504). יעקב מינץ הינו יהודי רוסי היודע קצת עברית. במט־לדעת שלו נאלצת המלכה הלבנה לבצע תמרונים ממושכים על מנת לכפות את המט (5505).

5504. קלוד גומונדי CLAUDE GOUMONDY
צרפת FRANCE
מקורית ORIGINAL

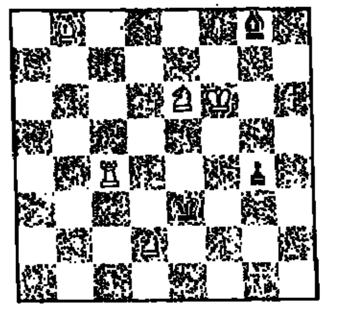

5 + 3 מט־עזר בשני מסעים, שלישיה.
א. דיאגרמה. ב. רץ ז8 ל־א2. ג. צריח שחור על ז8 במקום רז8.

5505. יעקב מינץ JACOB MINTZ
ברית המועצות U.S.S.R
מקורית ORIGINAL

4 + 2 מט־לדעת בשלושה־עשר מסעים

פתרונים אל העורך, רח' רמת הגולן 43, ירושלים 97-703.

לנדר בכושר

35 בעיות נטלו חלק בתחרות חדו־מסעיות, שפורסמו בדו־ירחון היוגוסלבי „מט", במחצית השניה של שנת 1984. שפט הרוסי אנדרי לובוסוב, ובבכורה זכתה הבעיה הבאה של לנדר.

ברוך לנדר
„מט" 1984/II
פרס ראשון

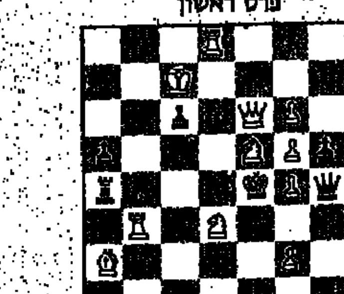

11 + 8 מט בשני מסעים

במעמד: 1... מה:ו5. 2. מה:ג6x. 1... מה:ו4. 2. פג5x. המפתח נותן מפלט וגורם לשני שמויים טובים: 1. פב4 (2. מ:ג6x) 1... מה:ו5. 2. מה:ג4x. 1... מה:ו4. 2. רב1x. ועוד שני ואריאנטים טובים 1... פ:ו4. 2. צה3x. 1... מו4. 2. צ:ג4x.

„ואריאנטים" מס' 2

[illegible]

קרבות ותחרויות

קספרוב ניצח את קרפוב

אלוף העולם בשחמט, גארי קספרוב ניצח את סגנו אנאטולי קרפוב, בסיבוב השני בתחרות בינלאומית הנערכת באמסטרדם, בהשתתפות ארבעה רבי־אמנים. המשחק הראשון בין השניים, בו שיחק קספרוב בכלים הלבנים, הסתיים בתיקו. בתחרות זו ייערכו 12 סיבובים כאשר כל שחקן יתמודד ארבע פעמים עם יריבו. לאחר שבעה סיבובים הוליך קספרוב עם 5 נקודות ללא הפסד לפני קרפוב 4, יאן טימן 3.5 וג'ון ואן־דר־ויל מהולנד 1.5.

גביע כרמלי לא. פז

ארנון פז מעינת זכה במקום הראשון בתחרות השלישית על גביע שלום כרמלי ז"ל, שהיה רכז השחמט בקיבוץ הארצי. פז ניצח בסיבוב האחרון את יורם תמרי מגת, מנצח התחרות לזכר כרמלי בפעמים הראשונות. פז צבר 4.5 נקודות בהקדימו את תמרי 4, עידו ספקטור, ישראל סלע ויוחנן לויט 3.5 כ"א. 30 שחמטאים מהתיישבות העובדת, בהם חברי מושבים השתתפו בתחרות שנערכה במשך שלושה ימים בגבעת חביבה. ניהל: נתן יונגרייס.

שלושה מנצחים בוולינגטון

בוולינגטון, בירת ניו־זילנד, נערכה לראשונה תחרות בינלאומית בה השתתפו רבי־אמנים מאירופה וארצות־הברית. אלוף העולם לשעבר בוריס ספאסקי, הניו־זילנדי מוריי צ'נדלר, החי באנגליה ומייצג אותה ואדוארד גופלד מברית־המועצות, שלושתם רבי־אמנים, סיימו עם 7.5 נקודות ב־10 משחקים כל אחד. ספאסקי, הצטיין נגד מצטייני התחרות, אך החמיץ בסיבוב האחרון הזדמנות לנצח את צ'נדלר. זה האחרון סיים בתיקו עם הראשונים וניצח את כל הניו־זילנדים. אחריהם סיימו ז'וז'ה פולגאר בת ה־19 מהונגריה ורב־האמן האוסטראלי יאן רוג'רס – 6.5 כ"א, לארי קריסטיאנסן מארצות הברית 6, יונתן צרפתי מניו זילנד – 4 ועוד. בסיבוב הראשון השתתף גם רב האמן המערב גרמני הנודע רוברט היבנר. הוא נוצח נגד רוג'רס ופרש מהתחרות, כפי שעשה כבר פעמים מספר בעבר. סיבת הפרישה: מחלה. במשחק המרתק שנראה להלן, ניווכח שהיבנר לא היה בשיאו. ההערות לחלן, הן של רוג'רס.

הגנה סיציליאנית לבן: רוג'רס שחור: היבנר

[illegible]

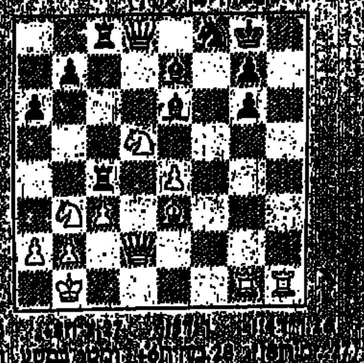

[illegible]

תשבצים

תשבץ 237

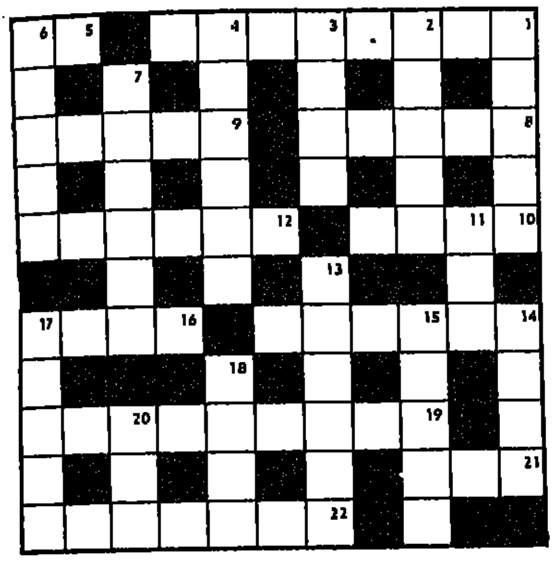

אפקי: 1. אחת המחמאות שניתנו לדוד המלך על תוארו. 3. עשוי בד"כ מיוטה או מעור. 8. בשר טחון המעובד באפנים שונים ועטוף בד"כ במעיים. 9. עגה, בלע"ז. 10. עיר נמל בחוף העבדים בניגריה. 12. כנוי תנכי לשמש לירח ולכוכבים. 14. ספרו הידוע של ג'ימס ג'ויס. 16. מעובה. 19. אי באוקינוס ההודי ממזרח למדגסקאר במלה"ע ה־2 הוגלו אליו העולים הבלתי חוקיים שנתפסו בידי הבריטים בדרכם לא"י. 21. שאון גלי בים. 22. האפשרות הסטטיסטית שמאורע מסוים יקרה.

אנכי: בקעה בצפון הארץ. 2. אי חשוב ביפן. 3. ארגון נוער בינ"ל בעל מועדוני תרבות וספורט. 4. נביא שטס במרכבה מעופפת (עפ"י דבריו) וגם חזר כדי לספר על כך. 6. חלק מן העין. 7. דיור. 11. מין בהמה. 13. מפתן. 14. מטרה שנקבעה מראש. 15. הלובן שבעין. 17. החטה הדו־גרעינית התרבותית (כ"מ). 18. עיר בארץ. 20. כבוד, פאר.

אגוזן 237

אפקי: 1. פעילות של העשירון העליון, ופלישה ללבנון – ב־1948! (4,4). 5. אינו מוכן לשבת עם האויבו (2). 8. (עם 12 אפקי) קליאופטרה של הדגים (6,5). 9. על פי דבריו אפשר להשיג בשר משומר בבר (5). 10. בלאו ניצח בקיבוץ !! (4). 12. ראה 8 אפקי. 14. כדורגלן הנבחרות לשעבר שפך את ליבו ולא נשאר בו כלום (3,3). 16. מצבו של בן אנוש משונה (4). 19. תחליף ספורטיבי לידוי אבנים (4,5). 21. ראה 22 אפקי. 22. (עם 21 אפקי) מה מברך הושם ליד מתו (3,7) (עם רותי ר.).

אנכי: 1. לפצצת המין הבלונדינית נשיא אמריקני (5). 2. כשהיא תרעיש אשמור פי מצרה (5). 3. בן לעם פראיז (4) (כ"מ). 4. בריבי אדון בלי תנאים מוקדמים (6) (כ"מ). 6. עווה בחיוב רק אחרי שאינו מקיים דרישה לכשרות (5). 7. מובא מאורל ונרקם בבגד (6). 11. בחברה מאסו בעסקאות הנפט (3). 13. וי באבליו (2,4). 14. המשותף לתעודה מביה"ס ולדמעות על השבר (4). 15. משונה אבל היא תומחו! (5). 17. מצא אי חתר, והגיע בסופו של דבר (5). 18. כמה מהן ולכדו ברשת ימאים! (4). 20. נמצא ליד מטוס או אניה (או בתוכם) (3).

תשבץ 236

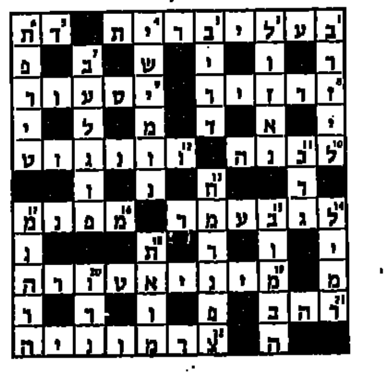

אגוזן 236

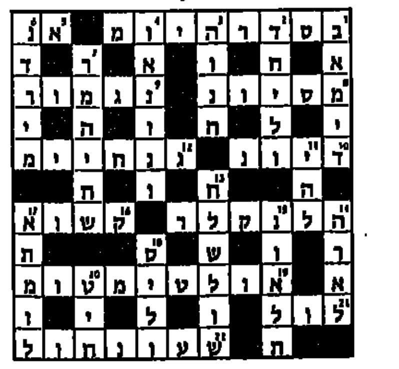

אמיר בן אור ©

ברידג'

להתגבר על כל מכשול

משחק הברידג' הינו משחק הכנה לחיים, מכיוון שהוא מלמד אותנו להתגבר על מכשולים, וכאלו יש הרבה במשך החיים. משחק ללא שום תקלה או קושי, הוא משחק משעמם, משום ש„התאים האפורים" אינם נכנסים לפעולה, ופעולת השלכת קלפים כשלעצמה, אין בה כל עניין.

♠ Q J 2
♥ Q 7 3
♦ 9 6 3
♣ Q 7 4 2

♠ A 9 8 7
♥ 9 8 6
♦ K Q 10 8
♣ 10 8

♠ 5
♥ 10 5 4
♦ A 7 5 4
♣ J 9 6 5 3

♠ K 10 6 4 3
♥ A K J 2
♦ J 2
♣ A K

מחלק: דרום
פגיעים: אף אחד
ההכרזה:

דרום	מערב	צפון	מזרח
1 ספייד	—	1 ללא שליט	—
2 ללא שליט	—	3 ספייד	—
4 ספייד	—	—	—

מערב הובל במלכה דיאמונד, והמשיך בדיאמונד, לעבר האלוף של מזרח, דיאמונד נוסף נחתך על ידי הכרוז. הכרוז ראה שהמשחק פשוט: עליו למסור לקיחה בספייד והחוזה מבוצע. לכן המשיך בספייד שנלקח במלך בדומם, וספייד נוסף מהדומם, במגולה. זה השלב בו „התאים האפורים" נכנסים לפעולה, מערב דחה את הלקיחה, ובשלב זה הכרוז אינו יכול להמשיך בסידרת הספייד, משום שמערב יזכה בלקיחה וישחק דיאמונד. הכרוז יאלץ לחתוך בידו (בדומם אזלו השליטים) וכך תיווצר לקיחה נוספת בספייד בידי מערב (לאחר שהכרוז חותך פעמים לא נותרו לו שליטים). המשחק הפשוט הופך מסובך. הכרוז המשיך באלוף ומלך קלאב, אלוף, מלך ומלכה הארט, והמצב כזה.

♠ J
♥ —
♦ —
♣ Q 7

♠ A 9
♥ —
♦ 10
♣ —

♠ —
♥ —
♦ —
♣ J 9 6

♠ K 6
♥ J
♦ —
♣ —

הכרוז המשיך בקלאב קטן שנחתך עם המלך בידו, כעת למערב שתי אפשרויות. לחתוך או לא לחתוך. אם לא יחתוך, יזכה הכרוז בלקיחה, ימשיך בהארט, ויזכה בלקיחה נוספת עם הספייד שבדומם. אם הכרוז חותך עם האלוף, ימשיך ב־9 ספייד, יזכה הכרוז עם הנסיך בדומם וישחק את המלכה קלאב. לעומת זאת, אם מערב ממשיך ב־10 דיאמונד, חותך הכרוז את הלקיחה עם ה־9 ספייד שביד, וזוכה בלקיחה נוספת עם הנסיך ספייד שבדומם. בכל מקרה החוזה מבוצע.

ארנונה שפאן

מחברות הקולנוע

חדש

חוק התשוקה

משום־מה הפך סרט זה ללהיט בארץ מולדתו, ספרד, אשר קיבלה בזרועות פתוחות את סרטו הוולגארי של אחד פדרו אלמודובר. הוא נחשב שם לכוח עולה בקולנוע הספרדי ולאחד מעמודי התווך של הבוהמה המדרידית, אותה הצליח לכבוש בזכות דמותו הציורית והשערוריתית (הוא היה גם זמר רוק, עיתונאי מחתרת, וסופר). מעין אוסקר ווילד ספרדי.

מה שהיה אמור להיות סרט השובר כל טאבו, שיזעזע את הבורגנות הקתולית, קומדיה שחורה על המיניות האנושית שאינה יודעת שבעה, ועוד כל מיני יומרות מהסוג הזה, הוא סתם סרט מגוחך עד כדי שעמום ומשעמם כד כדי גיחוך. בועה יומרנית שעושה פוזה עם משולש ההומוסקסואלי וטרנסווסטיסט אחד לרפואה, גם.

פבלו וטינה הם אחים. הוא במאי אופנתי, היא שחקנית שכל היום עסוקה בהפניית ציציה למקומם הראוי בחזייה. אחר כך מסתבר שהיא בכלל אחיו, ובתום רומן עם אביהם עשתה ניתוח לשינוי מין. פבלו מאוהב בחואן ומשתוקק לזיין את אנטוניו. אגב, שניהם נערים רעננים, וכך אין פלא שקשה לו לבחור, עד שאנטוניו עוזר לו לבחור בכך שירצח את אהובו הקודם בפרץ של תשוקה חסרת כל הגיון לעלילה.

הדמויות של אלמודובר ריקניות, נבובות ומשעממות, מחסלות כל אפשרות של הזדהות עם חייהם ומניעיהם. היו שמצאו דמיון בין אלמודובר לבונואל הגדול, שבוודאי מתהפך בזה הרגע בקברו מרוב בושה. אך התשוקה האפלה של אלמודובר היא בסופו של דבר תשוקה תפלה במיוחד, מרגיזה, מבישה ועשויה בטעם רע.

משתתפים: אוסביו פונצ'לה, כרמן מורה, אנטוניו בנדארס ומיגל מולינה. „סיוון", ת"א.

חקירה בסייגון

מכל הסרטים שנעשו עד היום על מלחמת וייטנאם, סרט זה – פשטני ופרימיטיבי כמות שהוא – ממחיש את מלוא כיעורה של אמריקה ומעורבותה הנפשעת בכל חור בעולם, אם צריך אם לאו. מתוך הגבולות המצומצמים של מותחן פשע שיגרתי עולה דמותה התככנית של אמריקה קולוניאליסטית מפלצתית הנוהגת בעולם השלישי כאילו היה מגרש הטניס הפרטי שלה, ונוגשת ב„ילידים" הנבערים כאדון בביתו.

עלילת המותחן היתה מתמקמת בלי בעיות גם בניו־יורק או שיקאגו, כמו במאות אלפי המותחנים העירוניים המיוצרים להמוניהם. שוב הסיפור הלעוס על שרשרת רציחות סדיסטיות של זונות מפוחדות בכרך המאיים, אותן מנסים לפצח שני בלשים צבאיים, רחמנים בני רחמנים ועשויים ללא חת. אך מאחר שכל העסק קורה בסייגון, בעיצומה של מלחמת וייטנאם, ומפני שהקרבנות הן זונות וייטנאמיות, בעוד שהתליינים הם קצינים אמריקניים שוביניסטיים, משמשת העלילה כמראה מזועזעת בה משתקפים פניה המכוערות של אמריקה.

סרט ראשון ואפקטיבי לתסריטאי־במאי כריסטופר קראיו שהתנסה קודם לכן בעבודה טלוויזיונית. ויליאם דפו, מי שהיה הסמל הטהור ואכול מוסר הכליות בסרט „פלאטון", שב לגלם את דמותו של ישוע מודרני שהתגלגל והיה לבלש צבאי מוסרי ונקי כפיים, הנושא את עוגמת כל העולם בפניו המיוסרות. עוזר לו בכך גרגורי היינס („לילות לבנים") בתפקיד הבלש השחור, למען האיזון הגזעי הקדוש. את הקצינים האמריקניים מוטרפי המלחמה, שסרחו בווייטנאם, מגלמים פרד וורד („רמבו") וסקוט גלן („סילברדו", „הנהר"). וקרן האור הנשית בג'ונגל הגברי היא דמותה של נזירה יפה (הדוגמנית אמנדה פייס) המשמשת בזוגתו הקדושה של דפו ברדיפתו אחר כוחות השחור. „אסתר", ת"א.

סופיה

כבר ב„הסיפור האמיתי" נרקם סיפור המעשה בדבר אשה ארגנטינאית בורגנית המגלה את הצד האפל של החיים הפוליטיים בארצה הפשיסטית רק כאשר הגועל מאיים לפרוץ לביתה המוגן ולהכתים את שגרת חייה הנוחים והמנותקים. גם „סופיה" הגיע מארגנטינה ועוסק פחות או יותר באותו נושא, מנקודת מבטו הרגשית של „נער מתבגר" בן למשפחה אמידה מבואנוס איירס – עם פעילה שמאל נרדפת שירדה למחתרת. הוא בן שבע עשרה, ראשו בעננו דמיון רומנטיים, ומנסה להיות האביר שלה וחולם על רומאו ויוליה. היא אשה כבת ארבעים נמלטת מידי שלטון הצבא ולוחמת על חייה. מקבלת מחסה מהנער הצעיר ממנה בשנות דור, ומעבירה אותו פרק מאלף בחניכה מינית ופוליטית. הימים הם ימי החונטה הצבאית בשנת 78.

המלודרמה האנושית משכנעת וכנה, לעיתים נוגעת ללב, ומשמשת בסרט זה כדי להמחיש את ההצטלבות הבלתי נמנעת בין שתי צורות של התנהגויות פוליטיות. גם מי שמנסה להתעלם ולטמון את הראש בחול, לא יוכל להמשיך בכך למשך זמן ארוך.

זהו סרטו השמיני של הבמאי הארגנטיני אלחנדרו דוריה, והראשון המוקרן אצלנו. דורה ברט אמינה בתפקיד פעילת המחתרת, ואלחנדרו מילורד עובר מצויין את התפקיד

דורה ברט ואלחנדרו מילורד בסרט הארגנטינאי „סופיה"

הבעייתי של נער מתבגר, סובל, מיואש ומתוצ'קן. „דיזינגוף", ת"א. ראה כתבה בגליון זה.

שלושה גברים ותינוקת

גירסה אמריקנית ללהיט הצרפתי הסתמי של הבמאית קולין סרו. שלושה הרווקים ההוללים, שתינוקת שמנמנה ממיסה את ליבם האורבני הקשוח – הפכו בשיחזור האמריקני ליאפיס ניו־יורקים ריקניים ונהנתנים. תחילה הם מסתבכים עם הטיטולים החד־פעמיים ומקללים את היצורה הקטנה שהונחה על סף ביתם, אבל בסוף הופכים למומחים בגידול ילדים, אפילו יותר מדיאן קיטון ו„התינוקת בירושה" שלה.

על בימוי הקומדיה אחראי השחקן ליאונרד נימוי, הזכור בעיקר מתפקידו דר' ספוק בעל הגבות המכורכמות והמבהילות מסדרת המד"ב הטלוויזיונית „מסע בין כוכבים". שלושת הגברים הנשבים ברשתה של תינוקת ורדרדה הם הקומיקאים טום סלק („מגנום"), טד דנסון (מסדרת הטלוויזיה „חופשי על הבר") וסטיב גוטנברג („מחלון חדר המיטות"). את התינוקת מגלמות לסירוגין צמד התאומות ליז ומישל, אשר בעת הצילומים היו כבנות ארבעה חודשים. אדם גרינברג, אקס ישראלי, הוא שצילם את הסרט.

לא היינו צריכים את הטובה הזאת או – וגם עכשיו אפשר לפסוח הלאה. אפילו דיאן קיטון המסתבכת עם בעיה דומה עדיפה על פני המתישון הזה. „רב חן", ת"א.

תינוקת בירושה

באמריקה עדיין לא גמרו להתעסק בבנות היאפיסטית החדשה שציננה את מדרבות מהכלן. הנה סרט שגומר חשבון עם התנועה היאפית, ובדרכים ראקציונריות מחזיר את האמונה בחלום האמריקני העממי, המסורתי, המגשים עצמו בעבודת כפיים, חרוצות ופשוטה. „תינוקת בירושה", סרטו של הבמאי־תסריטאי צ'ארלס שייר, עוסק בסופר־יאפית שהפנתה עורף למירוץ העכברים של מנהטן, כולל כל הבונוסים שאורח החיים היאפי הציע לה בשפע.

דיאן קיטון (זו שהיתה חברה של וודי אלן בחיים וב„אני הול", וגם החברה של וורן ביטי בחיים וב„אדומים") היא ג'י.סי וויאט, היאפית ניוהולית מצליחה בחברת פרסום וקידמית, יש לה כל מה שקריריסטית יכולה לצפות. לך בעלה הפוסט־פמיניסטי משכורת של שש ספרות, דופלקס מסוגנן במנהטן וקוהזולק בתור חבר לחיים שלא רוצה לראות אותה בין הסירים ובטח שלא בין צוות צרחונים קטנים. ג'י.סי. מטפסת בסולם ההצלחה, עד שביום אפור אחד נהרס עליה עולמה. התינוקת שקיבלה בירושה מבני־דודים שנהרגו בתאונה, משבשת עליה את כל תוכניות הקידום. היא חושבת לתרום אותה לאימוץ, אבל מתחרטת ברגע האחרון, אולי קצת גם בגלל השעון הביולוגי הדוחק. היא אורזת את החבילה הקטנה והפועה, והולכת לכפר להגשים אמהות מתוקה עם החלום האמריקני, בין כפריים תמימים וישרי דרך, וסם שאפרד (התסריטאי וגם המוצ'ינו הפרטי של ג'סיקה לנג) בתפקיד רופא בהמות חושני ומטומטם, גואל אותה מחיי מין משמימים של ארבע דקות. „תינוקת בירושה" היא קומדיה חביבה בהחלט למרות שנתפרה על־פי שטנץ הוליוודי לא הכי מבריק. „בן יהודה", ת"א.

בשטח

משדרים חדשות

כמעט טוב

„משדרים חדשות" מאפיין את אמריקה של שלהי שנות השמונים. קריירזם תועלתני במקום מחוייבות חברתית ואידיאליזם. בורסה במקום אהבה חופשית. סקס בטוח. ובלי טיפת ביקורת על תחלואי החברה. הסרט משתמש בנוסחה הישנה שעבדה היטב בקומדיות ההוליוודיות הקשישות. זהו סיפורם של שלושה חברים – שני גברים ואשה, שלושה יאפיס הממרפקים את דרכם ברשת טלוויזיה. ג'יין פעוטת הקומה והאנרגטית (הולי הנטר מ„בייבי אריזונה") היא מפיקת חדשות קשוחה ומוכשרת, ארון (אלברט ברוקס, במאי־שחקן, הזכור מסרטו „אבודים באמריקה") הוא כתב זוטר ומשולל כריזמה), וטום השרמנטי וכובש הלבבות (וויליאם הארט, הזכור מ„נשיקת אשת העכביש"), כתב זוטר ההופך לשדר־חדשות כוכב. „משדרים חדשות" היא קומדיה רומנטית מתקתקה שקודם כל מתחבטת באהבותיהם ולבטיהם של שלושת החברים, ומקדישה זמן־מסך שולי לביקורת על עולם התקשורת האלקטרונית האמריקני שאיבד כל מוסר וחובה לאמת האובייקטיבית, בדרכו למכור סנסציות להמון צמא הבידור. קלישאותו ותנפנופתו של הסרט רק מעוררת געגועים לסרטו של פדי צ'ייבסקי „רשת שידור", שהסעיר את אמריקה לפני כעשר שנים.

הבמאי והתסריטאי ג'יימס. ל. ברוקס לא הצליח לחזור בסרט זה על הצלחת „תנאים של חיבה" משנת 83', ובטקס האוסקר נשאר סרטו בצד, מפסיד את כל המועמדויות לכבודות משקלו של „הקיסר האחרון".

עוד משתתפים בסרט: ג'ואן קיוסאק, רוברט פרוסקי, לואיז צ'ילס („גטסבי הגדול"), ובהופעת אורח ג'ק ניקולסון, בתפקיד שדרן החדשות הבכיר מניו־יורק. ניקולסון, כתמיד, גונב את ההצגה במשחק ציני, מקיאוואליסטי, באותו סף שפיות נמוך שלו. „דקל", ת"א.

טד דנסון, טום סלק וסטיב גוטנברג בסרט „שלושה גברים וילד"

נשואה לשניים

כמעט טוב

גולדי הון, הנסיכה היהודיה מהוליווד, שבה לשמש בקומדיה חדשה בהפקתה הבלעדית. את הבימוי נתנה בידיו של גרי מארשל, שכבר ביים אותה בעבר, צמוד אליה בסרט, כמו גם בחיים, בעלה ואבי בנה, השחקן קורט ראסל.

גולדי עושה זהב מסרטיה, ואף אינה שוכחת את מחויבותה הפמיניסטית במסרים מורכבים ומתוקים, המותאמים למיניום של האמריקנית הממוצעת עם הרולים בשיער. הנה

אתמנו כליבך – לב, ת"א
החבר של החברה שלי – לב, ת"א
הקיסר האחרון – חן, ת"א
המבצר הנסתר – לב, ת"א
חופשה בכפר – לב, ת"א
להתראות ילדים – דיזינגוף, ת"א
לוידי איב – פריז, ת"א
מעקב צמוד – חן, ת"א
סמי ורוזי עושים את זה – דיזינגוף, ת"א
עיניים שחורות – מוזיאון ת"א
שם המשחק – הטיילת, ת"א

למשל, בסרטה החדש „נשואה לשניים" היא מכניסה את עצמה למטבח, לקרצף ולמרק לכלוך גברי דוחה, אך ורק כדי שתוכל להראות לנו מי כאן הבוס האמיתי. לא במובן של כבוד בת מלך פנימה. כמו ב„הנסיכה מבוורלי הילס" גם גולדי בסרט החדש היא קלפטה עשירה ומרושעת שמתעמרת במשרתים ובבעלה מעל סיפון היאכטה. וכמו בסרט „סתף חושים" מתגלגלים הדברים לידי כך שהיא הופכת ללכלוכית בביתו של מאצ'ו מקומי ומסריח מוויסקי, שרוצה ללמד אותה לקח ולאלף את הסוררת. תחילה היא מפגינה את סלידתה מעבודת הפרך שנכפתה עליה, אחר־כך הופכת את ביתו למעון נוצץ, ואת ילדיו למיידלעך, וסופה שהיא מפילה ברשתה את ליבו והופכת אותו לכלבלב מאוהב. כי גולדי היא לא פריירית. לא עובדת בשביל אף אחד.

עוד משתתפים: רודי מקדואל שגם עזר לגולדי להפיק, והקומיקאית קטרין הלמונד (הזכורה מ„בועות") בתפקיד נפלא, כאמא הקלפטה, עם פודל תואם. „הוד", ת"א.

בשם העם

מספיק

מלודרמה יוגוסלבית, ה־מבקרת בחריפות את ה־מפלגה הקומוניסטית ואת חיי השיתוף של הקואופרטיב. הבמאי, זיוויקר ניקוליץ', כבר ביטא את משטמתו לשיטה בסרטו הקודם „יופיו של החטא". גם בסרטו הנוכחי, החמישי המספר, הוא מתאר את המפלגה הקומוניסטית בגוף מסואב המנצל את חולשת העם הפשוט, הפרימיטיבי, באיזורים הכפריים הפטריארכלים ליד המונטנגרו.

ניקוליץ' לוקח אותנו לשנות השישים בארצו, חיים בזבל, בצריפים רעועים, תורים למקלחות שיתופיות פעם בשבוע, עושר מנקר עיניים של פקידי המפלגה ושחיתות שקשה לתארה. שוחד, אונס וכליאת מתנגדים, הם רק חלק מהשיטות שמנהיג שם ראש תא השירות החשאי בשם טובתה של המפלגה.

גיבור הסרט הוא מילוטין, נהגו הפרטי של ראש תא המפלגה בקואופרטיב, נער תמים שמנסה להראות לכולם שהמלך ערום. כאשר הבוס שלו נוסע לשליחות בקינשאסה מצליח ראש השירות החשאי לתפוס את משרתו בכוח הזרוע. הוא חושק גם באשתו הסרבניה היפה, הבאה לבקש מקלט ותסות בביתו של מילוטין האביר. העזרה שהוא מושיט לה עולה למילוטין במחיר חרותו.

כמו סרטו הקודם של ניקוליץ', גם „בשם העם" הוא מלודרמה גולמית ובוטה, המשדרת חושנות ארצית ופוטוגניות. וזה בעת שובות שיאים של וולגאריות, בעוד שהדמויות אינן מצליחות לשבור את רמת הסטריאוטיפ הגס. שפת הסרט, המתחלפת בין הריאליזם הגוף למחוות של סוריאליזם, אינה מחלצת את הסרט ממצב צבירתו הבסיסי, כדי להעלות אותו לרמת חזיון. „פאר", ת"א.

יעל ישראל